koçgiri

HALK HAREKETİ

Institut kurde de Paris

araştırma dizisi

KOMAL

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

OFFERT
PAR
JOYCE BLAU

Institut kurde de Paris

KOÇGİRİ HALK HAREKETİ 1919-1921

Institut kurde de Paris

KOMAL

KOMAL BASIM YAYIM DAĞITIM Ltd. Şti.
Çataiçeşme Sokak, Emirhan İşhanı 7/ İ8
Cağaloğlu/ İstanbul/ Türkiye
Telefax: 528 69 74

Koçgiri
Halk Hareketi
1919-1921

Institut kurde de Paris

KOMAL : 6/ 43
Araştırma Dizisi :3/1
3. Basım, İstanbul, 1992

1. Basım, Komal Yayınları, Araştırma Dizisi 3, Ankara 1975
2. Basım, Komal Yayınları, Ankara 1977

EK:
"Özeleştiri; Hedef-Engel Üzerine"
1. Basım , Komal Yayınları, Özel Dizi 1, Ankara 1977

Dizgi: Kom Dizgi
Kapak: Kom Dizgi
Baskı: Nesli Ofset

İÇİNDEKİLER

Sayfa

3. Baskıya Önsöz..... 7

Koçgiri Üzerine Bir Kaç Söz..... 12
Özeleştiri: *Hedef Engel Üzerine*.....25

I. Bölüm

Koçgiri Halk Hareketi 1919/1921.....38
Koçgiri'yi Hazırlayan Olaylar.....46
Ginyan Aşireti Reisi Murat Paşa'nın İhaneti.....55
Koçgiri'de Patlayan İlk Olay.....57
Hozat Toplantısı.....59
Baytar Nuri'nin Tutuklanması.....65
Topal Osman Çetesi.....79
Koçgiri Hareketinin İçerden Bölünmesi.....82

II.Bölüm

Kuvvet Oranları.....89
Yargılamalar.....94
Alişan ve Haydar'ın Sonları.....101
Ginyan Aşireti Reisi Murat Paşa'nın Sonu.....102

III.Bölüm

Koçgiri Hareket Sahasında
Aşiretlerin Yerleşme Durumları.....104
Fotoğraflar 105

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

3. BASKIYA ÖNSÖZ

Kürdistan'daki toplumsal hareketlilik, tarihimizi gün ışığına çıkmağa zorluyor. Kürdistan tarihinin önemli bir kısmı halen karanlıktadır. Son dönemlerde, özellikle yakın dönem tarihimize ilişkin umut verici çalışmalar oluyor, bazı ürünler ortaya çıkıyorsa da bunların bir çoğu, ulusal kurtuluş mücadelesinin ve insanlarımızın perspektiflerini genişletecek, tarihsel bilinç kazandıracak kapsam ve nitelikten uzaktırlar. Bu nedenle de ulusal tarihimizin yazılması ve geleceğe aktarılması, kalıcı etkiler yaratması için olgunun kollektif, kurulsal bir zihniyetle ele alınması hem gerekli hem de zorunludur.

Tersi durumlarda, ortaya çıkan ürünlerde, tek tek grupların ya da bireylerin tek yanlı, subjektif yargılarla biçimlenmiş/oluşmuş metafizik bir tarihsel bakışla karşılaşmaktayız.

Bilindiği üzere Koçgiri Halk Hareketi, kendinden önceki ve sonra ki yerel/ulusal direniş ve isyanlardan ayrı, ilginç bir özelliğe sahiptir. Koçgiri Halk Hareketi; Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla beraber, daha önce İmparatorluğun bünyesinde baskı altında tutulan ulusların / halkların -I. Emperyalist Paylaşım Savaşı ve Büyük Ekim İhtilali'nin doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkan ulusal dalgadan etkilenerek- siyasal bağımsızlıklarını kazanmaya başlamalarıyla birlikte, Osmanlıların mirasçısı olan Mustafa Kemal ve çevresinin niteliklerini açığa çıkarmada bir turnusol işlevi görmüştür.

Dağılan İmparatorluğun mirası üzerine, Türk ulusunu temel öge olarak alan ve bir Burjuva Cumhuriyetinin temellerini atmaya çalışan Mustafa Kemal ve sömürgeci güçler, son sömürgeleri olan Kürdistan'ı ne pahasına olursa olsun

Institut kurde de Paris

gözden çıkarmak istemiyorlardı. Mustafa Kemal kendi plânı doğrultusunda adım adım ilerlerken; karşısında ulusal taleplerle direnişe geçen Kürtleri bulacaktı.

Dünya ölçekli ulusal dalganın etkileri, kendisini Kürdistan'da da hissettirecekti. İlk kıvılcım , Koçgiri'de patladı. İstanbul'da ulusal düşünceden etkilenen bazı Kürt yurtseverlerinin de ülkeye dönmesiyle birlikte, kuzey Kürdistan'da aralıksız 20 yıl sürecek olan ulusal direnmeler dönemi de başlayacaktı.

İşte Koçgiri'nin önemi buradadır. Koçgiri'de meşru hak ve taleplerle Merkezi Hükümete karşı direnişe geçen Kürt halkına karşı -daha 1919 yılında- gösterilen tepki, uygulanan terör, aşiretlerin göçe zorlanması ve yurtseverlerin sürgün yollarında imha edilmeleri, Ankara Hükümeti'nin ne kadar "ilerici" ve gelecekte neler yapabileceğinin ilk işaretleridirler. Bu olgu bizim eski "sol"larımız tarafından da ısrarla kullanılmış olan "Kemalizm, Kurtuluş Savaşı döneminde ilericiydi, anti-emperyalisti" söyleminin tarihsel dayanakları olmadığını da göstermektedir. Koçgiri Halk Hareketi "ulusal kurtuluş savaşı" verdiği iddia edilen bir asker-sivil kadronun aslında, "İmparotorluktan pay kapma" telaşındaki *militarist bürokrasi*, *eşraf* ve *mütagallibe*den başka bir şey olmadığını da kanıtlamaktadır.

Koçgiri çalışmasının bir başka önemli yanı ise, 1919-1923 Türk-Yunan savaşına ilişkin ve Kemalistlerin nitelikleri hakkında sürdürülen egemen anlayışın, yanılsamanın açığa vurulmasıdır. Uzun bir dönem Türk-Yunan savaşının "anti-emperyalist, ulusal kurtuluş savaşı" olduğu, hatta bu savaşın "Doğu'nun mazlum halklarına yol gösteren bir mücadele" olduğu zikredildi. Oysa gerçek, başka bir yerde durmaktaydı. Evet. Emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı bir savaş vardı, fakat bu savaşın aktörleri Kürtler'di ve savaş Kürdistan'da cerayan etmekteydi. Güney Kürdistan'da Şêx Mahmudê Berzencî önderliğinde İngiliz Emperyalizmi ve Arap Monarşisine; Doğu Kürdistan'da Simko önderliğinde Pehlevi Tiranlığına; Kuzeyde ise Koçgiri direnmesi ile Kemalistlere

Institut Kurde de Paris

karşı Kürtler, ulusal demokratik taleplerini elde etmek için bütün zorluklara rağmen savaşmaktaydılar.

1970'li yıllara kadar hem "sağ"da hem "sol"da egemen olan bu tarihsel bakışın çürütülmesi uzun ve zorlu bir mücadele gerektirecekti.

KOMAL Yayınevi, ilk günden itibaren yakın dönem Kürdistan tarihini çalışmalarının merkezine alarak, böylesine çetin bir görevi başarmak için yayın hayatına başlamıştı. Komal'dan çıkan eserler yayınlandıkları dönem büyük tepki almışlardı. Komal çeşitli saldırılara gögüs germek zorunda kalmıştı. Acı olan ise, bu saldırılara "sosyalist" hareketin destek vermiş olmasıydı. Saldırıların temel nedeni, yayınlanan kitaplardaki Kemalizm'e ilişkin belirlemelerdi. O güne kadar Kemalizm'i eleştirenler bile 1919-23 dönemine "toz" kondurtmuyorlardı. Egemen anlayış, bu dönemin "emperyalizme karşı ulusal kurtuluşun" verildiği bir dönem sayılmasıydı. Ne varki, biz Kürtler için 1919-23 dönemi ülkemizin yeniden işgal edildiği, bölüşüldüğü, parçalandığı, yeni bir katliamlar zincirinin ilk halkalarının döşendiği yıllar oldu.

Kemalist pratik, bizzatihi kendisine atfedilen "ilerici", "ulusal kurtuluşçu", "anti-emperyalist" gibi değerlerle çatışıyordu. Kürdistan petrollerinin ve topraklarının paylaşımı konusunda İngiliz emperyalizmi ile çıkar çelişmeleri olan Kemalistler, İngilizlerle aralarındaki bu çelişmeleri çok yerinde kullanmasını becerdiler. Bolşeviklerden alınan destek, İngilizlere karşı bir koza dönüştü. İngiliz'ler Yunanlı'lardan desteklerini çekerek Kemalist'lerle anlaştılar. İşte Kemalizmin "anti-emperyalist" karekteri budur.

Kemalistlerin "ilericiliği" ise; muhtevasını, halka yaklaşımındaki bürokratik/elitist bakışta bulmaktadır. Bu bakış, fes yerine şapkanın zorla giydirilmesi, yıllarca kullanılan Arap alfabesinin kaldırılarak yerine Latin alfabesinin konulması, "tek şef", "tek parti", "tek ulus" da karşlığını bulan, *Korporatist ideoloj*inin gereklerine göre oluşturulan/uydurulan bilim dışı bir sistemin topluma yukarıdan

Institut Kurde de Paris

dayatılmasıdır.

1919-23 dönemine ilişkin egemen fakat, yanlış bir yaklaşım ise "ulusal kurtuluş savaşı" olarak isimlendirilen Türk-Yunan savaşının, Türk'lerle-Kürt'lerin "emperyalizme" karşı ortak savaşları olduğu yönündeki belirlemedir. Daha önceleri Türk-Ermeni, sonrası ise Türk-Yunan savaşlarında İttihatçı'lar ve Kemalistlerle işbilirliği yapan bir kesim Kürt'lerin varlığı bir gerçektir. Bizim "mütegallibe" olarak kavramlaştırdığımız, Türk sermaye çevreleri ile organik ilişki halinde olan, ideolojik eğilimi İslâmiyetle belirlenen bu mülk sahipleri, Kürt halkının temsilcisi olmanın çok uzağında, yurtsever olmayan, ümmet anlayışını benimseyen işbirlikçi çevrelerdir. Oysa Kürt'lerin, ulusal demokratik çıkarlarını savunan kesimlere baktığımızda, bu güçlerle Kemalistler - sömürgeciler- arasında, hiç bir dönem bir konsensus oluşmadığı görülecektir. Bu tezin somut kanıtı ise, "**Xoybun**" ve "Azadi" örgütleri; Dersim, Zilan, Ağrı ayaklanmalarıdır.

Dünya bir bütün olarak yeni bir döneme giriyor. Dünyanın politik dengeleri bütünüyle değişmektedir. Değişen bu siyasal statükolara rağmen , Ortadoğunun en eski ve yerleşik halklarından biri olan Kürt ulusunun uluslararası sömürge konumu halen devam etmektedir.

1920'lerdeki ulusal kurtuluş dalgasından zaferle çıkamayan Kürt ulusu, bugünkü tarihsel momentte Kendi Kaderini Tayin Hakkı'nı kendisinin kullanma koşullarını/ **Bağımsızlık ve Özgürlüğünü** mutlaka kazanmak zorundadır.

Alişer'lerin mirası, Koçgiri ve şehitlerimizin anıları belleklerimizde durmaktadır.

*

Koçgiri Halk Hareketi'nin 3. basımını sunarken; "**önsöz**"de yer alan ve yayınlandığı dönemlerde önemli tartışmalara yol

Institut Kurde de Paris

açan politik açılımlarla ilgili olarak Komal tarafından yapılan ve daha önce broşür olarak da yayınlanan "Hedef-Engel Üzerine" özeleştiri'sine de, bu basımda yer veriyoruz. O dönemdeki siyasal tartışmalara da tanıklık etmesi açısından, önemli olduğuna inanıyoruz.

Komal / Mart 1992

Institut kurde de Paris

KOÇGİRİ ÜZERİNE BİR KAÇ SÖZ

• *O günlerden bu yana....*

Koçgiri Halk hareketi 55 yıl öncelere dayanmaktadır. Mekteplerde okutulan (zorunlu kılınan, merkezi otorite[illegible]steklerine göre biçimlendirilmiş tarih bilgileri dışında) "ciddi" ve "bilimsel" olduğu iddia edilen bulabildiğimiz tüm eserleri (!) taradık. Bunların yazarlarlarından bir çoğu KOÇGİRİ HALK HAREKETİNDEN habersiz görünmektedirler. Bir kısmı ise , Mustafa Kemal'in Nutuk'ta belirlediği (Devlet politikası olarak) bir-iki cümle ile yetinmişler...Böylece, Koçgiri de, bütün Kürt tarihinde olduğu gibi, zalim bir ambargo, zalim bir imha altında bırakılmıştır. Uydurma tarih bilgileri arasında , yanlış ve anlamsız olarak verilmiş, kısa ve maksatlı bilgi kırıntıları arasında hapsedilmiştir.

Oysa, Koçgiri olayı son derece hassas bir tarihi dönemde meydana gelmiş yerel bir halk hareketidir. Araştırılması, bilinmesi zorunludur.

Koçgiri Halk Hareketi, hassasiyetini, cereyan ettiği yıllardan almaktadır. Bu yıllar, Osmanlı İmparatorluğu'nun 600 yıldan beri süregelen Saltanatının *hukuken* ortadan kalktığı yıllardır. Fiilen Osmanlılık daha yıllarca sürecek, gelip günümüze dayanacak, belki daha ötelere de gidecektir...Ama, babadan oğula gecen Osmanlı Hanedan Devleti, uluslararası arenadan sökülüp atılacaktır. Bu nedenle Koçgiri olayı başlıbaşına bir odak noktasıdır. Örneğin ; daha sonra, "Kemalizm" in ilkelerinde vücut bulacak olan, "Türk Milliyetçiliği"nin boyutlanmasını bu yıllarda aramak gerekir. Öte yandan, Osmanlı Hanedanı'nın *Hilafet kurumu* etrafında yek-vücut olan *Ümmet esası*'nın yerini, Irkçı ideolojilere dayanan *Millet kavramı*'nın -Türkiye'de Türkçülük'ün- almaya başladığı yıllar da, yine 1919'ların, 1921'lerin kozmopolit, karmaşık havasındadır. Hemen belirtelim ki, Kürt halkı'nın

Institut kurde de Paris

köklerinden koparılma süreci de gene aynı yıllarda önemli ölçüde hızlanmıştır, hızlandırılmıştır. Gerçi, bir yandan Osmanlılar, öte yandan Safeviler, Kürt Halkı'nı *özdeğerlerden* koparark köleleştirmek ve kendi bünyelerinde uydulaştırmak için yüzlerce yıl her yönteme başvurmuşlardır. Ama, halkın özdeğerlerini, yerleşik kurumlarını ve içdinamiklerinin etkinliğini- her ne kadar yozlaştırmışlarsa da - yok edememişlerdi.

Ne varki, zorbalık ve sömürü nedeni ile toplum, ilkel ve geri bir üretim biçimi içinde mahkum olmuştur.

1919'da aşiret yapısı siyasal etkinliğini sürdürmektedir. Her aşiretin belli bir sınırı vardır. Bu sınırlar içinde her aşiret kendi silahlı birliğini taşımakta ve ortak bir yaşamı sürdürmektedir. Bunun yanında "Osmanlılaşmış Kürt Beylikleri" de feodal despotluğun ağında belli alanlarda iş başındadır.

Osmanlıların yasama organları, yargı mekanizması, vergilendirme sistemi, asimilasyona dayanan eğitim-öğretim kurumları vb gibi... aşiretler üzerinde egemenlik kuramamaktadırlar. İttihat ve Terakki'cilerin egemenlik kurduğu kopkoyu Anti-Kürt otoriteye rağmen "Kürt Teali Cemiyeti" gibi legal siyasi organizasyonlar kurulabilmektedir. Kürtçe eğitim ve öğretim yapan okullar açılabilmekte,"Kürdistan, Roji Kurd, Hetawe Kurd, Jin" gibi Kürtçe dergiler çıkarılabilmektedir.

Koçgiri'nin cereyan ettiği yıllarda Millet Meclisini oluşturan zevat henüz *"İslâmlık Ruhu ve Osmanlılık kabiliyeti"* ile övünmektedir. Daha sonra bunun yerini *"Türklük Ruhu ve Türkçülük"* alacaktır.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da şudur:

1880'lerde Osmanlılara ecel terleri döktüren *Ubeydullah Nehri'nin* oğlu ***Seyit*** **ABDÜLKADİR**, *Osmanlılara* Şûrayı Devlet Reisi olacaktır. Bunun gibi, Meşhur 'Hozat Muhtırasını' Dersim Mutasarrıfına verince,"bu muhtıraya 24 saat zarfında cevap getirmezsen gözlerini oyarım" diyen Meço Ağa, Koçgiri Tenkili'ni "muvafık" gören birinci **Meclisin** üyeleri arasında "Kürdistan Mebusu " olarak yer alacaktır. Bu gün, bu uygulamaların uzantılarına "Doğu Milletvekilleri" deniyor.

Institut Kurde de Paris

O günlerden -- bu yana Millet Meclislerini "şereflendirenler", bir toplum adına, halkın katliamı için, sömürü ve baskı altında tutulması için alınan bütün kararlara katılmışlar, Merkezi Otorite'nin asimilasyon ve jenosid politikası için birer tampon görevi görmüşlerdir, gördürülmüşlerdir. Koçgiri, bu "meclis şereflendirmeleri"ni, hıyanet ve jurnal örneklerini belgelemektedir. Uydu bir varlıklar takımının nasıl ortaya çıktığını, çıkarıldığını açıkça anlatmaktadır.

Öte yandan "Türklük ruhu ve Türkçülük" eğilimlerinden ötürü *,"anasırı islâmiyenin"* savaş boyunca yerden yere vurduğu "İttihat ve Terakki" ruhu da hortlayacak ve iktidarı Osmanlı Paşaları ile "Irkçı-Turancı" aydınlardan müteşekkil bir kadronun eline geçecektir. Bu kadroyu sallayan meşhur Şeyh SAİT'*in* oğlu bu gün uçsuz-bucaksız toprakları ve sayıları belirsiz sürüleri ile Cumhuriyet Hükümetlerinin muteber (!) bir mütegallibesi, politika bezirgânlarının elini öptükleri *muhterem* (!) bir şeyh olarak, halk üzerinde sulta kuracaktır. Büyük Dersim direnmesinin ünlü önderi **Seyit RIZA**'nın torununa gelince; O da işbirlikçi Burjuvazi ile el-ele Dersim Dağlarından çıkarılan krom vb...gibi madenleri yurt dışına satan, lüks arabalı, fötr şapkalı ve ipek kravatlı bir seyit *"sayın beyefendidir"*.

Osmanlılar, başeğdiremedikleri Kürt Beylerine "yerel özerklik" vererek birbirlerini boğazlıya boğazlıya, imparatorluk bünyesinde uydulaştırmaya çabalamışlardı. Ve bu uygulamaları kısmen başarı ile sonuçlamıştı. Cumhuriyet Hükümetleri de "milli yönetime" yönelen *milici demokrat* unsurları insafsızca ezip sindirdikten sonra, *emperyalist dünya sistemi* içinde, işbirlikçi Türk Burjuvazisinin kontrolü altında ve O'nun uydusu olarak varlıklarını sürdürmelerine ve gelişmelerine imkân sağladı.

Bu nedenle günümüzde Kürt halkının **BAŞ ÇELİŞMESİ**, O'nun varlığını reddeden, demokratik haklarını gasbederek, bütün doğal zenginliklerine el koyan **MERKEZİ OTORİTE İLEDİR**. Bu otorite, Emperyalist dünya sistemine bağımlı, *alt-emperyalist* bir birim ve *sömürgeci* bir devlet'tir.

Institut Kurde de Paris

Merkezi Otorite'nin (sömürgeci devletin) ekonomik sömürü aracı ve siyası baskı mihrakları olarak oluşturulan uydu-aracı (sömürüye katılan ve pay alan) ağa, mütegallibe, eşraf vb. gibi sınıf ve tabakalar *(Kürt nitelikli olsalar bile)* ile Kürt halkının geniş yığın ve tabakaları arasında da bir çelişme vardır. Bu çelişme **İKİNCİL BİR ÇELİŞMEDİR.** Bu ikincil çelişme aynı zamanda *temel çelişmeyi* de içinde taşımaktadır.

Kürt halkının geniş yığın ve tabakaları ile, bu uydu-aracı sınıf ve tabakalar arasındaki ortaya çıkan ikincil çelişki kutupları baş çelişkinin çözümünde hedef değil engeldirler.

Değer duyguları kötürüm, halka karşı ve kraldan çok kralcı olan bu uydu-aracı sınıf ve tabakaların, Türk Burjuvazisi'ne karşı pazar mücadelesi vermeleri yıllar boyu süren ezme ve sindirme eylemleri ile yok edilerek (üretimi elinde tutan devlet mekanizmasının yanında), burjuvaziye bağımlı olarak *aşağıdan yukarıya doğru* Emperyalist sistemin manyetik alanında birer uydu durumundadırlar.

Demek ki, Kürt halkı üzerindeki **ULUSAL BASKI** (sömürgeci devlet niteliğinden gelen) ile **SINIFSAL BASKI** iç-içe ve yanyanadır.

Denilebilir ki, toprak ağaları, eşraf, mütegalibe vb... ile (hızlı bir gelişim süreci içinde ortaya çıkan) ticaret burjuvazisi gibi sınıf ve tabakalar, her ne kadar Kürt toplumunun sosyal-siyasal düzeninden kaynaklanmışlarsa da, bu sosyal-siyasal düzenin diyalektik bir sonucu olarak ortaya gelmemişlerdir. Bu, mekanik bir gelişme süreci içinde olmuştur.Önceleri Osmanlı-Safevi (İran) hanedan saltanatlarının, daha sonra sömürge statüsünün (Emperyalist sistem içinde) sınırları içinde (Türkiye-İran-Irak-Suriye) birçok Merkezi Devlet Otoriteleri'nin arkaladıkları, kendi çıkarlarına göre biçimlendirdikleri **SUNİ** ve **KÖLE** sınıf ve tabakaları oluşturmaktadırlar. Bu sınıf ve tabakalar uzun tarihi süreç içinde Kürt toplumunun bünyesine ustaca aşılanmıştır. Bunlar, Halk hareketlerinin seyri boyunca-millici ve demokrat unsurların karşısında- Otoritenin yanında saf tutmuşlardır. Zaman zaman da mükafatlandırılmışlardır.Giderek varlıklı ve

Institut kurde de Paris

hükümran olmaları sağlanmıştır. Bunun yanında, üst düzeyde, özellikle "tek parti-tek şef" döneminden sonra siyasal etkinliklerin ellerinde tekelleşmesine fırsat verilmiştir. Emperyalist-sömürgecilerin emrinde ve hizmetinde olan işbirlikçi burjuvazi ile, Kürt toplumunun bünyesinde üreyen bu sınıf ve tabakaların aralarında çelişmeleri olmakla birlikte nitelikleri hemen hemen aynıdır. Üstelik , yalnız sömürünün jandarmalığını değil, aynı zamanda merkezi otoritenin zulüm örgütlerinin ajanlıklarını da üstlenmişlerdir. Emrinde ve hizmetinde oldukları merkezi otoritenin despotizmine gönüllü nefer olarak katılmaktadırlar. Bütün sömürgelerdeki işbirlikçi hıyanet çeteleri üzerinde görülen özellikleri, bu erimiş,ezilmiş ve sindirilerek uydulaştırılmış parazit sınıf ve tabakalar üzerinde tesbit etmek mümkündür .

1908' lerde ruşeym halinde hareket eden "milliyetçilik", "kurtuluş savaşı"ndan sonra -1922'lerden itibaren- sistemleşmiştir . Bu sistemin kaynağı "milli devlet" modeli üzerinde "burjuvazinin" oluşması ile başlamıştır. Bu oluşumun önündeki engellerden biri "kendi milli yönetimine yönelen" Kürt halkıdır. Bu iyice hesaplandığı içindir ki, Şeyh Sait'ten, Seyit Rıza'ya ulaşan 13 yıllık zaman zarfında uygulamalar, Kürt toplumunda kendinden bağımsız ve pazarı elinde tutan bir varlıklılar sınıfının oluşmasına fırsat tanımamak olmuştur. Akıl almaz derecede arttırılan baskılar ve insafsız asimilasyon eylemlerinin yanında, adına genellikle bey ve ağa dediğimiz sınıf ve tabakalar da ezilmişlerdir. İdam sehpaları sürgün ve mecburi iskan yöntemleri ile iyice sindirilen varlıklılar kesiminin milli zenginlikler üzerinde tasarruf iddiaları ortadan kaldırılmış, önlenmiştir. Böylece bilimsel anlamda bir *sınıf olma yerine uydulaştırılarak, başka bir ' milli bütün'ün çıkarları doğrultusunda, sömürgeci devlet sistemine uygun olarak biçim almaları sağlanmıştır.*

Institut Kurde de Paris

- *Kısa bir ders....*

Yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız ezme ve eritme sürecini bütün yönleri ile ele almak ve tesbit etmek gerekir. Bu oldukça zor bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve yüklü

bir araştırma meselesidir. Bu süreci bütün yönleri ile incelemek, özüne nüfuz etmek ve evrensel olan çelişmeyi özgüle indirgemek ile mümkündür.. Uzaktan kaba taslak gözlemlerle, bazı ip-uçlarıyla ve bilimsel olmayan belirlemelerle olayları, toplumu değerlendirmek oldukça çapraşık, giderek yanlış sonuçlar doğurur. Burada zorunlu gördüğümüz bir teorik belirlemeyi açıklamak gerektiği kanısındayız.

".....Önce, madde'nin her türlü hareketindeki çelişmede bir tekillik vardır. İnsanın madde üzerinde olan bilgisi, maddenin hareket biçimlerinin bir bilgisidir; Çünkü, Dünyada hareket halinde maddenin dışında bir şey yoktur ve maddenin hareketi belli biçimler içinde olur. Maddenin hareketinin her biçimi gözden geçirilirken, hareketin diğer biçimleriyle olan ortak noktaları dikkate alınmalıdır. Fakat asıl önemli olan ve şeyler üzerine bilgimizin temelini teşkil eden, maddenin hareketinin özel noktalarını hesaba katmamız gereği, yani hareketin bir biçimi ile öteki biçimler arasındaki nitelik farkıdır. Ancak bunu hesaba katmakla, şeyler arasındaki ayrılıkları farkedebiliriz. Hareketin herhangi bir biçimi, içinde kendi özel çelişmesini taşır. Bu özel çelişme, o şeyi bütün öteki şeylerden ayıran özel niteliği teşkil eder. İşte bu, iç sebeptir ve buna, şeyleri birbirinden farklı yapan çeşitliliğin esasıdır da diyebiliriz. Tabiatta pek çok hareket biçimi vardır: Mekanik hareket, ses, ışık, sıcaklık, elektrik, ayrışma, birleşme vs . Bütün bu biçimler, birbirlerine bağlı oldukları gibi, birbirinden nitelik bakımından farklıdır da. Her biçimin sahip olduğu özel nitelik, kendisine has çelişme ile tayin olunur. Bu, yalnız tabiat için değil, toplum için de, düşünce için de doğrudur. Her toplum biçiminin, her düşünce tarzının özel bir çelişmesi, özel bir niteliği vardır.

Bilimsel incelemelerin sınıflandırılması , konulara özgü, özel çelişmelerine dayanır. Belli bir olaylar (fenomen) alanına özgü, belli cinsteki bir çelişme, belli bir bilim kolunun konusunu teşkil eder... Şüphe yok ki, çelişmenin evrenselliğini kabul etmeksizin şeylerin hareketinin gelişmesinin evrensel sebebini ya da evrensel temelini bulup çıkartamayız. Gene de çelişmenin özgüllüğünü (özelliğini) incelemeden, bir şeyi öteki şeylerden ayıran özel niteliğini tesbit edemeyiz ve

Institut Kurde de Paris

şeylerin hareketinin gelişmesinin özel sebebini ya da özel temelini bulamayız ya da bir bilimsel inceleme alanını sınırlayamayız.

İnsanın bilme sürecindeki sıraya göre,tek bir şeyin bilgisinden genellikle şeylerin bilgisine doğru, daima derece derece bir gelişme vardır. İnsan genellemelere doğru gider ve birçok şeylere özgü nitelikleri öğrendikten sonra, şeylerde ortak nitelikleri bilir. Bu gibi ortak nitelikleri öğrenince bilgisini rehber olarak kullanır ve henüz incelenmeyen ya da iyice incelenmeyen çeşitli somut şeyleri incelemeye girişir ve böylece bunların özel niteliklerini bularak ortak nitelikler hakkındaki bilgisini genişletir ve bu gibi bilgilerin oldukları yerde donup kalmalarına engel olur. İşte bu, iki bilme sürecidir: Birisi özelden genele, öteki genelden özele doğrudur. İnsan bilgisi daima bir devri ve tekrarlı şekilde ilerler ve her devresi ile (eğer bilimsel metoda tam uymuş ise) insan bilgisi gelişir ve gitgide daha fazla derinleşir. Doktrinerlerimiz, bir yandan çelişmelerin evrenselliğini ve çeşitli şeylerin ortak niteliklerini tam olarak öğrenmeden önce çelişmelerin özelliklerini ve tek tek şeylerin özel niteliklerini incelememiz gereğini, öte yandan, bazı şeylerin ortak niteliklerini öğrendikten sonra henüz iyice incelenmeyen ya da yeni ortaya çıkan somut şeyleri incelemeye devam etmemiz zorunluluğunu anlamamaktadırlar. Bizim doktrinerlerimiz çok tembel; somut şeylerin yorucu incelemesinden kaçınıyor, genel doğruların boşluktan çıkıp geldiğini sanıyorlar ve bu doğruları halkın kavramayacağı boş formüller haline çeviriyorlar ve bu halleri ile insanı doğrulara ulaştıracak normal yolu ya büsbütün inkâr ediyorlar yada baş aşağı çeviriyorlar. Üstelik bunlar, insanın, özelden genele, genelden özele doğru iki bilme yolu arasındaki iç bağıda anlamıyorlar....

Her büyük madde hareket biçimleri sistemindeki özel çelişme ile bu sistemin tayin ettiği niteliği incelemek yetmez; Maddenin her hareket biçiminin uzun gelişme yolundaki her aşamasındaki özel çelişmeyi ve niteliği de incelemek gerekir. Bütün, hareket biçimlerindeki gerçek olan (hayali olmayan)

Institut Kurde de Paris

her gelişme süreci, nitelik bakımından birbirinden farklıdır. İncelememize bu noktadan başlamalıyız ve bu nokta üzerinde durmalıyız.

Nitelik bakımından farklı çelişmeler ancak farklı nitelikte metodlarla çözümlenebilir....

Çelişmelerin özgüllüğünü ve özelliğini tam olarak açıklamak, şeylerin gelişme sürecindeki iç bağlarını, yani şeylerin gelişme sürecinin niteliğini ortaya çıkarmak için, süreçteki çelişmenin her aşamasının özelliğini aydınlatmamız gerekir; aksi halde sürecin niteliğini açıklamak imkânsız olur..."

"Somut şartların somut tahlili" ni yapmak zorunluluğu bize, yukarıdaki bilimsel belirlemenin zorunlu olduğunu açıkca göstermektedir. Böylece evrensel olandan özgüle inmek ve özgülden evrensele çıkmak, bu araştırmanın içinde, çelişmelerin iç bağlantılarını anlamak, çelişmelerin hepsini, bütün yönleri ile inceleyerek ele almak gerekiyor.

Bir mesele incelenirken, tek taraflılığa düşmemek, üstün körülüğe saplanmamak için, yukarıdaki belirlemeyi iyice bilmek ve gözönünden hiç uzak tutmamak gerekiyor.

Günümüzde -köklerinden bağımsız olarak değerlendirenler için- şaşırtıcı ittifaklar biçiminde ortaya çıkan bu sürecin yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi halklarından bir bölümünü Koçgiri Halk Hareketinin içinde bulmak mümkündür. Koçgiri Halk Hareketine karşı tenkil hareketini yönlendiren temel öge, hiç şüphesiz Türk Milliyetçiliğinde derin izleri bulunan Osmanlı-Feodal İttihat ve Terakki ruhunun ırkçı-şoven saldırganlığıdır. Nurettin Paşa'nın, *"Türkiye'de Zo diyenleri temizledik. Lo diyenlerin de köklerini ben temizleyeceğim"* sözlerinde saldırganlığın ne kadar açık olarak belirdiğini görüyoruz. Koçgiri'yi 1937-1938 Dersim Harekâtının öncü müfrezesi olarak değerlendirirsek, Dersim tenkilini yöneten Abdullah Alpdoğan'ın tavrını da kavramakta zorluk çekmeyiz. (Abdullah Alpdoğan, Koçgiri tenkilinde, Nurettin Paşa'nın subayı ve aynı zamanda damadıdır.)

İnstitut kurde de Paris

Koçgiri Halk Hareketi de yüzlerce benzeri gibi tarihin karanlıklarına mahküm edilmek istenen bir halk hareketidir. Aslında, Dünya Halklarının tarihine baktığımız zaman bu tip olaylara sık sık rastlarız. Özellikle mazlum halkların tarihleri üst üste ve binlerce sahtekarlıkla karartılmış unutturulmaya çalışılmıştır.

Öte yandan Emperyalist-sömürgeci tahakküm, halkların tarihine müdahale ederek, halkları halk kılan değerleri *müsadere* etmiştir. Köleleştirilmek istenen halkların milli zenginliklerinin yağmalanması, ucuz iş gücü, toplum katlarında yozlaşma ve anarşi bu zorbalığın ürünleridir. Halkların sömürülmesi ve baskı altında tutulmasının yanı sıra emperyalist-sömürgeci tahakküm, idari, adli,mali kurumlarını da yayıldığı bölgenin üst yapısına oturtur. Bu nedenle militarizm her zaman iş başındadır. Buna bağlı olarak işgal edilmiş bölge halklarının dillerine, kültürlerine, milli değerlerine karşı da insafsız ve yoğun bir saldırı vardır.

Bu zorbalığın, bu vahşetin adı çoğu zaman "ilkel halklara uygarlık ve özgürlük" götürmedir.

Bu "uygarlık ve özgürlük" halklar üzerinde uygulanan köleleştirme, insanların hayvanlar gibi alınıp satılması, buraların bir pazar olarak kullanılarak halkların tüm doğal zenginliklerinin yağmalanması olarak tarih sahnesinde gözler önündedir. Bütün bunların yapılabilmesi ve buna karşı çıkan halkların susturulması için ya fiili işgal ya da emperyalizmin uydusu alt-emperyalist devletler eli ile kontrol edilmesi sağlanmaktadır.

Gerçek sosyal mücadeleler tarihi açıklandığı zaman, halkların somut durumları ortaya çıkmaktadır. Halkların tarihlerinin zor, kin ve kanla yoğrulu olduğu belirlenmektedir. Mazlum halklara "uygarık ve özgürlük" götürme gerekçisi ile, halkların nasıl köleleştirildikleri , baskı ve sömürü altında tutuldukları anlaşılmaktadır. Örneğin: eski sömürge Çin'de "özgürlük ve uygarlık" Şanghay lokantalarının kapılarına asılan "buraya köpeklerle Çinliler giremez" levhalarıdır. Ganj

İstituti Kurdê Ê Paris

nehrinin sularında çürüyen aç paryaların cesetleri de İngiliz sömürgeciliğinin Hindistan'a götürdüğü "uygarlık ve özgürlüğün" gerçek yüzüdür.

• *Ve İstatistik....*

Birleşmiş Milletler'in resmi bir yayınına göre, Kenya'da çalışan yerlilere adam başına düşen Milli gelir 6 Dolarken, Kenya'daki Avrupalı'lara 209 Dolar düşmektedir. Yine Rodezya'da yerlilere adam başına milli gelir 5 Dolar düşerken, Rodezya'daki Avrupalı'lara 292 Dolar düşmektedir. Ki, bu rakamlar çok eski zamanlara aittir. Sömürünün şimdiki rakamlarla görüntüleri insanı çileden çıkaran bir durumdadır. Filipin'i özgürlük ve uygarlık adına önce işgal, sonra ilhak eden Amerikalı'lara , Filipin yerlileri bizzat Amerikan Başkanı'nın şu sözleri ile cevap verdiler: "Bir beyaz kendi kendini yönetiyorsa, burada bir kendi kendini yönetme vardır. Ama bir beyaz hem kendini, hem de başkasını yönetiyorsa, buna artık kendi kendini yönetme değil, zorbalık demek gerekir."

Bütün bunlar gibi Kürt halkı üzerindeki amansız asimilasyon ve jenosid eylemleri de, bir yandan Osmanlı despotluğu, öbür yandan Safevi sultası arasında kıstırılan Kürdistan'ın üzerinde oynanan oyunların, sömürü ve talanın, işgal ve yayılmanın bir ürünüdür.

Bu vahşet sonucu, Kürt halkının toprak bütünlüğü Emperyalist-Sömürgeciler tarafından mekanik olarak parçalanmıştır. Ve uygulama , Emperyalist-Sömürgeci tahakkümün emrinde ve hizmetinde bulunan hükümetlerin tel örgüleri, mayın tarlaları, ve karakolları ile korunarak çok insafsız ve çok daha katliamcı metodlarla sürdürülmektedir.

Demek oluyor ki, gasp ve imha eylemlerinin, sömürünün kökleri, tarihin derinliklerinde durmaktadır. Sosyal mücadelelerin sayfaları açıldıkça, vahşet ve insafsızlık daha belirgin bir hal alıyor. İşgal ve sömürünün gerçek yüzü, amaçları ve sonuçları biraz daha kendini açığa vuru-

Institut Kurde de Paris

yor.Yaşadığımız dünya, böylesine kanlı ve kahredici bir geçmişin mirası üzerinde durmaktadır. Ancak hemen belirtilmeli ki, halklar bu zorbalık karşısında boyun eğip köleliğe rıza göstermemişlerdir. Ve yaşadığımız dünya aynı zamanda, halkların şanlı direnmeleri ve yiğit mücadeleleri üzerindedir.

Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç şudur: Bu günün anahtarları dünün içinde durmaktadır. Dünü bilmeden, bu günü yorumlamak, bu günü açıklamak ve kavramak mümkün değildir. "Bir şeyi bilmek için, bütün taraflarını bütün bağlantılarını ve ara bağlantılarını iyice kavramamız, incelememiz gerekir. Bunu tam başamamazsak bile, çok yanlılık, hata ve katılığa karşı en iyi garantidir." (Lenin)

Institut Kurde de Paris

- Koçgiri'nin sonuçları hakkında....

Sonuç olarak Koçgiri Halk Hareketi, bütün dünyayı kucaklayan milli mücadelelerin bir halkası olarak ortaya çıkmıştır. Bölgede politik çalışmaların yeterli olmaması, askeri gücün aşiret birlikleri ile sınırlı bulunması, öncü kadroların gerekli yetkinliğe erişmemiş olması, uzlaşma ve teslimiyetçiliğ'in açtığı gedikler hareketin zaaflarıdır. Buna yukarıda belirtilen ezme, sindirme eylemlerinin de eklenmesi, Koçgiri Halk Hareketinin yenilgisinin nedenlerini ortaya çıkarmaktadır.

Nuri DERSİMİ, yenilginin sebeplerini şöyle sıralıyor:

"Hareket başlarken *Kürt Teali Cemiyeti* inhilaf etmiş (çözülmüş) üyelerinden bazılarının ihmal ve lakaydisi, bazılarının da İstanbul'dan harice kaçarak harekâta katılma imkânlarından mahrum olması hesabiyle, harekâtı bir ahenk ve plân dairesinde merkezileştirip idare etmek imkânsız olmuştur.

İşin maddi yönü işte bu pek çetin şartlar altında açılmıştı.

Manevi cephesine gelince:

A- ....Şevr'deki projeye rağmen, itilaf devletleri bu ayak-

lanmalara bigane kalmış ve hiç bir yardımda bulunmamıştı.

B- Kürt milletinin içtimai kurumunun ekseriyetle *aşiret* şeklinde bulunması, aşiretler arasındaki husumet ve *ademi ittihat* (bir araya gelememek) kurtuluş savaşları için gereken bir lik ve ahengi baltalamıştı.

C; Din ve mezhep itilafları dolayısıyla Kürtler arasında mevcut itimatsızlığı izaleye muktedir münevver kitle henüz matlup bir yekûne baliğ olmamıştı.

Bunlardan başka: ..... Türk Kuvvetlerinin teçhizat ve sayı üstünlüğü de muvaffakiyetsizliğimizin başlıca sebebi idi." (Kürdistan Tarihinde Dersim, s.170-171)

Günümüzden 55 yıl öncelerde cereyan eden Koçgiri Halk Hareketi bu gün bize işte bunları düşündürmektedir.

Institut Kurde de Paris

- ***Kitap hakkında.....***

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, **KOÇGİRİ HALK HAREKETİ** incelenirken, dökümanların hemen hemen yok denecek kadar az olması nedeni ile, Hareketin bütün boyutlarını tesbit etmek mümkün olmadı.Veteriner Dr.**M.Nuri DERSİMİ**'nin 'Kürdistan Tarihinde Dersim' isimli kitabı ile, Em. Kur.Alb. **Rahmi APAK**'ın "Türk istiklal Harbi İç Ayaklanmalar" isimli incelemesinden yararlandık. **Kenan ESENGİN**'in milli mücadele de iç ayaklanmalar isimli derlemesi ise, genellikle **Rahmi APAK**'ın tesbitlerinin bir tekrarı olması ve ırkçı-şoven eğilimlerin yargıları ile donatılmış bulunması nedeni ile araştırmamıza yeterli yararı sağlamadı.

KOÇGİRİ HALK HAREKETİ'nin genel çizgileri ile de olsa yayınlanmasının, önemli bir boşluğu dolduracağını umuyoruz. -

KOMAL Eylül/ 1975

NOT:

Metin içinde geçen *baş çelişki*'nin , bilimsel tarifi şudur:

Baş çelişki: Her süreç bir dizi çelişkinin toplandığı bir yer, bir merkezdir. Ama bu çelişkiler içinde bir tanesi BAŞ ÇELİŞKİ'dir. *Baş çelişki*, sürecin başından sonuna kadar mevcuttur.

Baş çelişki, sürecin gidişini ve tabiatını belirler.

Baş çelişkinin yanında diğer çelişkiler İKİNCİL çelişkilerdir. İkincil çelişkiler, baş çelişkiye tabidirler ve baş çelişkiye göre biçim alırlar.

*

Metin içinde geçen TEMEL ÇELİŞKİ ise, EMEK/ SERMAYE çelişkisidir.

Baş çelişki, acil ve hayati çözüm ister.

Temel çelişki ise, halkların *kesin ve mutlak* kurtuluşunun odak noktasıdır. Devrimci metod'un ilkesi, baş çelişkinin çözümü sürecinde/ yani ulusal kurtuluş mücadelesinde/ *temel çelişkinin yönlendirici ve yönetici ögelerine kesinlikle ve kıskançlıkla sahip olmaktır.*(kaynak:Felsefenin Temel Meseleleri/ Leninizmin Esasları/Marksizm ve Milli Mesele/ Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı vd.)

Institut Kurde de Paris

ÖZELEŞTİRİ

HEDEF- ENGEL ÜZERİNE(*)

" HER KÜÇÜK AYRILIK EĞER ONDA AYAK DİRETİLİRSE, EĞER HEP ÖN PLÂNDA TUTULURSA, EĞER HERKES AYRILIĞIN KÖKLERİNİ VE DALLARINI ARAŞTIRMAYA KOYULURSA BÜYÜK BİR AYRILIK HALİNE GELEBİLİR ". **(Lenin/ Bir Adım İleri İki Adım Geri,s.70)**

Institut kurde de Paris

(*) KOMAL YAYINLARI- 18; Özel Dizi 1, 1. Basım Temmuz 1977, Ankara

KOÇGİRİ Halk Hareketi kitabımızın, "Koçgiri Üzerine Birkaç Söz" başlıklı önsözünde geçen bazı kavramlar üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı biliniyor. Ancak, bunlara tartışma denilebilir mi? Bu ayrı bir konu.

"Tartışmalar" bir yanı ile, eleştiriden çok suçlama ve karalamayı hedef tutan grupçuluk anlayışından ileri geliyor . Bu noktada, siyasi istismar, ideolojik-teorik seviyesizliğin göstergesi durumunda.

Suçlamayı, karalamayı, siyasi istismarı meslek haline getirenler, çoğunlukla "Teorik meselelerde duraksama gösteren, ufukları dar; kendi hareketsizliklerini, kitlelerin kendiliğinden gelen hareketleri ile haklı gösteren; bir halk adamından çok, sendika sekreterine benzeyen; düşmanlarının bile saygısını zorlayan; geniş ve yürekli bir plân sunmaktan aciz, pelteleşmiş.... zavallı amatör'ler."(1) Bu nedenle, üzerinde durulan meselenin sadece bir yanı; suçlamaya, karalamaya uygun olan yanı, meselenin bütününden koparılarak soyut ve tabii ne olduğu bilinmeyen metafizik formüller derekesine düşürülüyor. Bu noktada okuyucu, yada kafa-kola alınmak istenen kişi sersemletilip fanatik bir saldırganlığa itiliyor. Giderek feodal kan davası anlayışı ile, mücadele alanında bir kör döğüşüne iteleniyor.

Olan aşağı yukarı bu.

Diğer yanı ile, "tartışma"da muhatap olarak seçilen sempatizan unsurlar, yani organize bilinç ögesi ile militan niteliklere

Institut kurde de Paris

(1) Lenin; Ne Yapılmalı; Evren Y. 1976 Istanbul, s 160.

sahip olmayan "sempatizan" lar, sadece siyasi tercihleri nedeniyle seçilecek metafizik sorulara cevap verme durumunda bırakılıyorlar.

Bunlar, kan davası anlayışının seviyesizliğine karşı bir reaksiyon olarak, henüz kendileri de cevap bulamadıkları soruları tartışmasız dışlıyorlar.Ya da metafizik formüller derekesine düşürülen, ne olduğu ve ne olmadığı iyice karıştırılan "siyasi" hedefleri "ortodoksça" savunuyorlar.

Bu "sempatizan" ların pek çoğu, bunalımın doğal sonucu olarak reaksiyoner eylem gruplarında yer alıyorlar. Adına şu'culuk, bu'culuk denilen bir dizi reaksiyoner siyasi çizginin fanatik taban birimleri de, bu "sempatizan"lara şartsız-tercihsiz kucak açmaktan geri durmuyorlar.

Bir üçüncü yanda şu; tarihsel talihsizliğin kaçınılmaz sonucu olarak bilgisiz, bilinçsiz bırakılan, ama kendiliğinden gelen hareketlerde yoğrula yoğrula sağlıklı değerlere sahip olma mücadelesi içinde bulunan arkadaşlar, bu kör döğüşü içinde sürekli olarak tali çelişmelerle boğazlaşmak zorunda bırakılıyorlar.

Bunlar ve benzeri hastalıklar gözardı edilemeyecek kadar açık. Ve mikroplar, bütün organizmayı ele geçirme istidadı taşımaktadır. Bunun için de şarlar oldukça elverişlidir. Bu bakımdan -mücadelenin yayınevlerini, dernek seviyesini çok aştığı bu düzeyde- çok yönlü görevler önümüzde durmaktadır. Bunlardan en önemlisi, teorik çalışmaya verilmesi gereken önemdir. Buna bağlı olarak da somut şartların somut tahlili üzerine oturtulan ideolojik yapının inşası. Bu, siyasal-ideolojik- örgütsel mücadelenin "dakika tehiri gayricaiz" bir noktada durduğunu asla akıldan çıkarmamayı gerektirir.

"Siyasi çalışma, bütün çalışmanın can damarı" ise eğer , devrimci eylem, maddi hayata müdahale eden eylemdir. Maddi hayata müdahale etmeyen, edemeyen ,eylem, sonuç olarak "izlenen siyasetin yalan ve kokmuşluğu" içinde, "saksıda çiçek yetiştirip" bunu parazit tüketim ünitelerinde

Institut kurde de paris

pazarlamaktan başka birşey yapamaz. Lenin 1902'lerde şöyle diyordu:

"Bizim görevimiz, yaban otuna karşı mücadeledir. Saksıda buğday yetiştirmek bizim işimiz değildir.Yaban otlarını yolarak, tarlayı buğdaya hazırlarız. (Onlar) saksıda ekinlerine baka dursun. Biz sadece bu günün otlarını biçmek için değil yarının buğdayını biçmek içinde harmancılarımızı hazırlamalıyız" (2)

Şartlar bağıra bağıra önümüze hayati görevler dayatmışken, maddi hayata müdahale kaçınılmaz, ertelenmez olarak ortada dururken, şu ya da bu kelimenin üzerinde "fırtınalar" yaratarak, maddi eylem alanından, akademik tartışma alanına kaçış ciddiye alınamaz.

Biz elbette ki sadece kelimelerin değil, fakat noktaların ve virgüllerin de üzerinde ısrarla durmaktan yanayız. Ama bunun yeri ve düzeyi üzerinde de titizlikle durmaktan yanayız.

KOMAL'ın kitlelere götürdüğü bildiri, elbetteki saygındır. Saygınlık, bildirinin tek tek cümlelerinde, kelimelerinde zaman zaman ortaya çıkan aksaklıklarda, eksikliklerde, ifade yetersizliklerinde, ezop dili'nin zorlamalarında erimez...Saygınlık, bizatihi bildirinin muhtevasında durmaktadır. Özündedir.

KOMAL'ın hedef tahtası seçilmesinin temelinde yatan da budur. İcazetli sol'un ideologları, her köşe başına bir "parti konduranlar", legal oportünizmin gençlik ağaları ile okumuş gevezeler için kitlelere götürülen bildirinin muhtevası ürkütücüdür.

Bunlar için Ortadoğu'nun ortasında duran perişan bir sömürge alanını öğrenmek için gazete haberleri yeterlidir.

---

(2) Lenin; a.g.e., s. 147

Institut Kurde de Paris

Ücretli tarih yazıcılarının tepe-taklak edilmiş gerçeklerle dolu kitapları yeterlidir, "Ulusların Kaderlerini Tayin Etme Hakkı"ndan birkaç tantanalı cümle ezberlenince işler gayet rahatça gider sanılmaktadır. Bilimsel bilgi üretme fonksiyonu ile, "teorik" gevezeliklerin eş anlamlı sayılacakları bir düzey belirlenmiştir. Sınırlar çizilmiştir. Bütün mesele bu sınırlar içinde tozu dumana katma ustalığına kalmıştır.

Bu sınırların dışında seyreden herşey "tu-kaka"dır. Karalanması, kötülenmesi, gelişmesine imkân verilmemesi gerekir.

Gelgelelim diyalektik, bu sapkınlıkları, dogmatik ortodoksluğu yerden yere vurarak mahkum ediyor. Çünkü herşey durmadan değişiyor, gelişiyor. Doğada da böyle bu, toplumda da. Ve toplumun bir üyesi olan insan da, doğasında varolan değişmenin ve gelişmenin yanında, düşüncesi ile, değerleri ile insanı insan kılan özellikleriyle de hızla değişmekte, gelişmektedir. Böylece egemen sınıfların siyasal, ideolojik, kültürel tahribatı, bu tahribatın kabuk tutmuş yaraları birer birer sökülüp atıldıkça doğru olana, gerçek olana bir adım daha yaklaşılmaktadır.

Biz, dün sahip olduğumuz yargılara bugün sahip değilsek ve niçin sahip olmadığımızın bilincinde isek, bu, saygı duyulması gereken bir yenilenme, ileriye, daha ileriye yönelme olarak değerlendirilmelidir. Ve dün sahip olduğumuz değerler çarpıksa, çürükse, sömürge bir ülkenin çocukları olarak kendimizi suçlu saymayız. Yeterki, bugün varmış olduğumuz yer, dünün gerisinde olmasın. Yeterki, bugün dişle-tırnakla yarattığımız değerler ve bu değerlere dayalı aksiyonlar temelinde sermayenin köleliğine hizmet etmesin. Geliştirici, ileriye götürücü, dogmaları parçalayıcı, hayatın her alanında hareketin her gözeneğinde, her hücresinde eleştirici ve devrimci öze, yaratıcı, yenileştirici karaktere sahip olsun.

Biliyoruz ki, "maddî hayatın üretim tarzı toplumsal, siyasal

Mehmet Kurdoğlu

ve genel olarak entellektüel hayat sürecini koşullandırır" (3).

Biz, bu temel teorik doğrunun yanında, yine biliyoruz ki, geldiğimiz yer uzlaşmacı, teslimiyetçi oportünist sol'un bizzat içindeydi. Bilinç elbetteki gökten zembille inmeyecek, içinde bulunduğumuz maddî yapıdan bize aktarılacaktı.

Örneğin, 1963'lerde, 1965'lerde aramızdan birçoğu TİP içinde sosyalistlik yaptıkları iddiası taşımaktaydılar. Parti tabelasını dağ köylerine bile taşıdılar. Sosyalizm adına akla gelebilecek her türlü maskaralıklar yapıldı. İnanarak, doğru olduğu sanılarak yapıldı. Aynı partinin ilgili günlerdeki felsefesini, proğramını -ve de özellikle milliyetçilik bö'ümünüancak bugün yorumlayabiliyor, değerlendirebiliyorsak, bu kınanması değil, saygı duyulması gereken bir olgudur. Biz bunun acısını yaşayan her hücremizde ve çok derinden duymaktayız. Ve biliyoruz ki, idam sehpalarında, kuşatılmış köylerde, dağlarda ölenlerin cellatları burjuvazi ise eğer, bu katliamın sorumlularından biri de militanları sahte siyasi tercihlerle, çarplık ideolojilerle teçhizatlandıran, uzlaşmacılar, teslimiyetçilerdir. Oportünist siyasetlerdir.

Demek ki, dünden bugüne kanrevan içinde, kırıla -döküle geldik. Hedefleri karartılmış, devrimci dinamizmi kırılmış, bilgisiz, bilinçsiz bırakılmış olarak.

Bugün düne rağmen -ve bütün olumsuzluklara rağmen- çok daha olumlu bir yerdeyiz. Teori, bir takım "saygın" kişilerin imtiyazında değil artık. Artık gözlerimizin içine baka baka yalan söylemek, değerlerimizi çarpıtmak pek kolay olmuyor. Arkadaşlarımız -devrimci hareketin bütün ögeleri- çok daha duyarlı, çok daha sorumlu niteliklere ulaşmışlardır.Daha tutarlı, daha yetkin niteliklere ulaşmak

---

(3) Marks; Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'ya Önsöz / K.Marks-F.Engels, Felsefe İncelemeleri, Sol Y. 1975, 2. bs. s.110

Institut Kurde de Paris

için dişe-diş mücadele edilmektedir. Elbette ki dörtdörtlük bir mükemmellikten söz edilemez. Ama her geçen gün bir tabu daha yıkılmaktadır. Her geçen gün aydınlığa bir pencere daha açılmaktadır. Ve devrimciler, umudun en mükemmel taşıyıcıları olmak üzere fedakârca vuruşmaktadırlar. Gerçek olan budur.

Unutulmaması gereken, dünün yanlışlarından, sapmalarından deneye-sınaya arınırken, bu yanlışların üzerine basa basa değil, yanlışlara karşı sağlam mücadele yöntemleri kazanarak, yetkinleşerek yürünmelidir. Asla elden bırakılmaması gereken yöntem ise, şüphesiz, eleştiri ve özeleştiri yöntemidir. Korkmadan, açık yüreklilikle bu yöntem kullanılmalıdır.

Buraya kadar olan belirlemelerden şöyle bir sonuç çıkarılmamalı: arkamızda bıraktığımız herşey "tu kaka"dır. Hayır. Arkada bıraktığımız herşeyi kabul etmek durumundayız. Bu bize hiçbir zaman utanç vermeyecektir. Dünün içinde çok saygın ve yüce değerler var. Bizim belirtmek istediğimiz, dün yapılan hataların, yanlışların kaynağıdır. **Biz ve o günlerden bugüne omuz omuza yürüdüklerimiz, hiçbir yanlışı bilerek yapmadılar. Hiçbir bilinçli çarpıtma yoktur.** Bu, yanlışların, çarpıklığın olmadığını kanıtlamaz. Yanlışların, çarpıklığın sorumlularını, kaynağını saptamayı gerektirir.

Geçmeden bir noktayı daha belirtelim: metropol merkezlerde, özellikle dar bir öğrenci-aydın grubu içinde tartışmalar, ardına bakmadan sürüp gitmektedir. Ve o kadar hızlı bir süreçtir ki bu, profesyonel bir okuyucu bile tartışmaların dün ile ilişkisini kurmaya, tartışmaların üzerinde durduğu temel meselelere hakim olmaya yetişemiyor.

Öte yandan makro-politik tartışmalar, somut siyasi çalışmayı gözardı etmektedir. Somut siyasi çalışmanın karşıkarşıya olduğu bir yığın pratik sorunun cevabı, makro-politik tartışmalardaki sloganlarla verilmektedir.

Bu olumsuzlukların yanında, **KOÇGİRİ**'nin önsözünde

Institut Kurde de Paris

geçen bir iki kavram üzerinde tartışmak, ilk plânda oldukça gereksiz gibi görünebilir. Ne var ki, özellikle Kürt gençleri arasında ilgili kavramlar neredeyse kamplaşma nedeni sayılmaktadır. Bu noktada, somut siyasi çalışmanın önünde duran engellerin nerelerde seyrettiği ortaya çıkıyor. Ayrıca iki yıldan bu yana süregelen kısır çekişmelerin, neden çözümleyici düzeylere sıçrayamadığı da üzerinde durulması gereken bir durumdur. En azından içinde bulunduğumuz mücadelenin teorik-ideolojik seviyesinin bir göstergesi, militan ögelerin bilincinde yansır. Militan ögeler henüz teorik metinlerdeki kavramların sözlük karşılığını arama durumunda iseler, binlerce ve binlerce sayfa tutarındaki yayınların yararı tartışılmalıdır.

Diğer yandan bir kaç kişi yazıp-çizsin, bir o kadar kişi de yazılıp çizilenleri tartışsınlar diye bir mekanizma yoktur. Birçok insan, armudun pişirilip ağızlarına atılmasını bekleme rehaveti ve miskinliği içindeler. Birçokları da yan gelip yatarak aklına estiği gibi "eleştiri" yapma küstahlığını, devrimcilik sanmaktadır. Kimileri de ahbap-çavuş sohbetlerinin gediklileri olarak, kendilerini neredeyse bir siyasi yoğunluk sayma sapkınlığı içindeler.

Oysa eleştiri bir haktır. Ama, herkese eleştiri özgürlüğü de tanınamaz. Lafazanlar, şüphesiz, istedikleri herşeyi yapma "özgürlüğü"ne sahiptir. Ama bir kişi, kendisine devrimci diyebilme cesaretine sahipse, görevlerini ve sorumluluklarını titizlikle hesaplamak zorundadır.

Sonuç olarak bir noktayı daha belirmek gerekli; herşeyi bilen, herşeyi yapmaya kadir insanlar değiliz. Bu tür insanlara sahip de değiliz. Ki, zaten böylesi metafizik değerelendirmelerde de bulunmuyoruz. Okuyucu, en azından anlaşılmayan, anlaşılamayan, kendisine ters gelen, kendince yanlış olarak değerlendirdiği belirlemeleri tesbit ederek, diyalog kurmalıdır. Diyalogdan, tartışmadan kaçınılmamalıdır.

Unutulmasın ki, Ortadoğu'nun ortasında duran perişan bir sömürge alanı ve mazlum bir ulusun devrimci mücadelesi bütün hayalleri parçalayacak kadar gerçektir.

Institut kurde de Paris

ÖZELEŞTİRİ

KOÇGİRİ'nin önsözünde geçen belirleme şudur:

1- "..günümüzde Kürt halkının **BAŞ ÇELİŞMESİ** O'nun varlığını reddeden, demokratik haklarını gasbederek,bütün doğal zenginliklerine el koyan **MERKEZİ OTORİTE** iledir".

2- " Merkezi otoritenin (sömürgeci devletin) ekonomik sömürü aracı ve siyasi baskı mihrakları olarak oluşturulan uydu-aracı (sömürüye katılan ve pay alan) ağa,mütegallibe, eşraf v.b. gibi sınıf ve tabakalar (Kürt nitelikli olsalar bile) ile Kürt halkının geniş yığın ve tabakaları arasında da bir çelişme vardır. Bu çelişme **İKİNCİL BİR ÇELİŞMEDİR**. Bu ikincil çelişme ayni zamanda temel çelişmeyi de içinde taşımaktadır."

3- "Kürt halkının geniş yığın ve tabakaları ile, uydu-aracı sınıf ve tabakalar arasında ortaya çıkan ikincil çelişkili kutupları baş çelişkinin çözümünde hedef değil engeldirler." (*)

<u>Bir nolu belirleme:</u> günümüzde de bir yanı ile geçerli olan bir tesbittir. Bu tesbit, belirlemenin yapıldığı günlerden (Eylül

---

(*) Bkz; Koçgiri Halk Hareketi I.Bas. Eylül 1975 s. 8-9 Ankara, (Bu kitapta s.14-15)

Institut kurdi de Paris

1975) bu yana geliştirilmiş, maddi temellerinin oluşturulması yönünde ciddi çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu titiz ve yoğun çalışmalar sonucu; Kürdistan'da yaşanılan sürecin, bizim, belirlemenin yapıldığı günlerde ikincil bir çelişki olarak belirlediğimiz başka bir çelişkinin aslında baş çelişmeyi oluşturan yanlardan birinin içinde değerlendirilmesi gerektiği zorunluluğuna varılmıştır. Bu tesbitin yapılması, Kürt halkının anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadelesinde atılan en önemli adımlardan bir tanesi olarak değerlendirilmek durumundadır. Zira, başta da belirttiğimiz gibi, yaşanılan süreçte birbirine sarmal olarak bağlı, birbirlerini sürekli olarak etkileyen bir yığın çelişmeler ile karşı karşıya kalınmaktadır. Ve çelişmeler arasındaki bu organik bağ ve etkilenme yeterince değerlendirilemediğinden nesnel olarak büyük aksaklıklar, yanlışlar içine düşmek de mümkündür. Nitekim, bu çelişmeler yumağına yaklaşırken ve çözümlerken, aslında baş çelişme içerisinde değerlendirilmesi gereken bir çelişmeyi çeşitli nedenlerden ikincil bir çelişme olarak ele almamız, bizim o günlerde Kürdistan'da baş çelişmeyi eksik tesbit etmemiz sonucunu doğurmuştur.

Kürt halkının başçelişmesi: Onun varlığını reddeden,ulusal demokratik haklarını gaspederek bütün doğal zenginliklerine el koyan sömürgeciler ve sömürgecilerin Kürdistan'daki işbirlikçileri iledir.

Baş çelişmenin bu tesbiti, Kürt halkının baş çelişkisinin çözümü konusunda vereceği mücadelenin de niteliğini, hedefini ve itici güçlerinin belirlenmesi sonucunu da yaratmıştır. Ve Kürt halkının mücadelesinin niteliği "anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadele" şiarında ifadesini bulmuştur.

İki nolu belirleme: bir no'lu belirleme ile ilgili yaptığımız açıklamaların ışığında ele alındığından günümüzde yanlış olarak değerlendirilmesi gereken bir tesbittir.

Geçen bu süre zarfında tesbit edilen mücadelenin niteliği; Kürdistan'da üretici güçlerin gelişmesine, sömürgeci güçlerle

Institut kurde de Paris

birlikte yukarıda bahsedilen işbirlikçi sınıf ve tabakalar da engel olmaktadırlar. Ve bu sınıf ve tabakalar ile Kürt halkı arasındaki çelişme baş çelişme platformunda ele alınmalıdır. Aksi takdirde mücadelenin güçleşeceği ve özellikle demokratik yanının gündeme getirilmesinin, kitlelere mal edilmesinin ve çözümünün şartlarının ortadan kalkacağı açıktır. Bu sınıf ve tabakaların (Kürt nitelikli olsalar da) varlık koşulları, sömürgeci ilişkilerin Kürdistan'da devam edip etmemesi sonucuna bağlıdır. Bundan ötürü sömürgeciler, bu sınıf ve tabakaları, sömürgeci ilişkilerin Kürdistan'da devam etmesi konusunda önemli bir araç haline getirmiş bulunmaktadırlar. Ayrıca, Kürdistan'da en geniş muhalefetin bu işbirlikçi sınıf ve tabalarla olan çelişmeleri, en az sömürgeci merkezi otorite ile olan çelişme kadar acil çözüm gerektiren bir çelişmedir. Bunlar, günümüzde Kürt halkının mücadelesinde baş düşman olarak değerlendirilmektedirler.

Üç nolu belirleme: hem eksik, hem yanlıştır. Eksiktir; çünkü uydu-aracılar, sömürgecilerle işbirliği halinde olan sınıf ve tabakaların bir kategorisidir. Yanlıştır; çünkü, Kürdistan'da, sömürgeci devletin ekonomik sömürü aracı ve siyasi baskı mihrakları, Kürt halkının anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadelesinin düşmanlarıdır. Yani, "sömürgeci devletin ekonomik sömürü aracı ve siyasi baskı mihrakları ile Kürt halkı arasındaki çelişme" hainlerle yurtseverler arasındaki çelişmedir. Bunlar, anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadelenin önündeki engeller değil, anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadelenin karşısındaki somut siyasal ve toplumsal karşı-devrimci güçlerdir.

Bu tesbit (ya da değerlendirme) karşı-devrimci güçleri küçümseyen siyasi bir zaaf olmuştur ve objektif bir yanlış olan "hedef-engel" formülasyonunda ifadesini bulmuştur. Bu bakımdan özeleştiri zorunludur.

Eleştiri ve özeleştiri'nin geliştirici, yenileştirici; zaman zaman içine düşülecek hataların, yanlış tesbitlerin ortadan kaldırılması doğrultusunda her zaman elde tutulması gereken bir silah olduğunun akıldan çıkarılmaması; mücadelemize

Institut kurde de Paris

yerleşmesi ve sürekli kılınması gerektiğini -özeleştirimizi yaparak-belirtiyoruz.(*)

(*) KOMAL YAYINLARI- 18; Özel Dizi 1,1. Basım Temmuz 1977, Ankara..

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

I. BÖLÜM

KOÇGİRİ HALK HAREKETİ 1919-1921[1]

Nadot Kurde de Paris

(1) "...1919 senesi içinde teşebbüsat-ı milliyemiz aleyhine başlayan dahili isyanlar süratle memleketin her tarafına sirayet etti, (...) Ümraniye, Refahiye, Zara, Hafik(...) havalisinde alevlenen suriş (kargaşalık) ateşleri bütün memleketi yakıyor, hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları bütün vatan semasını kesif karanlıklar içinde bırakıyor" *Nutuk, Kemal Atatürk/S.442, C.2/Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları.*

"..1921 senesi bidayetinde de Koçgiri aşiret rüesasından Haydar Bey, İstanbul'da Seyit Abdülkadir'den aldığı talimat üzerine Alişan ve akrabasından Naki, Alişer vesaire ile hareketi isyaniyeye başlamışlardı. *Nutuk/a.g.e.s.629*

Aslında Koçgiri olayının 1918'lerden itibaren oluşmaya başladığını kabul etmek gerekir. Alişer'in "Jepin" isimli gazeteyi çıkarması bu yıllara dayanıyor. "Jepin" gazetesi hakkında herhangi bir bilgimiz yok. Ancak Rahmi Apak'ın notlarda adı geçen kitabında, söz konusu gazetenin Kürt'ler arasında şiddetli bir propagandayı sürdürdüğü iddia ediliyor.

Institut kurde de Paris

I.

I. Dünya Savaşı, toplumların bünyelerinde gerek sosyal ve gerekse siyasal olarak büyük dalgalanmalar ve değişmeler yarattı. Feodal ünitelerin hızla parçalanarak burjuvazinin öncülüğünde milli devletler haline dönüşmeleri bu dalgalanmaların ve değişmelerin kaçınılmaz sonuçlarından biridir.

Bu dönemde burjuva milliyetçiliği, feodal ünitelerde derin izler bırakmaktadır.

II.

Osmanlı İmparatorluğu çok geniş bir toprak parçası üzerinde gerek sosyal ve ekonomik statü ve gerekse milli özellikleri bakımından birbirlerinden kesin olarak ayrılıklar gösteren halklardan oluşmaktadır. Bütün dünyayı sarsan, sallayan dalgalanmalar pek tabii -imparatorluğun denetim gücünün de büyük ölçüde zayıf olması nedeniyle- bu halkları da sarsacak, sallayacaktı. Bunun sonucu olarak her ne kadar "bağımsız milli devlet" esprisi ile, halklar, yeni sınırlar içine, milli üniteler halinde yerleşmişlerse de, temelinde, dünya üzerinde hükümran büyük devletlerin irade ve çıkar sınırları, yeni kurulan devletleri etki alanları içinde tutarlar.

Bundan ötürü, halkların bizzat talep sahibi olarak, iradeleri ile gerçekleştirdikleri "yeni dünyalarında" günümüze kadar yerleşip oturan bir düzene sahip olmalarına karşılık, emperyalist müdahaleler ve sömürgeci devletlerin çıkarları gözönünde tutularak çizilen sınırlar içinde yer alan devletlerde, sürekli bir kargaşalık ve istikrarsızlık süregelmektedir. Denilebilir ki, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında- diyalektik bir sürecin sonucu olmakla beraber- bağımsız üniteler halinde kurulan devletlerin oluşmasında sömürgeci devletlerin ve emperyalistlerin iradesi ve icazeti birinci derecede rol oynamıştır.

Bu kargaşalık içinde Jeo-politik durumuları itibariyle hassas stratejik bölgelerde yer alan bir kısım halkların milli nitelik taşıyan talepleri emperyalist-sömürgeci devletlerin çıkarlarına ters düştüğü için çeşitli hilelerle, tuzaklarla bu halklar *ebedi bir köleliğe* mahkum edilmişlerdir.

III.

Bilindiği gibi Ermeniler, İmparatorluk bünyesi içinde ileri bir şehir ekonomisine sahiptirler. Genel anlamı ile ticaret burjuvazisinin (tüccarların) oluşumu, beraberinde milliyetçi gerilimleri de taşımaktadır. Bu nedenle, (klasik millet tanımı içinde) Ermeniler, feodal bağımlılıklardan arınma imkan-

Institut Kurde de Paris

larına kısmen ulaşmışlardır.

Ermeni milliyetçiliğinin gün ışığına çıktığı yıllar, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalandığı yıllardır. Jön-Türk ütopyacılığının, İttihatçı paşaların ırkçı-milliyetçiliği ile uzlaşma noktalarına vardığı yıllardır. Buna rağmen ırkçı ideolojinin (her ne kadar 1908'lerden itibaren merkezi otoritenin resmi görüşü olarak benimsenmişse de) henüz boyutları belirlenmemiştir. Bir yanı Osmanlı, bir yanı Türk olan milliyetçiliğin odak noktasını hilafet kurumunun birleştirici ögesi olan "Müslüman halkların kardeşliği " teşkil etmektedir.

Bu espri çerçevesinde, imparatorluğun bünyesi içinde bağımsız yada federe bir Kürdistan kurulması olumlu karşılanmaktadır. Sevr anlaşmasının da bu duruma zemin hazırladığı söylenebilir.(2) Öte yandan Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un 14 maddede topladığı prensiplere göre İmparatorluğun doğusunda, Kızılırmak'tan itibaren Kafkaslara kadar uzanan topraklar üzerinde bir "Ermenistan Cumhuriyeti" kurulması öngörülmektedir. Bu durum Ermeni'lerle Kürt'leri karşı karşıya getirmektedir. Özellikle sünni Kürt aşiretlerinden oluşturulan ve padişahın otoritesine din ögesi ile bağlı bulunan *"Hamidiye Alayları"*Dünya Savaşının ve parçalanan feodal değerlerin yerini alan milliyetçi akımlardan ya hiçbirşey anlamamakta ya da oldukça yabancı kalmaktadırlar. Yabancının giremediği Dersim ve havalisinde ise milli değerler geniş ölçüde berraklaşmıştır.

Institut Kurde de Paris

IV.

1917 Ekim İhtilali'nin (Bolşevik) sonucu olarak Rus orduları doğudan çekilmiş ve Ermeni hareketleri de büyük ölçüde bastırılmıştır. Ancak, Kürtlere, İmparatorluğun vermiş olduğu sözler unutulmuştur. Bu durum Kürt aşiretleri arasında kaynaşmalara yol açmaktadır. özellikle Dersim'de

---

(2) Osmanlı İmparatorluğu'nu,Emperyalist-sömürgeci devletler arasında paylaştıran Sevr Anlaşması 10 Ağustos1920 yılında imzalanmıştır. Bu konuda Türk İstiklâl Savaşıyla ilgili bütün kitaplardan bilgi edinilebilir. Konumuzla ilgili bölümler ise şunlardır:

1-a) Sevr'e göre, Fırat'ın doğusunda muhtar (özerk) bir Kürt devleti kurulması öngörülüyordu(Madde:62)

gerilim ve kargaşa bir ayaklanmaya dönüşebilecek durumdadır.

Dersim aşiretlerinin bu durumu üzerine etkin bir kişiliği olan ve aşiretlerin saygı duyduğu Miralay Cıbranlı Halit Bey Ovacık'a gönderilir.

Cıbranlı Halit Bey'in komutasındaki askerler hiçbir direnme ile karşılaşmadan Ovacık'a girerler. Dersim'lilerin, Cıbranlı Halit Bey'e karşı olan saygılarından ötürü herhangi bir olayın çıkmaması üst yöneticileri kuşkulandırmıştır. Ancak Halit Bey'in etkinliğinden yararlanılarak Ovacık'ta yerel bir organ (şimdiki kaymakamlık gibi) kurulması gerçekleşir. Bu organın kuruluşu bitince Halit Bey geri çekilir.

V

Yukarıda sözünü ettiğimiz milliyetçi akımların bir halkası olarak İstanbul'da bulunan Kürtler de bazı milliyetçi örgütler etrafında toplanırlar. "Kürt Teali Cemiyeti" bunlardan biridir.(3)

Institut kurde de Paris

---

b) Trabzon, Van. Bitlis ve Erzurumu'u içine alarak Kafkaslara kadar uzanan bölgede bir Ermenistan Cumhuriyeti kurulmak isteniyordu. (Madde; 88-93)

2- Bu durum Ermeniler'le Kürtler'i birbirine kırdırmak amacını taşımasının yanında, pratik olarak uygulamaya da elverişli değildi. Öte yandan Sevr, son tahlilde Emperyalist-Sömürgeci devletlerin böl ve yönet politikasına göre biçimlenmiş ve halkların talebiyle somut sorunları hesaplanmamıştı.En genel anlamıyla esir milletleri efendilerine kopmaz zincirlerle bağımlı kılan bir anlaşmaydı. Kürtlerin ve Ermenilerin bu anlaşmaya sahip çıkmaları dolayısıyla Emperyalizmin oyununadüşmeleri iddiası tutarlı bir iddia değildir. Ancak, ulusal ve uluslararası alanda Sevr'in getirdiği bağımsız siyasi birlik ilkesi üzerinde iddialı oldular. Ve diplomatik alanda bunu sonuna kadar kullandılar.

(3) Türkiye'de genellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan örgütleri bir fesat yuvası olarak gösterme ve değerlendirme eğilimi vardır. Hemen hemen bütün tarih kitaplarında bunu tesbit etmek mümkündür. Oysa, Mondros Mütarekesi ile barebar, orduları dağılmış İmparatorluk bünyesindeki halklar , yukarıda da vurguladığımız gibi kendi kaderleri ile başbaşa bırakılmışlardır.

Bu bakımdan, bu örgütleri o günün şartları içinde ve bilimsel olarak ele almak gerekir. Aksi tavır -ki yapılan budur- bilimsel olmaktan çok subjektif önyargılar ile olguları mahkum etmek ve sonuç olarak burjuvazinin egemenliği ilkesi üzerinde inşa edilen resmi görüşlere hizmet etmek olur.

Mondros Mütrakesi'nden sonra Istanbul'da kurulmuştur. (4)

(Mondros Silah Bırakışması -30 Ekim 1918-Ki bu bırakışmadan sonra İmparatorluk, ordularını dağıtma kararını kabul etmiş ve halklar kaderlari ile başbaşa bırakılmıştır.)

---

(4) Tarık Zafer Tunaya'nın, Türkiye'de Siyasi Partiler isimli kitabında Kürt Teali Cemiyeti hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Buna göre:

"1908'de kurulan ' Kürt Teavün Cemiyeti' Kanuni Esasi'ye ve Osmanlılık idealine bağlanmış bir hayır cemiyeti" idi.

" Fakat mütareke de kurulan 'Kürdistan Teali Cemiyeti' ise Kürtleri ayrı bir kavim addederek, Osmanlı Devleti'nin cançekişme yıllarında, Wilson Prensipleri'nden faydalanmak isteyen infiratçı, milliyetçi ve yüzde yüz siyasi gaye takip etmiş bir cemiyettir."

Bu isabetli bir değerlendirmedir. Metin içinde de belirtildiği gibi, Mondros Mütarekesi'nden sonra İmparatorluğun bünyesinde bulunan milletlerin, milli mücadeleyi amaç edinen örgütler etrafında toplanmaları olağandır.

Konumuzla ilgili olarak şu söylenebilir: Koçgiri hareketinin oluşmasında bu cemiyetin etkinliği büyüktür. Ancak daha sonra gerek içinde olan bölünmeler ve gerekse üyelerinin bir kısmının yurt dışına gitmesi, bir kısmının da savaş nedeniyle irtibatının kesilmesinden ötürü yönlendirme ve yönetme açısından hemen hemen hiçbir katkısı olmamıştır.

Tarık Zafer Tunaya, cemiyetin mensupları hakkında günün dergilerini, örgütün yayınlarını tarayarak bazı isimler tesbit ediyor. Araştırmalarımız sonucu Kürt Teali Cemiyeti'nin ilk genel kurul toplantısından sonra yönetim kurulana aşağıda isimleri yazılı üyelerin seçildiklerini tesbit ettik:

Birinci Reis: Şemdinanlı Seyit Ubeydullah Efendi'nin oğlu Seyit Abdülkadir,
Reis Vekili: Emin Ali Bedirhan,
Reis Vekili: Ferik Fuat Paşa,
Umumi Kâtip: Ferik Hamdi Paşa,
Muhasebeci: Seyit Abdullah
Aza: Mehmet Ali Bedirhan,
Aza: Süleymaniye'li Mehmet Emin Bey,
Aza: Hoca Ali Efendi,
Aza: Arvaslı Sefik,
Aza: Babanzade Şükrü (Tercüman Gazetesi Başyazarı),
Aza: Babanzade Fuat,
Aza: Fetullah Efendi, (tüccar),
Aza: Mehmet Şükrü Sekban.

Hevî örgütüne mensup gençlerin çabasıyla 1918 yılında Diyarbakır'da kurulan ve halk arasında "Kürt Kulübü" adı ile anılan Kürt Teali Cemiyeti ise ilk genel kurulunda başkanlığa Cemil Paşazade Kazım'ı ikinci başkanlığa Dr. Cevdet Bey'i muhasipliğe Cerciszade Kerim'i seçmiştir.

Ömer, Fikri ve Ekrem beyler ise üye olarak yönetim kuruluna girmişlerdir.

Kürt Enstitüsü Paris

Bu cemiyetin kurucuları: Molla Sait (daha sonra Bediüzzaman Said-i Nursî), Mikisli Hamza, Motkili Halil Hayali'dir. (5)

Milli duygular henüz biçimlenmemekle beraber İstanbul'un çok gerilimli ortamında cemiyet, kısa sürede yaygınlaşır ve ilk genel kurulunda başkanlığına;

1000 kadar üyesi bulunan Diyarbakır Kürt Kulubü içinde Dr. Fuat. Bavê Tujo adıyla anılan Avukat Muhammet Ahdi, Hoca Hamdi gibi tanınmış isimler vardır. Hoca Hamdi daha sonra müşavirlik görevine getirilmiştir. Kürt Kulubü'nün ilk yöneticileri ise, Ekrem Cemil Paşa'nın başkanlığında Cerciszade Kerim, Çerhizade Fikri, Ganizade Reşat, Cemil Paşa ve Ömer Bey'lerden oluşmuştur. (Kaynak: Zinar Silopi, Doza Kürdistan).

(5) Halil Hayali, Bitlis'e bağlı Mutki ilçesinin Modan Aşiret'nden olup, uzman bir dil bilimcidir. Diyarbakır'ın Çermik ilçesi Zaza'larından Tevfik Efendi'nin oğlu Ziya (daha sonra Ziya Gökalp) ile beraber Kürtçenin grameri, söz dizini ve sözlüğü üzerinde çalışmalar yapmıştır.

Ziya Gökalp, o zaman ilerici fikirlerinden ötürü okuldan atılıp Diyarbakır'a dönmek zorunda kalınca, bu çalışma taslaklarını da beraberinde götürmüştür. 1908 yılındaJjön- Türkler'in Selanik'te toplanan kurultayına Diyarbakır Murahhası olarak gelen Gökalp, artık öğrencilik döneminde sahip olduğu ve savunduğu fikirleri reddetmiş ve günün moda akımı olan Turancılığın ideoloğu olmayı üstlenmiştir.

Halil Hayali, Gökalp'ın beraberinde götürdüğü çalışma taslaklarını artık kendisine bir yararı olmadığı gerekçesiyle geri ister. Oysa, Gökalp bunları yakmıştır. Bu çalışmalardan günümüze, Gökalp'in "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler"i *(Bkz. Komal Yayınları, Ank. 1977)* ile, bir-iki makalesi kalmıştır. Halil Hayali, İstanbul'da öldü.

Bediüzzaman Said-i Nursi "İki Mektebi Musibetin Şahadetnamesi" isimli broşüründe Halil Hayali'yi şöyle tanıtıyor:

"İşte hamiyet-i millinin bir misalini size takdim ediyorum ki, o da Halil Hayali Efendi'dir. Hamiyet-i millinin her şubesinde olduğu gibi bu şubeyi lisan meydanından keseb-i sebek-i ihraz eylemiş ve lisanımızın esası olan Elifba ve Sarf u Nahvin'i vücuda getirmiş, hatta diyebilirim ki hamiyet ve gayret ve fedakârlık ve himayet-i züefa imtizaç ederek vücud-u manevisini teşkil etmiştir. Hakikat, Kürdistan madeninde böyle bir hamiyet cevherine rastgeldiğinden, bizim istikbalimizi onun gibi ümidinden birçok cevahir ışıklandırmaktadır."

"İşte bu zat şayanı iktidar bir numune-i hamiyet göstermiş, tekamüle ihtiyacı olan lisanımıza dair bir temel atmış... O'nun eserine gitmeyi ve temeli üzerine buna etmeyi ehl-i hamiyete tavsiye ederim."

Institut kurde de Paris

Ubeydullah Efendi'nin oğlu Seyit Abdülkadir getirilir. (Seyit Abdülkadir aynı zamanda Şûrayı Devlet -şimdiki Danıştay-Reisi'dir). Aynı yönetim kurulunda; Tercüman Gazetesi'nden Babanzade Şükrü Bey ve Profesör Dr. Mehmet Şükrü Sekban bulunuyorlardı.

Örgütün hukuki işlemlerinin bitmesinden sonra başkan Seyit Abdülkadir, Emin Ali Bedirhan, Said-i Nursi ve Mehmet Şükrü Sekban, İstanbul'daki Amerikan, Fransız ve İngiliz komiserliklerini ziyaret ederek örgütün amacı hakkında görüşmeler yaparlar.

Said-î Nursî ile Amerikan komiseri arasında öz olarak şu konuşma geçer: "Said-î Nursî Kürdistan'ın dış dünya ile irtibatının sağlanabilmesi için bir denizle kıyısı olması gerektiği düşüncesindedir. Amerikan komiseri, Wilson prensiplerine göre bunun mümkün olamayacağını, zira, Kürdistan'ın büyük bir kısmını içine alan bir "Ermenistan Cumhuriyeti" kurulacağını bildirir. Said-î Nursî 'nin cevabı ilginçtir:

"Kürdistan eğer sahillerde bulunsaydı dritnotlarınızla bu kararı tatbik edebilirdiniz. Ama Kürdistan dağlarına sizin dritnotlarınız çıkamaz." (6)

Institut kurde de Paris

(6) Zikreden; Zinar Silopi/Doza Kürdistan, s.54.

KOÇGİRİ'Yİ HAZIRLAYAN OLAYLAR

VI

Kürt Teali Cemiyeti başkanı Seyit Abdülkadir yukarıda da belirtildiği gibi aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu Şûrayı Devlet Reisi'dir (Danıştay).

İstanbul gazeteleri "Seyit Abdülkadir ya Şûrayı Devlet riyasetinden çekilsin ya da Kürdistan'ın istiklâlini istemekten vazgeçsin", çerçevesinde yazılar yazmaktadırlar. İstanbul gazetelerine göre hem Şûrayı Devlet'te hem de Kürdistan'ın istiklâlini amaçlayan bir örgütte başkan olarak bulunmak birbiriyle uyuşmamaktadır.

Seyit Abdülkadir düzenlediği bir basın toplantısı ile (bu, basına verilen bir haber de olabilir.)

"Kürtlerin istiklâl istemediklerini ancak imparatorluğa bağlı muhtar bir idare talebinde bulunduklarını ve kendisinin de bu düşünceyi benimsediğini" bildirir.(7)

Seyit Abdülkadir'in bu beyanatı, Kürt Teali Cemiyeti içinde çatlamalara yol açar. Seyit Abdülkadir'in düşüncesini paylaşmayan bir grup Teali Cemiyeti"nden ayrılarak *"Teşkilat-ı İçtimaiyye"* adı altında bir örgüt kurarlar. Emin Ali

Institut Kurde de Paris

(7) "Yapılan genel bir toplantıda gençler, Kürdistan'ın istiklâline karar verilmesini ve Kürdistan'da bir tek ecnebi kuvvet kalmamasını istediler.

Meclis reisi Seyit Abdülkadir, bu isteğe muhalefet ediyor, Türklerin şu düşkün zamanında onlara darbe indirmekliğimizin Kürtlük şiarına yakışmadığını ileri sürüyor, şimdilik Türklere yardım etmekliğimiz lüzumunda ısrar ediyordu. Reis Abdülkadir, gençleri kandırmak için, Türklerin esasen Kürdistan kurmak isteğini kabul etmiş olduklarını ve Osmanlı Padişahı'na bağlı bir Kürt idaresi tesisine rıza gösterdiklerini bildiriyor ve Türkler bu vaatlerinden nükûl eyledikleri(vazgeçtikleri) takdirde, Kürt milletinin bazu kuvvetiyle hakkını almaya muktedir olduğunu beyanla milli gururumuzu okşamayı da ihmal etmiyordu."

Nuri Dersimi/ Kürdistan Tarihinde Dersim, s. .120-121, Ant Matbaası Tilel Cad, Halep, 1952

"Seyit Abdülkadir daha sonra bağımsız bir Kürt devleti kurma suçu ile yargılanarak Diyarbakır'da asılacaktır. 1925)"

Bedirhan, Babanzade Şükrü, Doktor Abdullah Cevdet ve Ekrem Cemil Paşa'nın da içinde bulunduğu 12 kişilik bir yönetim kurulu oluşturulur. İstanbul'un işgal altında bulunması nedeniyle bu tip siyasi organizasyonların işgal kuvvetlerine bildirim yapmaları gereklidir. Bu bildirim yapılır ve Hêvi'cilerin yayın organı Jin (Hayat), örgütün resmi organı olarak yayına devam eder. (8)

Seyit Abdülkadir, ayrıca gençlerin Kürdistan'a giderek bir program içinde çalışmalarını ve Amerikan Cumhur-

(8) HÊVİ (umut):1908'lerden sonra imparatorluk bünyesinde başgösteren Jön-Türk ve benzeri Türkçülük akımları, diğer halkların da milli örgütler etrafında birleşmelerini hızlandırdı.

Araplar: Müstedi-ül Edebi;

Arnavutlar: Başkim,

Kürtler de : Hêvi (Umut) isimli örgütler etrafında birleştiler.

Bu örgütler İstanbul'da öğrenciler arasında rağbet gören millici kuruluşlardı.

Bu günlerin en belirgin özelliği, Tanin gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın ırkçı akımların etkisiyle İmparatorluğun resmi yazışmalarında "Kürdistan" olarak geçen bölgeyi "vilayet-i şarkiye" olarak tanımlamasıdır. Bu yazı ile beraber ırkçı akım artık İmparatorluğun haritasından Kürdistan'ı silecektir. Öte yandan, bu günlerin ırkçı akımının dindar olmasına ve Kur'an'ın Arapça inmesine karşı Araplar'ı da Türkleştirmek gibi bir bağnazlığa düşmesi de oldukça ilginç olaylardan biridir.

Hêvi resmen 1912 yılında kuruldu. Hêvi'nin ilk ideoloğu ve ateşli savunucusu (daha sonra bu düşüncelerine yüzde yüz ters düşerek inkârcı olan, Dr. Mehmet Şükrü Sekban'dır.

Hêvi'cilerin Sirkeci'de Yeni Postahane karşısında tuttukları ilk büronun giderleri de Dr. Sekban tarafından karşılanmakta idi.

Hêvi'nin ilk sorumlu sekreteri Ömer Cemil Paşa'dır.

Hêvi'nin ilk taşra şubesi Darahini'li Tayyip Ali tarafından Erzurum'da açıldı. (Tayyip Ali'yi daha sonra Şeyh Sait Hareketinde ve Kürt Hoybun Cemiyeti'nde göreceğiz).

Hêvi, 1913 yılında Süleymaniye'li Abdülkerim Bey'in sorumlu müdürlüğünü yaptığı *Roji Kurd* isimli dergiyi çıkardı. Roji Kurd'un Türkçe kısmını Darülfunun Hukuku Esasiye profesörü Babanzade İsmail Hakkı, İçtihad Mecmuası sahibi Dr. Abdullah Cevdet, Van'lı Memduh Selim, Bitlis'li Yusuf Ziya ve Kemal Fevzi; Kürtçe kısmını ise, Kerkük'lü Necmettin Hüseyin, Süleymaniye'li Abdülkerim, Mikis'li Hamdi hazırlıyordu.

Roji Kurd resmen kapatılınca Hetawe Kurd isimli dergiyi çıkardılar.

I. Dünya Savaşı'nın patlaması üzerine (1914) Hêvi yöneticileri "Hizmet-i Mahsure"ye alındılar. Bu nedenle yayın hayatı bir süre durdu. Savaş süresince kongrelerini düzenli olarak yapan Hêvi'ciler, gerekli mali imkânı Seyit Abdülkadir'in de yardımıyla İstanbul'daki Kürt amelelerden sağlıyorlardı.

Hêvi'nin daha sonra çıkardığı Jin isimli dergi ise, Kürt Teali Cemiyeti'nden

İnsanlık Kürdistan'da Yükselir

başkanı Wilson'un prensiplerine göre tasarlanan, Kürdistan'ın büyük bir kısmını içine alacak "Ermenistan Cumhuriyeti"nin kurulmasına asla razı olunamayacağını, bu nedenle teşkilatlar kurulmasını ister.

Temelinde bu öneri, imparatorluğun politakasıdır. Etkin bir silahlı güce ve aşiret yapısına sahip olan Kürtlerin desteği sağlanamazsa, Ermeni hareketinin nasıl bir sonuca ulaşacağı şüphelidir. Padişaha, halife olduğundan ötürü dini bağlarla bağlı olan ve milli duygulara henüz sahip olamadıkları gibi tepki de gösteren Hamidiye Alayları'nın desteği sağlanmakla beraber, millici teşkilatlar, Kürdistan'ın bağımsız bir ünite halinde kurulmasında, en azından ortak sınırlar içinde bir Kürt - Ermeni federasyonuna taraftardılar. Bu nedenle veteriner Dr. Muhammet Nuri (Dersimi) Seyit Abdülkadir'in Kürt Teali Cemiyeti içinde bilerek ya da bilmeyerek bir "Osmanlı ajanı" rolünü oynadığını iddia eder. (9)

---

ayrılarak Teşkilat-ı İçtimaiyye'yi kuran grubun yayın organı haline geldi.

Bu dönemde Hêvi'ye yardım eden önemli bir isim de, Korçıkan Aşireti Reisi Hacı Musa Bey'dir. "Kürt gençleri bir fırın yapsalar biz kendimizi odun olarak o fırında yakarız." sözü ile ünlü olan Hacı Musa 1914 yılı başlarında Ermeniler tarafından öldürüldü.

Aynı dönemde Türk Ocağı Başkanı olan Hamdullah Suphi, Hêvi'cileri Türk Ocağı bünyesinde bir araya getirmek için büyük gayret sarfetmiştir. Hêvi'ye Türk Ocağı binasında bir oda vermeyi ve beraber çalışmayı sık sık öneren Hamdullah Suphi, ilkelerde birleşme olanağı olmadığından bu isteğini gerçekleştirememiştir.

Bu arada, Hêvi'nin sorumlu sekreteri Ömer Cemil sık sık zamanın işkence yeri olan Bekirağa Bölüğüne alınıyordu.

(9) "Şurası dikkate şayandır ki, Seyit Abdülkadir, Kürt ve Ermeni davasının halli için müşterek bir hudut dahilinde bir Kürdistan ve Ermenistan Federasyonunun yaratılması imkânı fikrine katiyen yanaşmıyordu ve müdafaa ettiği prensip de müstakil bir Kürdistan değil, ancak bir Türk vilayeti mahiyetinde bir Kürt Muhtariyet fikrini müdafaa etmiş oluyordu.

Seyit Abdülkadir'ın ortaya sürmüş olduğu bu formül pek çok elâstiki olup, Türk diplolatlarının darda kaldıkları zaman göz boyamak için ileri sürdükleri sözde müstakil Kürdistan formülünden farklı hiçbir mahiyet arzetmiyordu. Şu halde Seyit Abdülkadir, Kürdistan Teali Cemiyeti sinesinde bilerek yada bilmeyerek bir Türk (Osmanlı) ajanı rolünü oynamış oluyordu."

Dr. Vet. M.Nuri Dersimi/ a.g.e. S.121

Institut Kurde de Paris

Kürt Teali Cemiyeti, gençlerin teşkilatları geliştirmesi amacıyla İstanbul'da görevli bir Dersim'li binbaşının "Dersim-Sivas-Koçgiri" bölgesine,veteriner Dr. Nuri (metinde bundan böyle *Baytar Nuri* olarak geçecek)nin de "Zara-Divriği-Kangal" bölgesine gönderilmesine karar verir. Binbaşının tayin istemi "Harbiye Nezareti" tarafından kabul edilmez. Baytar Nuri ise görevli olarak İstanbul'dan ayrılır. (İlk Teşrin 1918) Baytar Nuri'yi Koçgiri Harekatın'da ikinci dereceden bir komutan olarak göreceğiz..(10)

VII.

1918 yılının sonları yaklaşırken millici Kürt teşkilatlanmaları, Mustafa Paşa'nın oğlu Alişan, Dersimli Alişer ve Baytar Nuri'nin yönetimlerinde (Zara-Divriği-Hafik-Kangal ve Dersim içlerinde) yoğun bir çalışma içindedir.

Aynı yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun can çekişme yıllarıdır. Osmanlı paşaları gruplar oluşturarak bu dar boğazdan çıkmanın yollarını aramaktadırlar. Bu arayışın odak noktası Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında oluşmaktadır. Mustafa Kemal henüz Türk milliyetçiliğinin bünyesini oluşturacak Kemalist ilkeleri idealize etmemiştir. Fakat, İmparatorluğu oluşturan teb'ayı iyi tanımaktadır ve "müstevli" ye karşı birleştirici ögenin "Hilafet Kurumu" olduğunu ve "Müslüman Halkların Kardeşliği" şiarının günün geçerli tek şiarı olduğunu iyi bilmektedir. Bu şiar, savaş boyunca ve savaştan sonra da sonuna kadar kullanılmıştır. Şu kadar ki, bir kısım-Heyet-i Temsiliye- liderleri, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasında direndikleri gibi "Meclis-i

Institut kurde de Paris

(10) Ne var ki, bu durum her ne kadar Kürt Teali Cemiyeti ile Koçgiri Hareketinin somut ilişkisini belgelendiriyorsa da, Kürt Teali Cemiyeti tarafından organize edildiği tezini doğrulamaz. Öte yandan, Koçgiri mücadelesinin liderleri, Seyit Abdülkadir'in görüşlerini paylaşmadıkları gibi, olay da Kürt Teali Cemiyeti'nin Osmanlı yandaşı olan prensiplerine ters düşerek gelişmiştir.

Mebusan" Sultan Abdülmecit'in halifeliğe atanmasını da onamıştı. (11)

"Üçüncü Ordu Müfettişi ve Fahri Yaveri Hazret-i Şehriyari" sıfatı ile İstanbul'dan ayrılan Mustafa Kemal, Karadeniz üzerinden Samsun'a geçer. Erzurum Kongresi'nin birleştirici ögesi "gavurun elinde tutsak zavallı halifenin" kurtarılması ve "Anasır-ı İslâmiye" nin ortaklığı, ortak mücadelesidir. Sosyolojik bir ifade ile açıklamak gerekirse, mücadele her ne kadar milli plânda cereyan edecekse de çelişkinin ağır basan yönü, Hıristiyan/Müslüman çatışmasıdır. Erzurum Kongresi'nden Mustafa Kemal'e Kürtler adına da yetki vermiştir. (Özellikle sünni Kürtler) Ancak Koçgiri-Dersim bölgelerinde yaygınlaşan milli nitelikli çalışmalar Erzurum Kongresin'den yetki alan Mustafa Kemal'e ters düşmektedir. Önce hilafet kurumu bu çalışmayı yönetenleri ilgilendirmemektedir. Osmanlıların bütün bir tarih boyunca Kürdistan üzerinde sürdürdükleri zulüm politikasının bir sonucu olarak, İmparatorluğun durumu da bu millici güçleri rahatsız etmemektedir. Çünkü, İmparatorluğun tavrı son tahlilde bir *sömürgeci devlet* tavrıdır ve iktidar vantuzları Kürdistan'ı sonuna kadar emmişlerdir. Mondros Silah Bırakışması'nın sonucu, Kürtler de diğer halklar gibi ecnebilerin insafına terkedildiklerini bilmektedirler. Bu bilinç, milli bir nitelik kazanarak örgütlenmeyi sağlamaktadır.

1918-19 yılları içinde Koçgiri'nin, Osmanlıya kafa tutması ve başıbozuk İstanbul uğruna, başıbozuk İstanbul'dan umut bekleyerek *feodal ortaklıklara* (!) girmemesi gerçekçi bir tutumdur.

Nesîbe Kürdî Enstitüsü

(11) "19 Teşrinisani 1922 tarihli açık bir telgrafla da Abdülmecit Efendi'ye.... Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Teşrinisani 1922 tarihinde müttefikan kabul ettiği esbabı mucibe ve esasat dairesinde Meclisi Âlice 18 Teşrinisani 1922 tarihinde münakit celsede hilafete intihap bulunmuş olduğunu tebliğ ettim." *Nutuk a.g.b.S,696.*

Erzurum'dan geçerken bu durumu etraflıca öğrenen (12) Mustafa Kemal, Çardaklı Boğazı'ndan Zara ve Sivas'a ulaşınca, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın aracılığı ile bölgede milliyetçi çalışmaları sürdüren liderlerle görüşmek ister. Bu görüşmeye Alişan Bey gelir. Mustafa Kemal:

"...her ne kadar, ne maksatla çalışıldığını biliyorsa da, bunu bir de bizzat liderlerin ağzından dinlemek, bu nedenle görüşmek istediğini " söyler.

Alişan Bey:

"Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un 14 maddelik prensipleri çerçevesinde Kürdistan'ın büyük bir kısmını içine alan bir Ermenistan Cumhuriyet'i kurulması tasarlandığını, bu nedenle Kürdistan'ı savunacaklarını, bu savunmanın gereği bir takım ihzari (hazırlayıcı) çalışmalar yaptıklarını" bildirir.

Mustafa Kemal:

"Wilson prensiplerinin şark milletlerinin azmi ve iradesi karşısında paçavra haline geldiğini ve yırtılıp atıldığını",

"Dersim-Koçgiri'de ise Ferit Paşa'nın hükümetinin bir aleti durumunda bulunan Seyit Abdülkadir'den talimat alınarak çalıştığını"söyler.

Ayrıca bu konuda, "Kara Kâzım" (Kâzım Karabekir) Paşa'dan aldığı bir şifre telgrafta:

"Noel (ya da Nowil) adında bir İngiliz binbaşısının, Anadolu'da gelişen Kuvayı Milliye Hareketi'ni durdurmak için Kürdistan'a gönderildiği; Noel'in Bedirhan ve Cemil Paşa aileleriyle, Elazığ Valisi Galip Bey ile gizli anlaşmalar yaptığı,

Institut Kurde de Paris

(12) "Erzincan Boğazı methaline gelir gelmez bazı jandarma neferlerinin ve zabitlerinin heyecanlı ve mütelaşi bir tarzda otomobillerimizi tevkif ettiklerini gördük. Vaziyeti izah ettiler: 'Dersim Kürtleri Boğaz'ı tutmuşlardır. Tehlike vardır. geçilemez." *Nutuk, a.g.b., s.83. C. 1.*

oysa Erzurum Kongresi'nde Kürtlerin ve Kürdistan'ın haklarını savunmak için Kürt aşiretleri ileri gelenlerinden yetki aldığını, bu nedenle Dersim ve Koçgiri'nin de kendisini desteklemesi gerektiğini" iddia ederek, Alişan Bey'den bu durumu sağlamasını rica eder.(13)* (Tırnak içindeki alıntılar: Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim).

Bu görüşmeden sonra Alişan Koçgiri'ye döner.

---

(13) * Kurtuluş savaşında Türk ve Kürt halklarının omuz omuza direndikleri savı yaygındır. Ama, savaş öncesi, sırası ve sonrasında, Kürt halkının temsilcilerinin yönetimden tedricen uzaklaştırılması somut bir gerçektir. Lozan'da, İnönü , her ne kadar "Kürt kardeşlerinden" sözediyorsa da Kemalizmin dayanağını teşkil edecek olan Türk milliyetçiliğinin yönetimde egemenliği şartsız-tercihsiz sağlanmıştır. Koçgiri olayının sürecinde bu eylemin ilk nüvelerinin ipuçlarını bulmak mümkündür. Mustafa Kemal , Nutuk'ta şunları yazıyor:

"Sivas Kongresi'nin ikinci günü yani 6 Eylül tarihinde Bedirhani ailesinden Celadet ve Kamuran ile Diyarbekir'li Cemil Paşazade Ekrem namlarında üç şahsın refaketlerinde vakti ile Diyarbekir vilayetinde aleyhimizde propaganda yapan (bu propagandanın Kuvayı Milliye'ye mi, yoksa Osmanlı yönetimine mi karşı olduğu belirlenmiyor. Osmanlı yönetimine karşı olması gerekir.) bir ecnebi zabit bulunduğu halde silahlı Kürtler muhafazası altında olarak Elbistan ve Arga üzerinden Malatya'ya geldiklerini ve Mutasarrıf, Belediye Reisleri tarafından istikbal edildiklerini anlatarak '15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın 3. Kolordu komutanlığına, buna dair gönderdiği 6 Eylül 1919 tarih ve 529 numaralı şifresinde verilen malümatta: Ecnebi zabitinin Türk-Kürt ve Ermeni nüfusunu tetkik etmek üzere hükümet-i merkeziyyenin müsaadesi ile dolaştıklarını ' söyledikleri;' Malatya'da bulunan Süvari Alayı mevcudu az olduğundan bunları tevkife cesaret edilememiş" a.g.e., s.118

Noel'in Paris Sulh Kongresi'nden görevli olarak geldiği ve görüşmelere esas olmak üzere bölgedeki nüfusun tesbitini yapacağı iddiası vardır. Mustafa Kemal bu incelemeye şiddetle karşı çıkmıştır. Silahlı müdahale sonucu Noel, bu görevini yarıda bırakarak kaçmak zorundu kalır. Noel olayındaki yazışmalarda Mustafa Kemal'in olduğu kadar tarihçilerin de tavrı sık sık birbiriyle çelişmektedir.

Önce olay, Kürt Teali Cemiyeti tarafından düzenlenmiş gösterilir. Oysa gerek Bedirhan'lar ve gerekse Cemil Paşazadeler Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyit Abdülkadir'in Osmanlı hükümranlığına hizmet eden politikası sonucu örgütten ayrılarak "Teşkilat-ı İçtimaiyye" adı altında ayrı bir örgüt

Mustafa Kemal, ön çalışmalarını Ankarada bir "Heyet-i Temsiliye"toplamakla geliştirirken, Koçgiride de milli bir hareket için gerekli örgütlenmeler devam etmektedir. Ankara, Koçgiri ve Dersim ileri gelenlerinin meclise girmeleri taraftarıdır. Bu nedenle Alişan Bey'in de gelmesi istenir. Ancak, Alişan bu isteği reddeder. Meço Ağa, Diyap Ağa, Mustafa Bey, Ahmet Ramiz, Hasan Hayri ilk Dersim mebusları olarak Ankara'ya giderler.

Meclise katılmayan Dersim ve Koçgiri "Aşair Rüesası", Ankara hükümetinin Kürdistan'ı muhtar idare olarak re'sen tanımalarını ancak bu şartla meclisi destekleyeceklerini bildirirler. Oysa aynı günlerde 72 Kürt mebus Ankara Hükümeti ile beraber olduklarını İtilaf Devletleri'ne bildirmişlerdi. (13)**

Institut kurde de Paris

---

kurmuşlardır. Öte yandan, hem Kürtleri kabul ve Kürdistan'ı tasvip eden görüş, hem de bunu şiddetle reddeden bir politika vardır.

Sözgelimi Mustafa Kemal,

"Yalnız Kürt, yalnız Türk, yalnız Çerkez, Laz olmayıp; hepsinden mürekkep anasır-ı İslâmiye olan samimi mecmuayı muhafaza ve müdafaa" etmek gerektiği kanısındadır. (1920)

Öte yandan:

"Maazallah İslâm kanı akıtılması ve günahsız, zavallı Kürt kardeşlerimizden birçoğunun Osmanlı askerleri tarafından öldürülmesi gibi dünya ve ahirette pek elim bir sonucu" engellemek istemektedir.

"Din, namus sahibi büyükler yaşadıkça, Türk ve Kürt'ün birbirlerinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam edeceği ve hilafet etrafında sarsılmaz bir vücut halinde kalacağı şüphesizdir. Cenab-ı Hâk mesaimizi meşkûr eylesin" (15 Eylül 1919/ Malatya Mutasarrıfı Aracılığı ile Hacı Kaya ve Şatzade Mustafa'ya çekilen, Mustafa Kemal'in telgraflarından) demektedir.

Oysa Mustafa Kemal, 10 Eylül 1919'da da :

"Elazığ'da görevli süvari birliği komutanı İlyas Bey'e, 'Kürtçülük cereyanına asla zemin bırakılmaması' konusunda" kesin emir vermektedir. Nutuk, s.125

(13)**Hasan Hayri, bu 72 mebus arasında, en ateşli olanıdır. Görüşmeler sırasında "Kürtler ile Türklerin kardeş olduklarını ve hiçbir surette bu iki kardeş

Bu 72 mebusun tavrı, Dersim-Koçgiri'de olumsuz karşılanır ve bir muhtıra ile İtilaf Devletleri'ne KürtTeali Cemiyeti aracılığı ile başvuran ileri gelenler, 72 mebusun tavırlarının Kürdistan'ı bağlamadığını ve genel bir eğilimin ifadesi olmadığını bildiriler. (14)

Bu yazışmaların tarihi yanı, artık İmparatorluk merkezi ile irtibatların kesilerek, Ankara Hükümetin'nin muhatap alınmasının başlangıcı hesabıyla önemlidir. Bundan öte artık irtibat Ankara ile devam edecektir.

---

kavmin birbirlerinden ayrılmayacaklarını" çok heyecanlı bir konuşma ile mecliste dile getirmesi, Mustafa Kemal'i o kadar memnun etmiştir ki, Mustafa Kemal ertesi gün Hasan Hayri'nin Kürt millî giysileri ile Meclise gelmesini istemiştir. Şeyh Sait olayında İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak asılan Hasan Hayri'ye sorululan sorulardan biri de: "Niçin Meclise Kürt milli giysileriyle geldiği" üzerinedir.

Hasan Hayri'nin açıklaması mahkeme heyeti tarafından "zavallı bir yalancılık" olarak değerlendirilir. (1925) Hasan Hayri'nin asılması aslında Şeyh Sait olayı ile ilgili olmasa gerekir. Çünkü, hareketin içinde değildi. Fakat bu sıralar Mustafa Kemal'e muhalif olan Terakkiperver Fırkası içinde idi ve Elazığ'da bulunması da bu muhalefetin politik çalışmalarıyla ilgili idi.

(14) "Artık Dersim'de büyük bir kaynaşma başlamış ve Ankara Hükümet'inden Kürdistan Muhtariyeti'nin kabul edilmesi istenmişti. Halbuki Ankara Hükümeti'nin iğfalatına kapılan Kürdistan mebusları İtilaf Devletleri'ne bir telgraf çekerek Türklerden ayrılmayacaklarını bildiriyorlardı. Kürt muhtariyet ve bağımsızlık davasına, millî benliklerini inkâr eden bu soysuzların indirdiği darbeyi hükümsüz bıraktırmak için Dersim'liler adına mufassal bir rapor tanzim ederek, Kürdistan Teali Cemiyeti vasıtasıyla İtilaf Devletleri mümessillerine gönderdik. Bu raporda Ankara Hükümeti'nin tazyiki ile çektirilen ve mahiyeti yukarıda yazılı telgrafta bahis konusu olan iddiayı red ve tekzip etmekle beraber, bağımsız bir Kürdistan yaratılmasını istedik." Nuri Dersimi /a.g.e.,s,125

Meclisi Mebusan'da bulunan Kürt mebusları çıkarcı görmek mümkündür. Ancak, bunların büyük bir kısmı Türklerle beraber mücadele etmenin gereğine inanmaktadırlar . Gavuru tepeledikten sonra Kürtlerin demokratik haklarına kavuşacaklarına samimi olarak inananlar da vardır. Ne var ki, İstanbul işgal altındadır. Yunan istilası Ege'de yaygınlaşmaktadır. Güneydoğu Anadolu'ya Fransızlar sızmışlardır. Doğu'da ise durum tamamen farklıdır. Ermeni hareketleri sindirilmiş, Ruslar ise 1917 Devrimi nedeniyle çekilmişlerdir. Ankara Hükümeti'nin hem Kürtlerden yardım istemesi hem de (o günün şartlarında) Kürtlerin milli taleplerini reddetmesi ciddi bir çelişki olarak değerlendirilmelidir. (Bkz. VIII. Bölüm, S. 51)

Dünün Kürdistan'ı

GİNYAN AŞİRETİ REİSİ MURAT PAŞA'NIN İHANETİ

Institut kurde de Paris

IX

Uzun tarihi süreç içinde (günümüzde Irak Kürdistan'ı olarak tanımlanan Güney Kürdistan'da da açık bir biçimde devam ettiği üzere) Kürdistan milli direnme hareketlerinin en belirgin özelliklerinden biri aşiretler arası gerginliklerin, çekememezliklerin ve ilkel düşmanlıkların sık sık ihanetlerle sonuçlanmasıdır. Egemen merkezi otoriteler bu durumu her dönemde ustalıkla kullanılmasını bilmişlerdir. Aşiretler arası güncel uzlaşmazlıkları kışkırtmak, hatta, bu durumu yaratmak için gerekli her türlü tertip, hile v.s. muzırlıklara başvurulmuştur. Zayıf karakterli ve kabile ahlâkının dar görüşlülüğünden kurtulamayan fanatik aşiret reisleri de bu tuzaklara büyük bir gafletle düşmekten geri durmamışlardır.

Koçgiri olayında da, bu durumun çok ilginç bir örneğini, Ginyan Aşireti Reisi Murat Paşa olayında görüyoruz.

Önceleri Osmanlılar tarafından, daha sonra ise Ankara'ya bağlı yerel ünitelerin kışkırtmaları ile Murat Paşa,

Koçgiri olayında bir muhbir ve kundakçı olarak sahneye çıkarılır. Murat Paşa'nın muhbirliğini kanıtlayan olay şudur:

"Zara mutasarrıfı" (il ve ilçe arasında görevli) Baytar Nuri ile yaptığı bir görüşmede; "bölgede yapılan çalışmaların, Mustafa Kemal başkanlığındaki 'Heyet-i Temsiliye'nin görüşleri ile bağdaşmadığını, bu durumun 'Kürt Teali Cemiyeti' içinde çalışan Murat Paşa tarafından bizzat kendisine iletildiğini" söylemesi ile ortaya çıkar. (Bu olaydan sonra Murat Paşa çalışmaların dışında tutulmuşsa da, hareket içinde bir o yanda bir bu yanda çeşitli cambazlıkların içinde tekrar göreceğiz).

X

Koçgiri olayının ilk ciddi hazırlık toplantısı; Kangal ilçesinin Yellice nahiyesine bağlı Hüseyin Abdal Tekkesi'nde yapılan toplantıdır. Bu toplantıda ilk ciddi karar alınmıştır. Bu karara göre: "Kürdistan sonuna kadar savunulacaktır."

Hüseyin Abdal Tekkesi'nde yapılan toplantıya büyük aşiretlerden Canbegan ve Kurmeşan aşiretleri ile sair küçük aşiretler, kabileler katılmışlardır.

Bölgede milli tansiyonu yükselten bir diğer olay da, Batı Dersim'de düzenli kuvvetlerin hazırlandığı ve Doğu Dersim'in de düzenli kuvvetler hazırlamak için çalışmalar yaptığı haberleridir. Öte yandan Kürt Teali Cemiyeti'nin Elazığ'da kurulması da olumlu etkileri olan bir diğer olaydır.

Institut Kurde de Paris

KOÇGİRİ'DE PATLAYAN İLK OLAY

Institut kurde de Paris

XI

Mısto adındaki bir aşiret reisinin komutasındaki bazı birlikler Zara'nın Çulfa Ali Karakolu'nu basarlar (Temmuz 1920).

Baskınlar zincirleme olarak artar ve Sivas-Erzincan arasında Kangal-Zara ve çevresinin denetimi aşiret birliklerinin eline geçer.

Eski jandarma komutanı ve Refahiye'ye bağlı Şadan Aşireti Reisi *Paşo*, Kuruçay'a sevkedilmekte olan cephaneyi götüren müfrezeye saldırarak cephaneye el koyar ve müfrezeyi esir alır (Ağustos 1920) ve Refahiye'yi işgal ederek fiilen yönetime el koyarak, hükümet konağına Kürdistan

bayrağını çeker.

Bu fiili durum Sivas'taki yetkilileri ürkütmüştür. Olayın yatışması için Koçgiri aşiret reislerinden Haydar (Alişan'ın kardeşi) Ümraniye'ye yetkili olarak tayin edilir.

XII.

1920 yılı henüz Ankara Hükümeti'nin doğuda bütün çizgileri ile belirdiği ya da etkin olduğu yıl değildir. Genellikle Osmanlılar'dan miras kalan düzen yürürlüktedir ve halifeye bağlı alaylar halen Müslüman-Hıristiyan çelişkisi ile şartlıdırlar. Savaş, hilafeti koruma amacındadır. Ne var ki, Koçgiri'de patlayan olayların milli gerilimi, sair aşiretleri yeteri kadar etkilememektedir. Buna rağmen, Koçgiri'deki silahlı hareketin, Kürdistan'ın diğer bölgelerine yayılmasını önlemek amacı ile çeşitli heyetler Ankara'nın isteği üzerine Kürdistan'ı dolaşmaya başlarlar. (20 Ekim 1920)

Koçgiri hareketi ise genişlemektedir. Giresun'dan Eğin'e gelmekte olan birliğe saldırılır ve cephane ile diğer mühimmat ele geçirilir.

Institut Kurde de Paris

HOZAT TOPLANTISI

Institut kurde de Paris

XIII.

Alişan Bey beraberindeki yüze yakın askeri bir birlikle beraber Kuruçay-Kemah üzerinden Ovacık'a geçer. Ovacık, Millici unsurların Merkezlerinden biridir ve Alişan burada saygıyla karşılanır.

Alişan bazı aşiret reislerini de alarak Hozat bölgesine geçer ve Hozat'ta geleneklere uyarak kutsal sayılan bir yemin töreninden sonra, "mücadelenin sonuna kadar desteklenmesi " kararı alınır. Bu yemin törenine Seyit Rıza katılmaz. Çünkü, Seyit Rıza'nın Hozat aşiretlerine güveni yoktur.

Hozat toplantısından sonra Ankara Mükümeti'ne aşağıda özet olarak yazılan muhtıra gönderilir:

1- Kürdistan Muhtariyet İdaresi'ne muvafakat eden İstanbul Saltanat Hükümeti'nin bu baptaki kararını Mustafa Kemal Hükümeti'nin de kabul etmediğinin açıklanması;
2- Kürdistan Muhtariyet İdaresi hakkında Mustafa Kemal Hükümeti'nin görüş noktasının ne olduğu hususunda aşair rüyesasına acele cevap verilmesi;
3- Elazığ, Malatya, Sivas ve Erzincan mıntıkaları hapishanelerinde tutuklu bulunan bütün Kürtlerin derhal serbest bırakılması;
4- Kürt çoğunluğu bulunan mıntıkalardan Türk memurların çekilmesi;
5- Koçgiri mıntıkasına gönderildiği haber alınan müfrezelerin, derhal geri çekilmesi (15 Kasım 1336 '1920').(15)

Institut kurde de Paris

Baytar Nuri'nin babası İbrahim Ağa tarafından kaleme alınan bu muhtıra Abbasan Aşireti reisi Meço Ağa tarafından Dersim Mutasarrıfı Rıza Bey'e verilir.(16)

Mutasarrıf Rıza, aynı gece Dersim'i terkederek Elazığ'a geçer, Elazığ'dan resmi kanallarla durum Ankara' ya bildirilir.

Ankara durumu vahim olarak nitelendirmektedir.

---

(15) Baytar Nuri'nin adı geçen kitabında (s.129) zikredilen muhtıra öz olarak günümüzde de aktüalitesini sürdürmektedir. Gerek Kürdistan Demokra . Partisi'nin Irak iktidarlarına sunduğu Memorandum (1963) ve istemler ve gerekse sosyalist Kürtlerin asgari programlarında bu demokratik öz kalın bir çizgi olarak tekrarlanmaktadır. Bu öz "Kürdistan'a özerklik" sloganında belirleniyor.

(16) *Nuri Dersimî/a.g.e.,s.129.*

Elazığ'dan Dersim'e, Ankara'nın isteği üzerine bir *"nasihat heyeti"*(17) gönderilir. Heyet, isteklerini kabul edileceğini, bu nedenle aşiretlerin *itidali muhafaza* etmelerini ister. Ancak,heyetin tavrı, aşiret reislerini inandırıcı değildir. Elazığ vilayeti aracılığı ile Ankara Hükümeti'ne şu telgraf çekilir:

"Elazığ vilayeti vasıtasıyla
Ankara Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne,
Sevr Muahedesi mucibince Diyarbekir, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetlerinde müstakil bir Kürdistan teşekkül etmesi lâzım geliyor. Binaenaleyh bu teşkil edilmelidir. Aksi takdirde bu hakkı silah kuvvetiyle almaya mecbur kalacağımızı beyan eyleriz.
25 Teşrinisani 1336
25 Aralık 1920
Garbi Dersim Aşair Rüeasası
"Batı Dersim Aşiret Reisleri"*(18)*

Bu telgraf yazılı olarak cevaplandırılmaz. Ancak hükümetin durumu görüştüğü bildirilir. Ne var ki, bu sıralar Sivas'a askeri yığınak yapılması hükümetin bu konuda almış olduğu kararın ne olduğu konusunda yeteri kadar açıkbir bilgi vermektedir.

Institut Kurde de Paris

(17) Daha sonra bu tip heyetlerin sık sık Dersim ve Koçgiri'yi ziyaret ettikleri ni göreceğiz.

(18) Nuri Dersimi.a.g.e.,s.129.

Koçgiri hareketi geri dönülmez bir biçimde olgunlaşmıştır. Malatya'nın Arapgir Kazası'na bağlı Drejan ve Atma aşiretleri ile, Divriği'den Parçıkan Aşireti de harekete katılacaklarını bildirirler.

Bölge kışa girmiştir. Dersim kar altında olduğundan bu mevsimde yardım gönderemez. Dersim'liler Koçgiri hareketinin ilkbaharda başlamasını uygun görmektedirler. Koçgiri liderleri de bu düşüncededirler.

Bu tasarılara göre Dersim, istiklâlini ilân edecektir. Hozat'a Kürdistan bayrağı çekilecek ve hareket Elazığ-Erzincan ve Malatya'dan Sivas'a doğru genişleyecektir.

Ankara'nın emrivakiyi kabul edeceği hesaplanmaktadır. Hareketin başarısından sonra da bütün Kürdistan'ın desteğinin sağlanacağı umulmaktadır.(19)

Institut kurde de Paris

XV.

Ankara, hareketin olgunlaştığını ve önüne geçilmesinin hemen hemen mümkün olamayacağını bilmektedir. Bu nedenle Koçgiri çevresine "mahalli asayişi" temin etmek için askeri birlikler göndermektedir. Ankara'nın hedefi Koçgiri'yi izole etmek ve dışarıdan gelecek yardımların Koçgiri'ye girmesini önlemektir.

Öte yandan, Ankara Hükümeti, Dersim ve çevresi

(19) "Programımız şu idi:

İlk önce Dersim'de Kürdistan istiklâli ilan edilecek, Hozat'a Kürdistan bayrağı çekilecek, Kürt milli kuvveti Erzincan, Elaziz, Malatya istikametinden Sivas'a doğru hareket ederek Ankara Hükümeti'nden resmen Kürdistan istiklâlini tanımasını isteyecekti. Türkler, bu isteği kabul edeceklerdi. Çünkü, isteğimiz silah kuvvetiyle desteklenmiş olacaktı.

İlk adımı başarıyla attıktan sonra bütün Kürdistan'ın bizimle işbirliği yapacağına şüphe yoktu. Çünkü milli kurtuluş ve ecnebi boyunduruğunu kırıp atmak milli vakarı olan her Kürt'ün emeli idi" *Nuri Dersimi,a.g.e.,s.130.*

üzerinde saygınlığı ve etkinliği olan bazı aşiret reislerinin Meclis-i Mebusan'a girmesini sağlar (Yukarıda sözünü etmiştik). "Meço Ağa'nın, Diyap Ağa'nın meclise girdikleri ve Kürdistan'ın her tarafından da hükümete temsilciler gönderildiği, meclisin Kürtler'i de temsil ettiği ve Kürdistan'ın haklarını savunacağı" geniş bir propaganda kampanyası içinde yaygınlaştırılmaktadır. Gerçekten de Meço Ağa, Elazığ valisinin, bizzat Pertek'e gelerek Mustafa Kemal adına; "Esasen Kürt'lerin isteklerinin kabul edilmesinin mahzurlu görülmediğini" anlatması ve ikna etmesi üzerine Elazığ'a, oradan da Ankara'ya gidecektir. Meço Ağa'yı Diyap Ağa da izler.

Ankara askerlik şubesi başkanlarından Dersim'li Mustafa (23 Nisan 1920) Dersim'in Karabal aşiretinden olup Sivas'ın Nazmiye ilçesi'ne yerleşen Kolağasılıktan emekli Kango oğlu Ahmet Ramiz (4 Ağustos 1920) binbaşı Hasan Hayri (1 Haziran 1920), Dersim mebusları olarak Meclis-i Mebusan'a gireceklerdir.

Dersim ve çevresi her ne kadar bu olaylar ile sık sık hükümet tarafına geçirilmek istenirse de, bağımsızlığını korumaktadır ve Seyit Rıza tartışılmaz tek liderdir. Ayrıca, Seyit Rıza'nın karargahı Ağdat'ta, Kürdistan bayrağı dalgalanmaktadır.

Dersim mebusları, Seyit Rıza'ya meclise girmelerinin ve hükümeti desteklemelerinin asıl amacının "Kürdistan'ın haklarını hükümete kabul ettirmek" olduğunu ısrarla savunmuşlardır. Seyit Rıza bunlara inanmışmıdır? Bilinmiyor. Ancak, olayların gelişimi, Seyit Rıza'nın bu propagandalara pek itibar etmediği yolundadır.

Ankara, Alişan'ın da meclise girmesini ister (Yukarıda sözünü etmiştik). Alişan'ın ya Sivas mebusu olarak meclise girmesi ya da Sivas'ta yüksek bir görevde çalışmak üzere Dersim'i terketmesini isterler. Ayrıca, Dersim'e bir Kürt mutasarrıf atanacağı da verilen sözler arasındadır. Ne var ki, Alişan bu teklifleri kabul etmez ve sağlık durumunun bu mevsimde (kış) Dersim'den ayrılmaya elverişli olmadığını bildirerek reddeder.

Institut Kurde de Paris

Olayların siyaseti, Seyit Rıza ile birlikte bir kısım aşiret reislerini öfkelendirmiştir. Seyit Rıza beraberinde büyük bir silahlı kuvvetle Ağdat'tan Dersim'e iner.

Meclis Riyaseti'ne çektiği bir telgrafta:

> "..... meclisteki mebusların Dersim'i temsil hakkına sahip olmadıklarını, Dersim'in müstakil bir idare istediğini, ancak bu millî talebin Ankara Hükümeti tarafından kabul ve resmen ilânından sonra Kürdistan'ın bir konfederasyon şeklinde hükümetle işbirliği yapabileceğini" bildirir. (20)

Institut kurde de Paris

(20) *Nuri Dersimi, a.g.e. s.133*

BAYTAR NURİ'NİN TUTUKLANMASI

XVI.

Institut Kurde de Paris

Koçgiri'de gerek askeri, gerekse siyasi gelişmelerin çelikleştiği iki odak vardır. Bunlardan biri Baytar Nuri'nin faaliyetlerinde, biri de Dersim'li Alişer'in çevresinde oluşmaktadır. Mahalli istihbaratın bu tesbitinden sonra, (Alişer'in Dersim'de olması nedeniyle) Baytar Nuri'nin tutuklanması için bahane arayan Sivas, bu bahaneyi bulmuştur. "Kürt Teali Cemiyeti"nin direktifi ile Balya Madeni'nde çalışan 1200 Kürt ameleyi silahlandırdığı, Sivas-Dersim arasında Kürdistan'ın istiklâli için bazı çalışmalar yaptığı ve Kuvay-ı Milliye aleyhinde bulunan hain bir Kürt olduğu İstanbul'dan istihbar edilmiştir. Bu istihbaratı değerlendiren Mustafa Kemal, Sivas valisi Reşit Paşa'ya derhal Baytar Nuri'nin "idari tahkikata" tabi tutulmasını emreder. Reşit Paşa, durumu Divriği yetkililerine iletir. Ancak Baytar Nuri resmi görevinden ayrılarak, çalışmalarına açıkça devam edecektir.

Ne varki, olaylar Baytar Nuri'nin aleyhine gelişir:

"Sivas-Kangal-Divriği postası Duruca dağlarında Canbegan Aşireti tarafından müsadere edilmiş ve posta müdürü Ayanoğlu Mustafa öldürülmüştür." (20 Aralık 1920)

Fırsat kollayan Divriği Kaymakamı, olayın düzenleyicisi olduğu iddiasıyla Baytar Nuri'yi tutuklattırır.

XVII.

Dersim, bu tutuklamaya müdahale eder. Seyit Rıza, bizzat Mustafa Kemal'den Baytar Nuri'nin tutukluluk halininkaldırılmasını ister. Olay, Dersim aşiretlerinin Sivas'a saldırmasına yol açabilir bir duruma gelmiştir. Ankara'dan şifreli bir telgrafla Baytar Nuri'nin serbest bırakılması istenir. Sivas Encümeni (müstacel idarî bir kararla) Baytar Nuri'nin tutukluluk halini kaldırır.

Serbest bırakılmasından sonra Reşit Paşa, Baytar Nuri ile görüşmek ister. Bu görüşmede Reşit Paşa, "hakkındaki istihbaratın İstanbul'dan verildiğini" anlatarak, "Kürdistan'ın istiklâlini amaçlayan çalışmaların şu zamanda lüzumlu olmadığını ve Dersim aşiretlerinin Ankara Hükümeti ile beraber çalışmalarının zaruri olduğunu, bu durumun Baytar Nuri tarafından sağlanmasını" rica edecektir.

Reşit Paşa, İngiliz Hariciye Nazırı Loyd George'un "Türkiye dünya haritasında siyah bir lekedir, bıçakla kazıyıp çıkarmak gerekir." dediğini de ekleyerek, "şu zamanda Türklerle işbirliği yapmanın" gerekliliğinden söz ederek, "ecnebileri temizledikten sonra, Kürtlerin isteklerinin kabul edilmemesi için ciddi bir sebep olmadığını " da ekler.

Baytar Nuri'nin çalışmalarını bırakıp istirahat etmesi için, Ankara'nın onayı ile, Sivas'ın Koçhisar ilçesinde bulunan ve Fertalli Oğulları'ndan hazineye geçen Süleymaniye Çiftliği kendisine tapulu olarak armağan edilir.

Institut kurde de Paris

Ordudan ayrılarak Koçgiri'ye katılan Yüzbaşı Sadık, Kürt müfrezelerinin eğitimini üzerine almıştır. Dersim ile irtibat ise Baytar Nuri tarafından sağlanır.

Hareketin başlaması için baharın gelmesi ve Dersim dağlarının geçit vermesi beklenmektedir.

Ne var ki, bazı kontrolsüz baskınlar ve yer yer patlayan küçük olaylardan ötürü Koçgiri, tasarlanan zamandan önce başlayacaktır. Sivas jandarma taburu Zara'ya hareket etmiştir. Şadan Aşireti Reisi Zalim Çavuş adı ile anılan Hüseyin Ağa, Karacaören Nahiyesi'nin Kaya kesiminde bu taburu durdurarak cephane ve mühimmatı müsadere eder. Tabur komutanını tutuklar, erleri ise serbest bırakır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sivas'a yerleşen Kürt asıllı Bitlis'li Aziz Bey, Celallı Bölgesinde bir karşı harekete girişir. Ancak aşiretlerin direnmesi önünde yenilerek Sivas'a kaçar. Sivas, durumu tehlikeli görmektedir. Malatya'lı Miralay Halis, Sivas'ta ihtiyat olarak bekletilen 6. Süvari Alayı'na birkaç makineli tüfek ve birkaç adet top desteği ile Erzincan'a geçmek üzere Zara'ya girer. (18 Ocak 1921) Zara Kaymakamı aracılığıyla Ümraniye yetkilisi Haydar Bey nezdinde teşebbüse geçilerek Karacaören'in Kaya kesiminde müsadere edilen cephane ve mühimmatın geri verilmesi istenir.

Bu istem reddedilir.

Haydar Bey'in artık Ümraniye'de devlet görevlisi olarak kalması sakıncalıdır. Zara kaymakamlığı kanalıyla görevine son verildiği iletilir.

Miralay Halis, cephane ve mühimmatın geri verilmemesi karşısında, beraberindeki kuvvetlerle beraber Ümraniye'ye girer (13 Şubat 1921). Her ne kadar bir süre sonra Erzincan'a geçeceğini bildirirse de, Koçgiri olayını bastırıncaya kadar Ümraniye'ye yerleşeceği bellidir.

Bunun ilk belirtisi ise, Miralay Halis'in aşiretlere bildirim yaparak, "silahlarını teslim etmelerini" istemesi ile ortaya

Institut Kurde de Paris

çıkar. "Silahlar teslim edilmediği takdirde köylerin imha edileceği" de aşiretlere duyurulur.

Dersim, hareketin ilkbahardan önce başlamamasını ısrarla istemektedir. Koçgiri bölgesi ise gergin ve sabırsızdır.

Bu gerginliği ve sabırsızlığı patlatan olay Miralay Halis tarafından hazırlanır.

"Ümraniye'de yakalanan bir kısım silahlı Kürtler yargılanmak üzere Zara'ya sevkedilmektedirler." Aşiret birlikleri tutukluları götüren müfrezeye Yazı-Hacı bölgesinde saldırarak tutukluları kurtarırlar. (21) Miralay Halis'in bazı baskı metodlarına başvurması ve bu olay nedeniyle tansiyonu yükselen aşiret birlikleri civar yolları kontrol altına alarak Miralay Halis'e kayıtsız-şartsız teslim olmasını aksi takdirde doğacak olaylardan sorumlu olmayacaklarını bildirirler.

Miralay Halis teslim olmayı reddeder, ancak gerginleşen hava karşısında "hükümetin Kürtlere husumet beslemediğini, ve alayın Sivas'a döneceğini, bu nedenle yol verilmesini"ister.

Aşiretler bu isteği reddederler.

Ümraniye muhasara edilmiştir. Bir gün süren silahlı bir çatışmadan sonra Miralay Halis ve süvari alayı teslim alınırlar.

Ümraniye'de kurulan "Divan-ı Harp"te Miralay Halis yargılanarak ölüme mahküm edilir ve ceza kurşuna dizilmek

Institut kurde de Paris

---

(21) Emekli Kurmay albay Rahmi Apak ise, olayı şöyle anlatmaktadır:

"Bu arada 6. Süvari Alayı bu bölgedeki asker kaçaklarından 10-15 tanesini yakaladı. Bunları bir bölüğün muhafazasında 4 Mart 1921 günü Zara'ya gitmek üzere yola çıkardı. Bölük yoluna devam ettiği bir sırada Kızıltepe'li Kör Rıfat ve Karman'lı Nuri idaresinedeki asiler asker kaçaklarını, özellikle bunların arasında bulunan Delice köyünden Demirağa'nın oğlu Mahmut'u kurtarmak için bölüğe baskın yaptılar. Bölük, silahlı çarpışmada sayıca çok üstün durumda olan asiler karşısında hayvanlarını bırakarak asi çemberini yarmaya muvaffak oldu ve Zara'ya gelmeyi başardı."

T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No:1/ Türk İstiklâl Harbi, 6. Cilt/İç Ayaklanmalar, 1919-1921/Genelkurmay Basımevi 1964.

suretiyle yerine getirilir. Alayın diğer subay ve erleri ise, birer terhis vesikası verilerek serbest bırakılırlar (22).

Ümraniye'ye Kürdistan bayrağı çekilmiştir (1921).

Olay Ankara'da heyecan ve kızgınlık yaratmıştır. Ankara ilk kez "Koçgiri Kürt Hadisesi" olarak olayı değerlendirir.

Hareket, Ümraniye'den Koçhisar'a atlar.

Kurmeşan Aşireti'ni Seyit Aziz yönetmektedir. Şadan Aşireti'nden Zalim Çavuş (Hüseyin Ağa) ve kardeşi Hasan, Seyit Aziz'e katılırlar.

Kangal bölgesi; Çarek-Gini-Zaza, Canbel ve Şadan Aşiretleri kuvvetlerinden oluşan birliklerle bir savunma hattı olarak hazırlanır. Hareketin gelişmesi, hükümet yanlısı bazı aşiretlerin de katılmasına ortam hazırlamış, bunun ilk çağrısı da daha önce Kürt Teali Cemiyeti'nin çalışmalarını ihbar eden Ginyan Aşireti Reisi Murat Paşa'dan gelmiştir. Murat Paşa "hakkında ki kötü niyetlerin unutulmasını" dileyerek, "harekete inandığını ve sadık kalacağını" bildirmiş ve Kangal-Sivas cephesinin savunmasını üzerine almıştır.

Divriği'nden Havo Nahiyesi'ne kadar gelen bir jandarma bölüğü, Alişan Bey'in oğlu İzzet tarafından esir alınır.(12 Mart 1921).

Alişan Bey'in diğer oğlu Mahmut, Divriği cephesi komutanlığını yürütmektedir. Azamet ve Aşkî ise kuzeyi tutmuşlardır. Kadınların büyük bir kısmı ise silahlıdırlar ve cephede savaşmaktadırlar. Diğer bir kısım ise cephane ve

Institut Kurde de Paris

---

(22)"...6Mart 1921 günü asiler, Ümranlı'yı muhasara ettiler. Sabahtan itibaren şehre taarruza başladılar. Güneş batıncaya kadar süren çarpışmada Binbaş: Halis şehit oldu. Erlerin cephaneleri tükendi ve asiler İmranlı'ya girdiler. Bu çarpışmada alay komutanından başka jandarma takım komutanı Müştak ve alaydan 4 er daha şehit olmuş, bir hayli erde yaralanmıştı. Alay emir subayı teğmen Rasim, alay kâtibi Rahbi, ağırlık komutanı teğmen Mahmut Nedim, Birinci bölük komutanı yüzbaşı Ömer Lütfü, ikinci bölük komutanı yüzbaşı Mustafa ikinci bölük takım komutanı asteğmen Necati ve alayın mevcut kalan 90 eri de esir oldular.

135 hayvan, 118 eğer takımı, 203 tüfek, 2 ağır makineli tüfek, asilerin eline geçti. Bu suretle yeni kurulmakta olan 6. Süvari alayı artık ordu kuruluşu olmaktan çıktı." *Rahmi Apak, a.g.e.,s.154.*

erzak taşımaktadırlar.

1921 yılının ilk aylarında Kangal, Divriği, Zara, Refahiye, Kuruçay ve Kemah, Dersim sınırlarına kadar Koçgiri birliklerinin egemenliği altındadır.

Ankara Hükümeti, temyiz mahkemesi reisi Bitlis'li Şefik Bey'in yönetiminde bir "nasihat heyeti"ni Koçgiri'ye gönderir.

XIX

Hareketin bahardan önce başlaması Koçgiri'yi zor durumda bırakmıştır. Dersim kar altındadır. Geçit vermez. Malatya ve Erzincan'dan yardım gelmesi oldukça zordur.

Fransızlar Urfa ve Antep'e girmişlerdir. Bazı aşiretler Fransızlar'dan yardım istenmesini önerirler. Ancak bu öneri çoğunlukla reddedilir.(23)

Institut kurde de Paris

(23) " Ümraniye'deki savaş durumu ciddi tedbirler almayı gerektirdiği, Dersim, Erzincan ve Malatya aşiretlerine bildirildi. Bunlardan imdat istendi. Halbuki mevsim kış olduğundan acil bir imdadın yetişmesine imkân yoktu. Urfa ve Ayıntap'a (Antep'e) kadar yetişmiş olan Fransızlar'dan yardım istemek düşünüldü. Fakat Kürt gençliği bu ecnebi kuvvetten yardım istemeyi Kürt şerefine bir zul sayarak teklifi kabul etmedi.Yalnız başımıza çarpışmaya oybirliği ile karar verildi."
Nuri Dersimi, a.g.e.,s. 142.

Ovacık aşiretlerinden 2500 kişilik bir kuvvet, ayaklarında kar üstünde yürümeyi kolaylaştıran "hedik" ve "lakan" denilen kalburlarla Munzur dağlarını aşarak Kemah'a girmeyi başarırlar. Hükümet konağı ile bazı ağaların malikhanelerini yakarak Kemah'ı işgal eden Ovacık birlikleri Kaymakam ve Jandarma Komutanını tutuklarlar. (8 Mart 1921) (24)

Munzur'un kışla beraber çok daha sarp ve aşılmaz olan tepelerini aşarak Kemah'a giren Ovacık birlikleri, Fırat nehri üzerinde bulunan fakat kullanılmayan Şeytan Köprüsünü onararak Kuruçay'a geçerler. Kuruçay kaymakamı ile beraber *mütegallibenin* ileri gelenlerinden Şehsüvaroğlu Mahmut'u da tutuklayarak yargılanmak üzere Ümraniye'ye getirirler.

Institut kurde de Paris

(24) *Nurî Dersimi.a.g.e.,s.143.*

Rahmi Apak ise olayı şöyle veriyor

"13 Mart 1921'de, Alişer idaresinde 500 kadar asi, Dersim'den gelip Şeytan Köprüsü'nü geçerek Tekiloh Köyü'nde toplandı. Fakat Erzincan Mutasarrıfı bu asilerin, hareketlerinde serbest olduğu ve bunlara ilişilmemesi hakkında emir verdi. Mutasarrıfın bu tutumu asilerin daha çok ileri gitmelerini önlemek ve onları yatıştırmak amacıyla yapılmıştı ki, beklenen neticeyi vermedi. Kuruçay Kasabası'na yaklaştıkları zaman halk bu asilere silah ile mukabelede bulunmak için gerekli hazırlıkları yaptı ise de Kaymakam, Mutasarrıf'ın emrine uyularak asileri hoşça karşıladı. Elebaşılarını davet ederek onlarla sohbet etti.

Alişer, bütün bunlara rağman şehre girer girmez yağmaya başladı. Kaymakam ile bütün hükümet mensuplarını, halktan ileri gelen 5-6 kişiyi esir edip beraberinde götürdü. Asilerin Koçgiri bölgesinde hiçbir Türk topluluğunu bırakmamak hususundaki kararları bu suretle tatbike konulmuş bulunuyordu."

Rahmi Apak,a.g.e.s. 159.

Ovacık birliklerinin bu destansı gelişleri Koçgiri için büyük bir moral kaynağı olmuştur.

Ovacık birliklerine komuta edenler: Pezgâvır Aşireti reisi Bıra İbrahim, Maksudan Aşireti Reisi Polis Munzur, Çerpazin Nahiyesi eski müdürü Mustafa, Arslanan Aşireti Reisi Mahmut ve Alişer'dir.

Ovacık kuvvetleri, Refahiye, Divriği ve Koçhisar'ın Celallı nahiyesini geçtikten sonra "Meclis-i Mebusan"a şu telgrafı çekerler:

"Ankara Büyük Millet Meclisi Riyasetine,
Nefsi Zara hariç olmak üzere ekseriyet azimesi (ezici çoğunluk) Kürt'lerle meskûn olan Koçgiri kazası ile Divriği, Refahiye, Kuruçay ve Kemah kazalarının mümtaz bir vilayet haline ifrağı ve teşkili ile yerli Kürtlerden bir valinin tayininin; memuru adliye ve mülkiyenin gene vazifesi başında kalmasını arz ederiz.
11 Mart 1337 (1921)

Koçgiri Aşireti Reisi,
Muhammet ve Taki:
Sadattan Alişer;
Dersim Aşiretleri
Reislerinden:
Mustafa, Seyithan,
Muhammet, Munzur (25).

Institut kurde de Paris

(25) *Nuri Dersimi, a.g.e.,s. 143.*

Rahmi Apak ise olayı şöyle veriyor:

"8 Nisan 1921'de Zara kasabası merkezi hariç olmak üzere,çoğunluğu asilerin oturduğu Koçgiri kazası (Zara) ile Divriği, Refahiye, Kuruçay (şimdiki nahiye), Kemah ilçelerinin mümtaz bir vilayet haline konularak bir Kürt valinin başa geçirilmesi ve bunun yanına da bir Türk vali muavinini vermek suretiyle bir idarenin teses eilmesi dileğiyle henüz önemli miktarda kan dökülmemiş iken meselenin halledilmesine Büyük Millet Meclisi'nden istediler. Bu isteği yapan imza sahipleri şunlardı: Koçgiri Aşiret başkanı Mehmet

Bu telgraf üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin (Bakanlar Kurulu'nun) verdiği tam yetkiye dayanarak (13 Mart 1921), Merkez Ordusu, "mevzii seferberlik" ilân eder. (14 Mart 1921).308-...doğumlulur silah altına çağrılır. Bütün jandarma birlikleri Sivas askerlik şubesi emrine verilir. 54. Süvari Alayı, Sivas'tan Koçhisar'a; 32. Süvari Alayı, Tokat'tan Sivas'a; Erzincan Jandarma ve milis kuvvetleri de Refahiye'ye gönderilir.

Sivas, Erzincan ve Elazığ'da örfi idare ilân edilmiştir(13 Mart 1921).

Institut kurde de Paris

Naki, Sağdat'tan Alişer Dersim aşiretleri adına: 'İbrahim, aşiret başkanları: Mustafa, Mahmut, Munzur, Seyit Han.
Telgrafın nihayetinde şöyle bir tehdit de vardı:
"Eğer mesele böylece kapatılmazsa, bütün Dersim'den maada Erzincan, Van, Diyarbakır ve Erzurum'a kadar ayaklanma yayılacaktır ve iki müslüman millet arasında kan dökülecek, Müslüman düşmanlarının yüzü gülecektir."
Rahmi Apak, a.g.e.,s. 161.
(Rahmi Apak bu tesbitinde, 13. bölümde verdiğimiz Hozat muhtırası ile, garbi Dersim aşair rüesasının telgrafını '1920' 21. bölümde verdiğimiz telgrafla birbirine karıştırmaktadır. '1921'.)

XXIII.

Yukarıda sözü geçen Temyiz Mahkemesi Reisi Bitlis'li Şefik'in yönetimindeki "nasihat heyeti" bir kısım Sivas beylerini de beraberinde taşıyarak Bağazviran Köyü'nde Haydar Bey'in konağına yerleşmiştir.(15 Mart 1921). Şefik Bey;

"Kendisinin de Kürt olduğunu, Kürdistan'ın istiklâline taraftar bulunduğunu, bu konuda temaslarda bulunmak üzere Ankara'dan tam selahiyetli olarak ayrıldığını, bütün istekleri hükümet adına kabul ya da red edebileceğini, ancak müzakereler devam ederken askeri harekâtın durdurulmasını" istemektedir.

Başta heyetin konakladığı Haydar Bey olmak üzere bir kısım aşiret reisleri Bitlis'li Şefik Bey'e inanmaktadırlar. Koçgiri hareketinin öncü kadrosu ise, çevrelerini saran askeri birliklerin ve yapılan yığınakların hızla devam etmesi karşısında Şefik Bey'in dediklerini inandırıcı bulmamaktadırlar.

Yapılan bir toplantıda, Koçgiri adına söz alan Baytar Nuri, Şefik Bey'e şu soruyu sorar:

"Ankara Hükümeti'ni temsilen müzakere ve Kürdistan'ın haklarını kabul ve Şartları tetkike geldiğinizi iddia eylediğiniz halde, diğer taraftan Merkez Ordusunun Koçgiri'ye karşı tedhiş hareketi devam etmektedir. Şu halde hükümetin her türlü selahiyetine malik iseniz, evvel emirde, askeri harekâtın durdurulmasını temin ediniz. Çünkü, ciddi bir samimiyet ancak bu şekilde ispat edilmiş olabilir. Aksi takdirde, vazifeniz, bizi aldatmaktan başka birşey olmadığı vait ve sözlerinize itimat edilmeyeceği malumunuz olsun." (26)

Institut Kurde de Paris

---

(26) *Nuri Dersimî, a.g.e., s. 145*

Haydar Bey, Baytar Nuri'nin bu sözlerini tepkiyle karşılar, diğer aşiret resileri ise toplantıyı terkederler, bazıları da heyetin tutuklanmasını istemektedirler.

XXIV.

Elazığ valisi Dersim'e gönderdiği bir mesajla;

"Harekete devam edilip edilmeyeceğini" öğrenmek ister.

Dersim'den gelen cevap,

"Ermenilere uygulanan tehcir siyasetinin, Kürtler'e de uygulanacağından şüphe edildiği ve millî hakları için meşru müdafaa durumunda direnecekleri" yolundadır.(27)

Institut Kurde de Paris

XXV.

Yunan istilâsının Ege'den yayıldığı bir dönemde, Koçgiri hareketinin genişlemesi, Ankara Hükümeti için başlı başına bir tehlike gibi görülmektedir. Harekâtın bütün Kürdistan'dan desteklenmesi ise bir yerde Ankara Hükümeti'ni sallayabilir. Nasihat heyetleri bu durumu erteleyebilmek, Başkomutanlığın emriyle Sivas'a gönderilen 14. Süvari Fırkası ile 13. Süvari Livası da muhtemel harekâtın yaygınlaş

---

(27) "Vali tarafından bölgenin ileri gelenlerine ve din adamlarına telgraflar çekildi ve Ümranlı bölgesi aşiretlerinin uyarılması rica edildi. Hozat (dersim)aşiret başkanları ve şeyhleri verdikleri cevapta:

'Ordu bir müddetten beri bölgemizde Müslim ve gayrimüslimlerin sayıları hakkında tahkikat yapmaktadır. Bu bilginin elde edilmesi hükümetin Ermenilere yapıldığı gibi, Kürtleri de vurup yok etmek niyetinde olduğu manasına alındığından, nefsi müdafaası meşru olduğuna göre Koçgiri aşiretinin hareket tarzı da doğrudur.' denilmekteydi."

Rahmi Apak, a.g.e., s. 155.

masını önlemek amacındadırlar. Koçgiri birliklerinin Sivas'a yürümeleri her an beklenebilir. Bundan ötürü, Haydar Bey ve benzeri bazı etkin mihrakların Koçgiri'den kopartılması muhtemel saldırıyı önleyebilir. Şefik Bey, geleneksel Kürt misafirperverliğinden de istifade ederek Haydar Bey'i ikna etmek için halen Bağazviran Köyü'nde bulunmaktadır.

Meclis-i Mebusan ise Koçgiri'ye sevkedilen birliklerin bu sevk işlemlerini "muvafık" gören Dersim mebuslarının da desteği ile onaylamaktadır.(28)

Mustafa Kemal;

"Ordunun Koçgiri'ye hareketi, tenkil maksadıyla olmayıp ileride vukuu melhuz büyük bir hadiseyi önlemek maksadına matuf bir tedip ve ıslah hareketi olduğunu" savunarak Kürt mebuslarının da "muvafakatı" ile meclisten onay alır ve Nurettin Paşa Sivas'a hareket eder.(29)

---

(28) Meclisteki görüşmelere muhalefet eden tek üye Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey'di. Ancak Hüseyin Avni'nin muhalefetine diğer Kürt mebuslar katılmamışlardı.

(29) Rahmi Apak, adı geçen kitabında ordunun tedip ve ıslah değil, tenkil harekitini yürüttüğünü ve bu tenkil hareketinin planlarını, sair belgelerini vermektedir. Kenan Esangin, bu tenkil eylemini özetle şöyle veriyor:

"Merkez ordusunun tenkile başlamadan önce 14 Mart 1921 de yayınladığı bildiri özetle şöyledir;

Harekâtın şiddeti, ayaklanmanın tertipçi ve tahrikçi olan ve halkı kışkırtan kişilere yöneltilecek, Mal, can, ırz ve namusları hükümetin teminatı altında bulunduğu ve din, mezhep ayrılığı gözetmeksizin bütün vatandaşların haklarının korunacağı ahaliye duyurulacak ve inandırılmalarına çalışacaktır. Bu hedefe varmak için harekâta başlamadan önce, her birlik komutanı durumu bu suretle halka duyurarak kanunlara uymaya çağrılacak, fesatçı ve tahrikçilerin teslimini yağma malların geri verilmesini isteyeceklerdir. 48 saat geçmemek şartıyla verilecek mehilin bitiminde buna uymayanlar asi sayılacaklardır. Tertipçi, eşkiya başları yakalandıkça tutuklu olarak ve kaçmalarına meydan verilmeyerek Sivas Merkez Komutanlığı'na sevk ve teslim olunacaklardır. İsyan ve eşkiyalıkta direnenlerin mallarına el konulacak ve en yakın Hükümet Merkezine teslim ile evleri yıkılacak ve yakılacaktır. Direnenler köy halkı oldukları takdirde bu işlem bütün köy için uygulanacaktır.İsteyerek yada istemeyerek her ne şekilde olursa olsun ayaklanma ve eşkıyalığa katılmış olanların silahları ve cephaneleri alınacak, silahlarını gizledikleri anlaşılanlar da tutuklanacaklardır.

Tenkil harekâtı Koçgiri Aşireti'ne ve bunlara katılmak üzeri Tunceli'den gelmiş olan asilere ve Koçgiri çevresinde isyana katılmış olanlara yöneltilecektir. Kanunlara bağlılıklarını devam ettirmiş olan köy ve aşiretler

Institut Kurde de Paris

Merkez ordusunun Sivas'a yaptığı yığınaklar önceleri oldukça gizli tutulmuştur. Yığınağın artması ve gizleme olanağının kalmaması karşısında "nasihat heyeti" de artık Koçgiri'de barınamaz ve Haydar Bey'in himayesi altında Sivas'a geçer.

XXVII.

Sivas, Kangal, Malatya, Elazığ; Sivas-Kangal yolları ordunun kontrolü altına alınır.

Institut Kurde de Paris

XXVIII.

Seyahat yasaklanmıştır.

XXIX.

Dersim'de kış bütün şiddeti ile devam etmektedir. Aşiretler Dersim'e geçemezler. Merkez ordusu ile Koçgiri

---

halkının hiç bir surette zarar görmemeleri çok önemlidir. Tenkil harekâtı sırasında kişi haklarına önem verilmesini, halkın kalbinin kazanılmasına gayret harcanmasını silah arkadaşlarımdan beklerim.

Çeşitli kollarda hareket eden müfrezeler arasındaki ulaştırma ve irtibata da çok dikkat edilerek, harekâtın düzeninde cereyan etmesi asilerin şaşırtıcı gece baskınlarına karşı hazırlıklı bulunulmasını, aynı bölge içinde hareket eden birliklerin birbirine karşılıklı yardımda bulunulmasını, cephane israfına meydan verilmemesini, hükümete bağlı ahalinin silahlı kuvvetlerinden uygun şekilde faydalanılmasını ve bu talimatın çok gizli tutulmasını ve alındığının bildirilmesini rica ederim."

Kenan Esengin/Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar, s.188.189

aşiretleri arasında savaş önüne geçilmez bir biçimde başlamış ve genişlemektedir.

Askeri harekâtın yanında "nasihat heyetleri" de arabuluculuk çalışmalarını sürdürürler. Şefik Bey, Haydar'ı teslim olmaya, diğer aşiretleri de "Dersim'li Baytar Muhammet Nuri" ile "Alişer"in" iğfalatına kapılmamaya çağıran bildiriler ve kuryeler yaymaktadır.

Institut kurde de Paris

TOPAL OSMAN ÇETESİ

Institut Turde de Paris

XXX.

Savaşın ağırlık merkezi Sivas ile Kızılırmak hattıdır. Giresun'lu Topal Osman'ın yönetimindeki çetenin Şeyran Jandarma Birlikleri ile işbirliği yaparak Kuzey-Doğudan saldırmaları ile ikinci bir cephe açılır (20 Mart 1921).

Topal Osman Çetesi "Laz alayları" adını taşımaktadır. Ve Koçgiri ile ilgili tarihi belgelerde bu çetenin son derece vahşi ve barbar metodlarla savaştıkları yazılıdır.

Topal Osman ve çetesinin Koçgiri üzerinde ki zulmü öylesine azgınlaşır ki, Koçgirili Beko özel olarak bu çete ile savaşmak için görevlendirilir. Beko, Topal Osman çetesini Refahiye'nin Kayadibi bölgesinde kuşatır. Ancak, Erzincan'dan gelen 11. Alay'a bağlı 2. Tabur'un dağ topları, Topal Osman ve çetesini kurtaracaktır (25 Mart 1921) .

XXXI.

Dersim'in müthiş dağları ve şiddetli kış nedeniyle aşiretler Koçgiri'ye yardım gönderememektedirler. Koçgiri'nin çevresi ise merkez ordusu ve çevreden gelen birliklerle kuşatılmıştır.

XXXII.

Koçgiri izole edilmiştir, yalnızdır.

XXXIII.

Erzincan, Dersim'in (her ihtimale karşı) bir saldırısına hedef olmaktan çekindiği için mevzii seferberlik alanı içine alınır, bütün subay ve erler silah altındadır.

Sonuç olarak Mart 1921'de gediklere rağmen Koçgiri geniş bir arazi üzerinde başarılı bir mücadele vermektedir.

Kemah, Munzur dağlarını aşarak gelen Ovacık birliklerine teslim olmuştur.

Divriği'nin Zımara nahiyesi Mahmut Bey tarafından işgal edilmiştir. Divriği jandarma taburunun bir bölümü Dostan ve Lordun geçitlerinde püskürtülmüşlerdir. Sincan nahiyesi (Divriği) Kangal aşiretlerinin katılmasıyla muhasara altına alınmış, emniyet gerekçesiyle "Divriği"ye girilmemiştir. (20 Mart 1921)

Arapgir'den Divriği'ye gelen bir jandarma müfrezesi teslim alınır. (30) Kuzeyde ise, Bayburt'tan gelen 11. Alay ile Filik Ali ve Paşo yönetimindeki kuvvetler arasında çetin bir mücadele devam etmektedir.

Institut kurde de Paris

(30) " 29 Mart 1921'de asiler tekrar Kuruçay'ın köylerine saldırdılar, yağma ettiler. Divriği Kaymakam Vekili Remzi Bey halkı uyarmak için yanına Mal Müdürü Bekir Bey ile Jandarma Teğmeni Kemal'i de alarak 9 jandarma refakatinde Ağıldere köyür : gitti. Fakat asiler hepsini esir ettiler."

R.Apak,a.g.e., s. 160

Hareket sahası Malatya'ya kadar genişlemiştir. Drejan ve Atma aşiretleriyle irtibat kurulmuş, ancak her iki aşiret de, Koçgiri'ye yardım etmemişlerdir.

Institut kurde de Paris

KOÇGİRİ HAREKETİNİN İÇERDEN BÖLÜNMESİ

XXXV

Koçgiri'yi içten bölen ilk hareket, yukarıda sözünü ettiğimiz muhbir Ginyan Aşireti Reisi Murat Paşa'dan gelir. Af dileyerek harekete katılan Murat Paşa, eski bir İttihat ve Terakki Partisi üyesi olup, Ankara ile uzlaşan ve Ankara hesabına Koçgiri'de bulunan Ağa Hacı ile Yılanlı Dağları'nda gizli bir görüşme yapar.

Bu görüşmeden sonra Murat Paşa saf değiştirerek Koçgiri'ye saldıracaktır.

Yılanlı Dağları'ndaki görüşmeden sonra Beypınar Nahiyesi'ne gelen Murat Paşa, Celallı bölgesinde bulunan Seyit Aziz, Zalim Çavuş ve kardeşi Hasan'ı cephane ve erzak dağıtımı bahanesi ile konağına çağırtır. Çağırıya uyan üç komutan, gelenekler gereği silahlarını "misafir odası"nda bırakarak, "kabul salonu"na geçerler. Ancak kalabalık bir silahlı grubun saldırısı ile tutuklanırlar.

Murat Paşa, merkez ordusu komutanlığına gönderdiği bir kurye ile;

"Öteden beri Hükümete sadık olduğunu, halen de bu sadakate sahip bulunduğunu, bunun bir ifadesi olarak konağında esir bulunan üç komutanı Hükümete teslim etme-

Institut Kurde de Paris

kurye ile;

"Öteden beri Hükümete sadık olduğunu, halen de bu sadakate sahip bulunduğunu, bunun bir ifadesi olarak konağında esir bulunan üç komutanı Hükümete teslim etmeye hazır olduğunu " bildirir.

XXXVI.

Durum, Koçgiri'de kısa sürede duyulmuştur. Baytar Nuri komutasında bir birlik Beypınar'a giderek, Murat Paşa'nın tutukluları serbest bırakmasını isterler. Murat Paşa'yı ikna edebilmek için geceyi Murat Paşa'nın konağında geçireceklerdir. Ancak Murat Paşa'nın yeğeni Efendi'nin ikazı üzerine geceleyin konağı gizlice terkederler.

XXXVII.

Yeni avlarını elinden kaçıran Murat Paşa, birliğin yeni kuvvetlerle geri döneceğini ve tutukluları zorla alacaklarını hesap ederek, aynı gece 200'e yakın bir silahlı grupla, tutukluları Kangal'da Hükümet kuvvetlerine teslim eder. Kangal'dan Sivas'a gönderilen Seyit Aziz, Zalim Çavuş ve Hasan alelacele yapılan bir yargılama ile idama mahkûm edilerek Sivas'ta asılırlar. (Seyit Aziz hakkındaki infaz bilahare durdurulmuştur.) "bkz. dip not:35"

Nurettin Paşa komutasındaki merkez ordusu, Seyit Aziz, Zalim Çavuş ve Hasan'ın idamlarından sonra önlemli liderlerini kaybeden Kurmeşan Aşireti'ne saldırır. Aşiret reisi Eymerli Güzel Ağa'nın ölümü ile Kurmeşan düşer.

Güzel Ağa'nın ölümü ile başsız kalan Kurmeşan Aşireti birlikleri Koçhisar üzerinden geri çekilirler. Bu geri çekiliş, Yalıncak ve Karabel Dağları ordu tarafından tutulduğu için, kısmen Koçgiri ve Zara'ya, kısmen de Şadan ve Canbegan aşiretleri bölgesine doğrudur.

Institut kurde de Paris

XXXVIII.

Merkez ordusu, her ne kadar Mustafa Kemal'in söylediği gibi "....bir tedip ve ıslah" hareketiyle görevlendirilmişse de, Koçgiri'deki uygulama "tenkil"e yönelmektedir. Koçgiri dışında bulunan aşiretler, Meclis-i Mebusan'da bulunan Kürt mebusları duruma müdahale etmek için zorluyorsa da bir sonuç alamamaktadırlar. Yalnızca Dersim'in "ateş birlikleri" Erzincan-Kemah arasını tutarak, geri çekilen aşiretleri korumaktadırlar. Murat Paşa'nın saf değiştirmesi ve Kurmeşan aşiretinin düşmesinden sonra, Ümraniye cephesi komutanı Azamet'in ölümü ile Koçgiri üçüncü bir yara alacaktır.

XXXIX

Savaş, Ümraniye, Koçgiri çevresinde kısmen de Zara'da devam etmektedir. Topal Osman'ın Laz Alayları, Şebinkarahisar jandarma birlikleriyle beraber doğudan saldırmaktadır. Haydar Bey'in konağı imha edilmiştir.

Erzincan'da biriken ordu kuvvetleri ise, Dersim'den gelebilecek bir saldırı ihtimaline karşı, Koçgiri'ye girmezler.

XL.

Koçgiri'de ise birlikler çözülmüştür. Hareketin başarı şansı yoktur artık (24 Nisan 1921.) Çözülen birlikler, Nurettin Paşa'nın bir katliama dönüşebilecek girişimlerinden ürkmektedirler. Ve kadınlar, çocuklar, Dersim'e doğru yola çıkarılır:

> Karargahı imha edilen Haydar Bey, 2000 kişilik bir kuvvetle beraber (sivil halk) Dersim'e çekilmektedir. Kafilenin yolu kuzey-doğuyadır. Erzincan, yürüyüşü kuşku ile izlemektedir. Haydar Bey ise, Erzincan'a saldırmayı değil, Erzincan'ın ku-

Institut Kurde de Paris

zeyinden geçerek Kureyşan Aşireti'ne ulaşmayı tasarlamaktadır. Herhangi bir aksilik olmazsa, Kureyşan ve Balaban aşiretlerinin yardımıyla , Pülümür-Mamahatun geçitlerini aşarak Dersim'e girebilecektir.Ve beraberindeki sivilleri Dersim'e bıraktıktan sonra, buradan alacağı yardımlarla yeniden Koçgiri savaş alanına dönmeyi düşünmektedir.

Ancak, Koçgiri'nin çözülmesinden sonra, bazı aşiret şefleri, hükümete yaranmak için birbirleriyle yarış halindedirler...Ve Koçgiri içinden bir darbe daha yiyecek, Kureyşan ve Balaban Aşiretleri Haydar Bey'e yardım etmeyeceklerdir.

Haydar Bey ve beraberindekiler, Kureyşan Aşireti sınırlarına ulaşınca, Aşiret Reisi Kör Paşo, silahlı birlikleriyle beraber kafilenin yolunu keser ve Dersim'e geçmelerine izin vermeyeceğini, şayet direnirlerse savaşacağını bildirir.

Haydar Bey, "kendi halkına silah çekecek kadar alçak bir insan olmadığını, geri döneceğini ve orada savaşıp orada öleceğini" söyler ve geri döner. Kendisini izleyen hükümet kuvvetleri ile son derece çetin bir mücadeleden sonra, çemberi yararak Koçgiri savaş alanına girmeyi başarır.

Institut Kurde de Paris

XLI.

Kör Paşo'nun davranışını Dersim şiddetle kınar. Ve Seyit Abbas; Hoyun geçidini, Seyit Rıza'nın yeğeni Zeynel ise Erzincan'ın Arkegan geçidini tutarak, Haydar Bey'in gelebileceğini (Dersim'e) bildirirlerse de, Haydar Bey, Dersim'e gitmekten vazgeçmiştir. Çünkü, Koçgiri'de cehennemi bir mücadele vardır. Bu durumda Koçgiri'den ayrılmak hem mümkün değildir, hem de Koçgiri'nin silahlı birliklere ihtiyacı vardır.

Ordu birlikleri Koçgiri'nin içlerine kadar girmişlerdir ve iç

savaşlarda görülen yağma, talan ve yok etme için akıl dışı metodlar ve başıbozukluk kontrol edilememektedir. Cephe komutanlarından bir çoğu öldürülmüşlerdir. Sabit ve Baki Bey'ler de bu ölüler içindedirler. Koçgiri'yi içeriden vuran aşiret reisleri Erzincan'a yaptıklarını anlatarak mükafatlandırılmalarını istemektedirler. Meclis-i Mebusan'daki *Dersim Mebusları* ise *Koçgiri'lileri "şaki"* olarak suçlarlar.

XLII.

Kürt mebusların çoğunluğu hayatlarından memnundurlar ve ordunun "tenkil" harekâtını muvafık" görmektedirler. Ordunun gayri insani metodlarla savaşı sürdürdüğünü ve Topal Osman çetesinin vahşetini meclise getiren tek isim Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'dir. Hüseyin Avni Bey'i destekleyen birkaç mebus arasında Hasan Hayri de vardır.

Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa ise, büyük sorumsuzluk içindedir.(31)

Institut kurde de Paris

(31) " Nurettin Paşa merkez mıntıkasında 1 seneyi karip ifayı vezife etti. Fakat selahiyeti haricinde ahaliden bazılarının hukukuna tecavüz ettiği hakkında mebusların vukubulan şikâyetleri muhik görmesi üzerine, meclisin talebiyle Teşrinisani 1921 bidayetinde azledildi. Meclis, Nurettin Paşa'nın taht-ı muhakemeye alınmasına karar verdi. Bu husus, benimle heyeti vekile arasında da bir meselenin hududunu intac etti. Ben, Nurettin Paşa hakkında tatbik olunması talep olunan muameleye iştirak etmedim. Fevzi Paşa hazretleri de benimle hemfikir oldu. İkimiz ile heyeti vekile arasında tahaddüs eden ihtilaf meclisce hallolundu. Mecliste Nurettin Paşa'yı müdafaa ettim. Ağır muameleye maruz kalmaktan kurtardım."

Nutuk, agb.s.630

(Mustafa Kemal daha sonra, Nurettin Paşa'yı "türlü riyakârlıklarla içimize girenler"olarak tanımlayacaktır.

Nutuk, agb., s. 749

XLIII.

Meclis görüşmelerinden sonra alınan karar özetle şöyledir.

"...bazı mebuslardan bir komisyon teşkiline,ve askeri bir heyetle Sivas'a gönderilmesine, vak'a mahallinde incelenerek neticesinin Millet Meclisi'ne bildirilmesine, ordunun da bazı adil ıslahat yapmakla yetinip alınacak raporlara göre karar ittihazına" karar verilmiştir. (32)

Ordunun hareket sahasındaki uygulamalarına, Meclisin bu kararı fazlaca etkin olmamıştır. Nurettin Paşa ile işbirliği yapan Ginya aşireti reisi Murat Paşa'nın da işgüzarlığıyla Kurmeşan, Canbegan ve Şadyan aşiretlerinin büyük bir kısmı yok edilmiştir.

Haydar Bey'in ailesi tutuklanarak Sivas'a gönderilmiş, Sivas beylerinin aracılığıyla bazı komutanlarla görüşen Haydar Bey 1000 kişilik bir birlikle beraber ordu merkezine teslim olmuştur. Ancak 400 kişi hemen tutuklanarak Sivas Hapishanesi'ne gönderilmiş 600 kişi de batıya sürülmüştür. (Sürülenlerin hemen hemen hiçbiri sürgün yerlerine ulaşamadan ya ölmüş yada öldürülmüşlerdir. Bu konuda herhangi bir belge yoktur ve anlatılanlar rivayet esası içindedir.)

Institut Kurde de Paris

XLIV.

Haydar Bey'in cepheyi terketmesi ile Koçgiri bir büyük darbe daha yemiştir. Boşalan komutanlığı Haydar Bey'in amcası Mahmut alır. Mahmut Bey, Dersim'e çekilmeyi düşünmektedir.

---

(32) *Nuri Dersimi, a.g.e., s. 152*

Alişer ve diğer aşiret birlikleri şefleri: Nuri, Sohsi, Cığız Mehmet Ali, Tarbazlı Même, Kımıl Aziz, Dîlo, Paşo ve Abbas da Divriği-Kuruçay -Arapgir dağlarında savaşa savaşa Dersim'e çekilmektedirler.

27. Süvari Livası'na bağlı 53. Alay'ın; Erzincan-Bayburt-Kelkit-Kemah jandarma, kuvvetleriyle desteklenen kuvvetleri karşısında çok zor ve çetin geçen mücadelelerden sonra Koçgiri'nin temel güçleri ve liderleri Dersim'e girmeyi başarırlar.

Dersim'e giren Koçgiri birlikleri bir süre sonra Ovacık'tan yardım alarak geri dönerler.

Kemah muhasara edilir,

Bu savaşta Topal Osman yaralanarak Giresun'a döner.

"Daha sonra Topal Osman'ı, Mustafa Kemal'in özel hizmetinde göreceğiz, Topal Osman, Terakkiperver Hürriyet Fırkası'nın üyelerinden Trabzon Mebusu Şükrü Bey'in ölümüne adı karıştığından bir süre sonra aynı fırkanın (partinin) militanları tarafından Ankara sokaklarında başı taşla ezilerek öldürülecektir."

Institut kurde de Paris

II. BÖLÜM

Institut kurde de Paris

I.

Kemah muhasarası, ordunun müdahalesini gerektirecek kadar önemli görülmediğinden , merkez ordusu Sivas'a döner. Koçgiri, askeri denetim altında mülki yönetime devredilir.

II.

Olaydan sonra merkez ordusu bir "tebliğ" yayınlar, tebliğ özetle şöyledir:

"Koçgiri reislerinden Azamet ve biraderi Sabit Bey'lerle,

Filik Ali, Hamo ve Zara'nın Çevirmehanı'ndan Aziz, Taki ve Haydar Bey müteallikatından Pehlivan ile Hüseyin ve Aşur ile beraber 159 kişi ve ayrıca 113 kişi meyyiten (ölü olarak), 113 kişi mecruhen (yaralı olarak) elde edilmişlerdir. Aynı zamanda 2000 tüfenkle 218 bargir (iğdiş edilmiş at) ve 207 asker firarisi yakalanmıştır."

Bu bildirgede (tebliğ) savaşın sebepleri ve merkez ordusunun kayıpları ile ilgili herhangi bir açıklama yoktur. Ancak, Koçgiri olayı "harp tarihi arşivi" nde ayrıntıları ile verilmiştir. "Türk Harp Encümeni Notları"nda hareket şöyle verilmektedir:

Institut kurde de Paris

Hükümet Kuvvetleri: Nurettin Paşa Komutasında, Ziya, Fahri, Ekrem, Mahmut, Abdullah, Osman Ağa

Koçgiri Kuvvetleri: Haydar, Mahmut, Alişan, Naki, Azamet, Kör Rıfat, Zalim, Çavuş (1. dereceden) Alişan Beyzade Mahmut; Baytar Nuri, Filik Ali, Azamet Bey, Polis Munzur, Eczacı Halil, Ovacık Aşiret Reisleri (2. derece den).

Institut Kurde de Paris

KUVVET ORANI İSE ŞÖYLEDİR:

Hükümet Kuvvetleri: (14 Mart 1921'e göre)

Sivas'tan : 54.At.P.F.Sv.A
54.At.D.P.F.6.Sv.A.
Jan.Sv.A.

Erkân-ı Harbiye'den : 14.Sv.F.13.Sv.L

Yozgat'tan : 53.Sv.A.5.F.H.T.B.

Amasya'dan : 5.F.A.

Merzifon'dan : 5.F.Kv.C.B.T2.

Tokat'tan : 32.Sv.A.11.A.2T.

Erzincan'dan : J.A. Milisler, ihtiyatlar.

Bayburt'tan : 11.P.A.2.

Giresun'dan: 11.P.A.2K.BT.ve Şebinkarahisar

Çemişkezek.Arapgir ve Evin'den birlikler.

Koçgiri Kuvvetleri: (14 Mart 1921'den itibaren)

500 Dersim'li : Nuri, Alişer, Munzur ve İbrahim komutasında, Ümraniye'de.

300 Dersim'li : Nuri, Alişer, Munzur ko mutasında Divriği'de.

200 Dersim'li : Kemah-Terkilo dağlarında.

300 Dersim'li : Kemah-Erkigan geçidinde, Dersim'li Ateş komu tasında.

400 Dersim'li : Kasım oğlu Munzur komu tasında, Fırat üzerinde bu lunan İliç ve Şeytan Köprülerinde.

300 Dersim'li : Seyit Abbas komutasında, Hogos dağlarında.

150 Dersim'li : Zeynel komutasında Kemah'ta.

300 Koçgiri'li : Alişan Beyzade Mahmut ve Nuri komutasında Tuzla köyü Çamözü dağlarında.

150 Koçgiri'li : Alişan, Mahmut ve Nuri komutasında Kara İbo Köyü civarında.

85 Koçgiri'li : Filik Ali komutasında Bağlama dağlarında.

1500 Koçgiri'li: Haydar,Azamet, Taki ko-

Institut kurde de Paris

mutasında Boğazviran ve Karataş bölgelerinde.

500 Kurmeşan'lı: Güzel Ağa komutasında Koçhisar'da.

1500 Kangal'lı: Zalim Çavuş komutasında Kangal-Divriği dağlarında.

TOPLAM /6185 (33).

III

"Türk Harp Encümeni Notları" şu satırlarla bitiyor:

"Giresun Jandarma Kumandanlığı'ndan matrut (kovul muş) Yüzbaşı Kürt Sadık harekâtı isyaniye'yi idare edi yordu. 180 Km, tul (boylam) ve 80 Km. arzında (enlem) takriben 1500 Km mürebbaı mıntıka Kürtlerin işgali altında idi. İşte Koçgiri isyanı tarihte Kürt'ler namına bir siyah leke daha bırakarak bu suretle sönüp gitti." (Alıntı; *Nuri Dersimi/age)*

Aynı yıllarda İran'ın Urmiye Gölü civarında İsmail Simko, bağımsız bir eyalet olarak kendisini İran Şehinşahı'na kabul ettirecek (1920) ve Irak'ta Şeyh Mehmude Berzenci, Süleymaniye'yi işgal ederek kendisini Kürdistan Kralı I. Mahmut (Meleki Kürdistan Mehmudî Evvel)olarak ilân edecek ve kendi adına posta pulu ve para bastıracaktır. (1919-1922 v.d.)

Institut kurde de Paris

(33) "Merkez ordusunun tenkil kuvveti toplamı 3161 er ve 1351 hayvandan ibaretti. Asilerin insan ve hayvan miktarı kesin olarak bilinmemekle beraber silahsızlar dahil 3000 civarında olduğu tahmin ediliyordu.

Silah sayısı ise şöyleydi:

Merkez ordusu: 2750 tüfek, 3 hafif makinalı tüfek, 18 ağır makinalı tüfek,13 top;

Asilerin: 2500 tüfek,"

Rahmi Apak, age,s.163.

Institut kurde de Paris

IV.

Sivas Sıkıyönetim Mahkemesi, 400 Koçgiri'liyi yargılar. Ankara'dan gönderilen "tetkik heyeti" de incelemelerde bulunmaktadır.

Haydar ve arkadaşları (Koçgiri harekâtını, Kürdistan istiklal mücadelesi" olarak göstermekle beraber "tahrik ve teşvik"in Baytar Nuri ile Alişer'den geldiğini ve "nasihat heyeti"nin verdiği sözlerde durmadığından dolayı savaşmak zorunda kaldıklarını) savunurlar. Bu durum Haydar için korkaklık ve yalancılıktır. Ama Haydar Bey "Nuri ve Alişer'"in Dersim'de emniyet içinde bulunduklarını, bu şekilde ifade vermekle "içerdekilerin daha az ceza almalarını sağlayabileceğini"düşünerek ifadesinde böyle bir iddiada bulunduğunu söyler.

"Nasihat heyeti"nin mahkemeye vermiş olduğu rapor da Haydar'ın lehindedir ve Haydar'ı korumaktadır. Bu rapor da

sorumluluğu Nuri ve Alişer'e yüklemektedir.

V.

Yargılama sonunda, Haydar, Seyit Aziz Efendi ve 15 kişi *vicahen*;

Alişer, Baytar Nuri, Mustafa Paşaoğlu Mahmut, Tarbazlı Memê, Dilo, Sabri ile 95 kişi *giyaben* idama (110 kişinin beraatına), geri kalanların da *müebbet* ile 5 yıl arasında değişen cezalara çarptırılmalarına karar verilir.

Kararın açıklanmasından sonra Kürt aşiret reisleri- özellikle Dersim- meclisten tutukluların affedilmesini isterler. Bir kısım Dersim birlikleri Koçgiri'lilerle beraber mevzii(genel olmayan) çatışmalarla affın çıkarılması için baskı yaparlar. Doluca-Yılanlı dağlarıyla, Beypınar-Zara önlerinde yer yer çatışmalar sürer.

Institut kurde de Paris

VI.

Mustafa Kemal, Alişer ve Baytar Nuri hariç olmak üzere tutukluların affını ve Sivas Sıkıyönetim Mahkemesi'nin lağvını (dağıtılmasını) meclise getirir, meclis, bu öneriyi bütünü ile onaylar.(34)

---

(34) Kenan Esengin, af konusunu şöyle yorumluyor:

"Merkez ordusu komutanı:

....Bu olaylardan ders alınmasını, felaketlerin, hıyanetlerin tekrarlanmaması için bölgede daha esaslı ve ciddi bir operasyon yapılmasını Genelkurmaya teklif etti. Nurettin Paşa 'asi köylerini dağıtmak, bunları Anadolunun başka bölgelerine yer yer serpiştirmek ve Türklerin arasına yerleştirmek, kendilerine Türk olduklarını aşılamak' fikrini savunuyordu.

.... Nurettin Paşa'nın fikrine Büyük Millet Meclisi'ndeki doğu milletvekilleri

VII.

Durum, Dersim-Sivas ve Koçgiri bölgesine duyurulur.

VIII.

Tutuklular (bazı kısıtlamalarla) serbest bırakılırlar.

IX.

Haydar Bey'in Koçgiri'ye dönmesi yasaklanmıştır. Sivas'ta "mecburi ikâmet"e tabi tutulur.

X.

Seyit Aziz Efendi'ye de, Celallı Nahiyesi'nde gözaltında bulunmak şartıyla ikamet etmesine izin verilir (35).

şiddetle karşı koydular. Hatta tutulan ve Sivas'a gönderilen asilerin ve elebaşılarının affı için genel affın çıkarılması lehinde propagandaya bile koyuldular. Bunların Koçgiri aşireti başkanından farklı düşünmedikleri anlaşılıyordu. Siyasi oportünite yada duygu zayıflığı üstün gelmeye başlamıştı. Türkiye yıllar boyunca bu hastalık ve aşağılık çıkar düşünceleri ile ciddi meseleleri çözmek olanağını bulamamıştı. Meclisin bu tutumu üzerine içişleri bakanlığı ve genelkurmay başkanlığı, merkez ordusu komutanının fikrini uygun bulmayarak onu vazifesinden almak zorunda kalır. Durumu yerinde görmek üzere Büyük Millet Meclisi'nden bir araştırma heyeti bölgeye gider. Bizce, Mustafa Kemal Paşa'nın milli mücadele safhasında gösterdiği en zayıf davranışlarından birisi budur.

...Belki o günkü koşullar, Mustafa Kemal'i böyle bir karara götürmek zorunluluğunu doğurmuştu."

Kenan Esengin, Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar. s.193.194

(Bilgi için bkz.Nutuk, Kemal Atatürk.s629-630,c.2.)

(35) "Aziz Efendinin gerek Sivas, ve gerek Dersim Kürtleri üzerinde pek büyük manevi nüfuz sahibi olduğunu dikkat nazara alan Türk askeri mahfilleri, mümaileyhin idamına cesaret edememişlerdir."

Nuri Dersmi,age.s.153.

Seyit Aziz, Murat Paşa tarafından Kangal ağası vasıtasıyla tutuklanarak yargılanmak üzere Sivas'a gönderilmiştir.

Institut Kurde de Paris

XI.

Af yalnızca tutuklular içindir. Dersim'de bulunan Koçgiri'liler aftan yararlanamazlar.

XII.

"Dersim'e sefer olur, zafer olmaz" sözü henüz geçerlidir. Seyit Rıza'nın karargahı "Ağdat" bağımsız bir ünite olarak varlığını sürdürmektedir. Öte yandan birlikler sık sık Dersim'den çıkarak hükümet kuvvetleri ile çatışmaktadırlar.

Millet Meclisi, Dersim mebuslarından bir kısmını, Erzincan mebusu Hacı Osman Fevzi başkanlığında bir "nasihat heyeti"olarak Dersim'e gönderir.

XIII.

"Nasihat heyeti"nde bulunan Diyap Ağa, Mustafa Kemal ile yakınlığı olan mebuslardan biridir. Dersim'lilere Mustafa Kemal'in sözlerini (özel bir sohbetinde) şöyle aktarır:

"Şayet Ankara'dan çıkıp Dersim'e gelsem mücadelemizi başa çıkarmak için yüksek dağlarınız ve büyük mağaralarınız var mıdır?"

Diyap Ağa'nın Dersim liderlerine anlatmak istediği şudur:

"Yunanlılar Ankara'yı tehdit etmektedirler. Meclis, zor durumda bırakılmamalı."

XIV.

Bu sıralar meclisten ikinci bir af çıkar. Bu af, Baytar Nuri ve Alişer'in dışında bütün Koçgiri'lileri içine almaktadır. Bu arada Alişan ve arkadaşları da affedilirler.

Institut Kurde de Paris

XV.

Mustafa Kemal, Dersim aşiret reisleri adına Seyit Rıza'ya gönderdiği bir mesajda; "Sükûnetin muhafazasını "rica eder.

XVI

Hacı Fevzi, Seyit Rıza ve Alişan ile görüşmelerini sürdürmektedir. Heyete bazı eşraf ve beyler de katılmışlardır. (Sivas ve Erzincan'dan)

Görüşmeler Erzincan'ın Kismikör Köyü'nde yapılmaktadır. Görüşmelere esas olmak üzere hazırlanan 24 maddelik bir "talepname" Baytar Nuri tarafından okunur.

Erzincan valisi:

"Bu şartların teklif usulü, ancak bir hükümetin diğer bir hükümetle müzakeresi usulü olduğunu ve bu cihetin nazik bir mesele bulunduğunu" belirterek,

"Dersim'i hükümete bağlı bir mıntıka telakki etmek şartıyla müzakerelere başlamak icabedeceğini" iddia eder.

Bu 24 maddede sıralanan istekler, özetle:

"Kürdistan'ın haklarının kabul edilmesi, Koçgiri'ye harp tasminatı verilmesi, yerli Kürt'lerden bir vali tayin edilmesi, Kürtçe öğrenim için okullar açılması....vb."dir.

"Talepname" üzerinde ısrar edilir.

Ancak, Koçgiri bir darbe daha yiyecektir. Çünkü, Alişan Bey "talepname" üzerinde ısrarlı olmamaktan yanadır.

Heyet, Alişan Bey'le özel bir görüşme yapar. Bu görüşmede Alişan'ın Dersim'den çıkması (bu, aynı zamanda siyasi-askeri çalışmalarını bırakması anlamındadır.) şartıyla Koçgiri'ye yardım yapılacağına söz verir. Çoğunluğu (heyeti azimesi) Kürtlerden oluşan bölgelere Kürt yöneticilerinin atanacağı da verilen sözler arasındadır.

Erzincan Valisi Ali Rıza Bey, (dürüstlüğü ve tipik bir devlet adamı olmasıyla tanınır) isteklerin Ankara'ya iletileceğini ve bu konuda kişisel ağırlığını da kullanacağını bildir-

Institut Kurde de Paris

mektedir. Erzincan eşrafının temsilcileri de bu söze katılırlar.

Hacı Fevzi ise, yetkilerine dayanarak istekleri mecliste kabul ettireceğine dair kesin olarak söz verir.(36) Aynı zamanda Alişan Bey'in Erzincan'da oturmak kaydıyla Dersim'den çıkmasını da ısrarla istemektedir.

Koçagiri aşiretlerinin birinci dereceden reisi olan Alişan Bey'in Erzincan'da bulundurulması, Erzincan-Sivas çevresindeki gerilimli havanın bir ayaklanmaya dönüşmesini engellemek açısından zorunlu görülmektedir.

Kismikör Köyü görüşmelerine -bir sonuca bağlanmadan- ertesi gün toplanmak üzere ara verilir .

Seyit Rıza ve beraberindekiler civar köylere dağılırlar.

Alişan Bey, Hacı Fevzi ile Kismikör Köyü'nde kalır. Ertesi gün görüşmelere devam etmek için Kismikör'e gelen aşiret temsilcileri Alişan Bey'in Hacı Fevzi ile beraber Erzincan'a gittiğini öğrenecektir.

Institut kurde de Paris

XVII.

Seyit Rıza Ağdat'a çekilir.

Hükümetle bazı konularda anlaşan Alişan ve kardeşi Haydar bir süre sonra Koçgiri'ye döneceklerdir.

Hacı Fevzi, Ankara'dan Seyit Rıza'ya göndermiş olduğu bir mektupta;

---

(36) Hacı Fevzi'nin meclisteki etkinliği nedir bilemiyoruz. Ancak Mustafa Kemal Nutuk'ta şunları yazıyor:
"Efendiler, millet, memleket,siyaset ve ordu idareleri ile hiçbir alaka ve münasabetleri ve bu hususta liyakatları görülmemiş ve tecrübe edilmemiş gelişigüzel zevattan, bilfarz, Erzincan'lı bir nakşi şeyhi (Hacı Feyzi) ile Motkili bir aşiret resi (Hacı Musa Bey) gibi zavallılardan teşkili ... düşünülebilir miydi?"
(Parantezler bize aittir.) *Nutuk, a.g.b. s.70-71*

"....İsteklerin prensip olarak kabul edildiğini, Alişan'ın Refahiye, Haydar'ın da Kuruçay kaymakam vekillerine tayin edilmelerinin kararlaştırıldığını" yazmaktadır.

Hacı Fevzi, Erzincan eşrafına yazdığı mektupta ise:

"İsteklerimizin tamamının kabul edilmesi için , muhitimizin asayiş ve selameti namına Erzincan valisi Ali Rıza Bey'in Ankara hükümetine çektiği telgraf, netice itibariyle Koçgiri hadisesine memur edilen Nurettin Paşa tarafından reddedilmiştir. Aralarında zuhur eden bu noktai nazar itilafı üzerine vali Ali Rıza Bey, heyeti vekileye (bakanlar kuruluna) istifanamesini takdim etmişse de kabul edilmemiştir. Ve vaki ısrarına binaen, Ordu valiliğine tahvilen Erzincan'dan ayrılmıştır." diyordu.

Institut kurde de Paris

ALİŞAN VE HAYDAR'IN SONLARI

Institut kurde de Paris

XVIII.

Yunan istilası püskürtüldükten sonra, Alişan ve Haydar İstanbul'a çağırıldılar. İstanbul'da sonra "mecburi ikamet"e tabi tutuldular.

1931 yılında çıkarılan genel aftan yararlanarak Koçgiri'ye dönen Alişan ve Haydar, Ümraniye'ye yerleştiler.

Ümraniye'de oturdukları eve atılan bir bombanın patlaması sonucu Alişan öldü. Haydar ise ağır yaralı olarak kurtuldu

Bu Koçgiri'nin son halkasıdır. Ve çok dramatik bir operasyonla kopmuştur. Rivayet ederler ki; Alişan'ın ölümüne,Haydarın'da ağır yaralanmasına sebeb olan operasyon, Zara Kaymakamı Şükrü'nün örgütledeği bir grup tarafından yapılmıştır.

Institut kurde de Paris

XIX.

Osmanlı yönetiminden, Cumhuriyete geçiş döneminde, yerel yöneticilerin basiretsiz tutumları ve cumhuriyet kavramından hiçbir şey anlamayan Osmanlı feodal tavırları sonucu halkın başına bela gibi oturan despot, vurguncu ağaların-beylerin türemelerine yol açmıştır.

Koçgiri olayında bir o yanda bir bu yanda oynayan Ginyan Aşireti Reisi Murat Paşa, Şeyh Sait Hareketi'nin bastırılması ve Diyarbakır'da asılmalarından sonra (1925) yerel ünitelerin geniş toleransı ve arkalamaları ile bölgeyi haracà bağlayan bir derebeylik kurmuştu.

Dersim'de bulunan Koçgiri liderleri, gerek hareket içinde saf değiştirmesi ve gerekse Sivas Sıkıyönetim Mahke-

melerinde vermiş olduğu ifadelerden ötürü Murat Paşa'ya kin duymaktadırlar. Ne var ki Murat Paya'yı kıstırmak oldukça zordur. Çünkü, gerek çevresine ve gerekse bizzat kendi aşiretine yaptığı zulüm, Murat Paşa'yı sonderece tedbirli yaşamaya zorlamakta ve Murat Paşa en az 100-200 silahlı muhafızla beraber dolaşmaktadır.

Günün şartları, varlıklı olan ve ayaklanmalar boyunca, hükümet kuvvetlerine yardımcı olan aşiret reislerine, aşiret düzeni ve aşiret törelerinden ayırarak mütegallibe düzenine sokmaya oldukça elverişlidir. Hükümet, Murat Paşa'ya da tam bir derebeyi gibi hareket etme imkânlarını sağlamaktadır. Murat Paşa'nın göz diktiği bir toprak, artık onun sayılır. Murat'ın gözüne batan biri, ya gizli bir pusuda yok edilir, yada basit ihbarla tutuklanarak uzun süre hapiste çürür.

Seyit Aziz, Zalim Çavuş ve Hasan'ı tutuklayarak, (Zalim Çavuş ve Hasan'ı) asılmalarını sağlayan Murat Paşa'nın o günlerde aşiretinden ayrılarak Cığız Mehmet Ali yönetiminde Koçgiri'ye katılan adamları, gene Cığız Mehmet Ali'nin yönetiminde Murat Paşa'yı izlemektedirler.

Uzun bir iz sürmeden sonra Murat Paşa'nın Merkez köyünde bulunduğu tesbit edilir.

Birlik, Haydar isimli bir fedainin komutasında 4 kişilik bir ekibi Merkez Köyü'nde bulunan Murat Paşa'nın öldürülmesiyle görevlendirir.

Cığız Mehmet Ali ve arkadaşları Merkez Köyü'nü kuşatırlar. Haydar ve 4 arkadaşı ise jandarma elbiseleri giyerek köye girerler ve doğruca Murat Paşa'nın konağına girerler. Beraberlerinde bulunan mühürlü bir zarfı kapıdaki fedailere göstererek:

"Zara'dan Murat Paşa'ya önemli bir haber getirdiklerini" bildirirler.

Murat Paşa oturma odasındadır. Jandarmaları teşhis etmekte geç kalmıştır. Direnmesi boşunadır artık.

Silah seslerine gelen fedailer, Murat Paşa'yı delik deşik edilmiş bir halde bulacaklardır. Köy halkı da Haydar ve arka-

Institut Kurde de Paris

Silah seslerine gelen fedailer, Murat Paşa'yı delik deşik edilmiş bir halde bulacaklardır. Köy halkı da Haydar ve arkadaşlarına saldırmamışlardır. Çünkü, Murat'tan kurtulmak başlı başına bir sevinç kaynağıdır.

Cığız Mehmet Ali ve arkadaşları, Murat Paşayı öldürdükten sonra geri dönerler. Yer yer jandarmayla yapılan çatışmalara iki kişi ölür,diğerleri Dersim'e girerler.....

1919'LARDA BAŞLAYAN KOÇGİRİ OLAYI, MURAT PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ (1926) ve ALİŞAN'IN ÖLÜMÜ (1931) İLE NOKTALANACAKTIR.

Institut kurde de Paris

III. BÖLÜM

BAYTAR NURİ: Koçgiri Halk hareketi'nin aydın komutanlarından biriydi. O'nu inançlı ve kararlı bir devrimci olarak hareketin bütün safhalarında görüyoruz. 1937 Dersim direnmesinden sonra başlı başına bir boy hedefi haline gelince Suriye'ye iltica etti. "Kürdistan tarihinde Dersim" bu çileli sürgün günlerinde kaleme alındı.

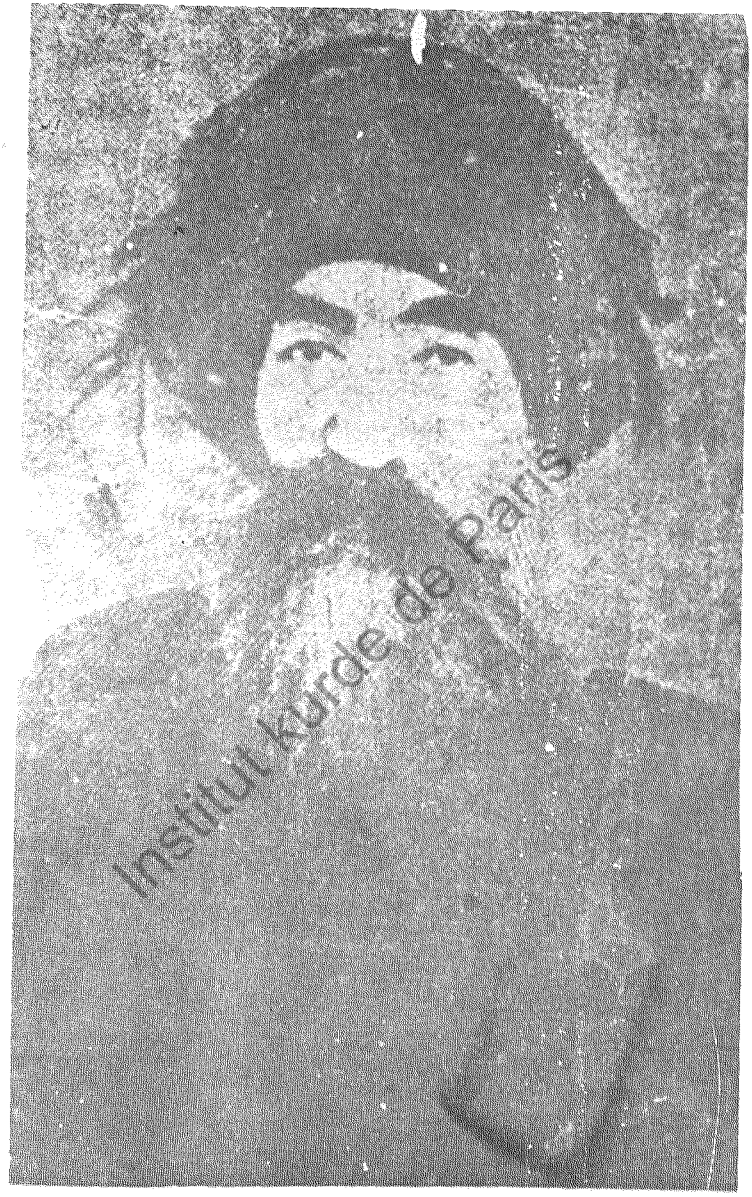

Institut kurde de Paris

SEYİT RIZA: Umumi Müfettiş İzzettin Paşa O'na sormuştu: "-Seyit Rıza si misiniz?" O, şöyle cevap vermişti: "- Ben Dersim'li Rızo'yum. Dersim' de her meşe altında ve her dağ başında binlerce Rızo vardır.. Şu halde siz hangi Seyit Rıza'yı soruyorsunuz?"

Alişir, karısı Zarife ile, dağlarda silâhlı gezdikleri zaman

Institut kurde de Paris

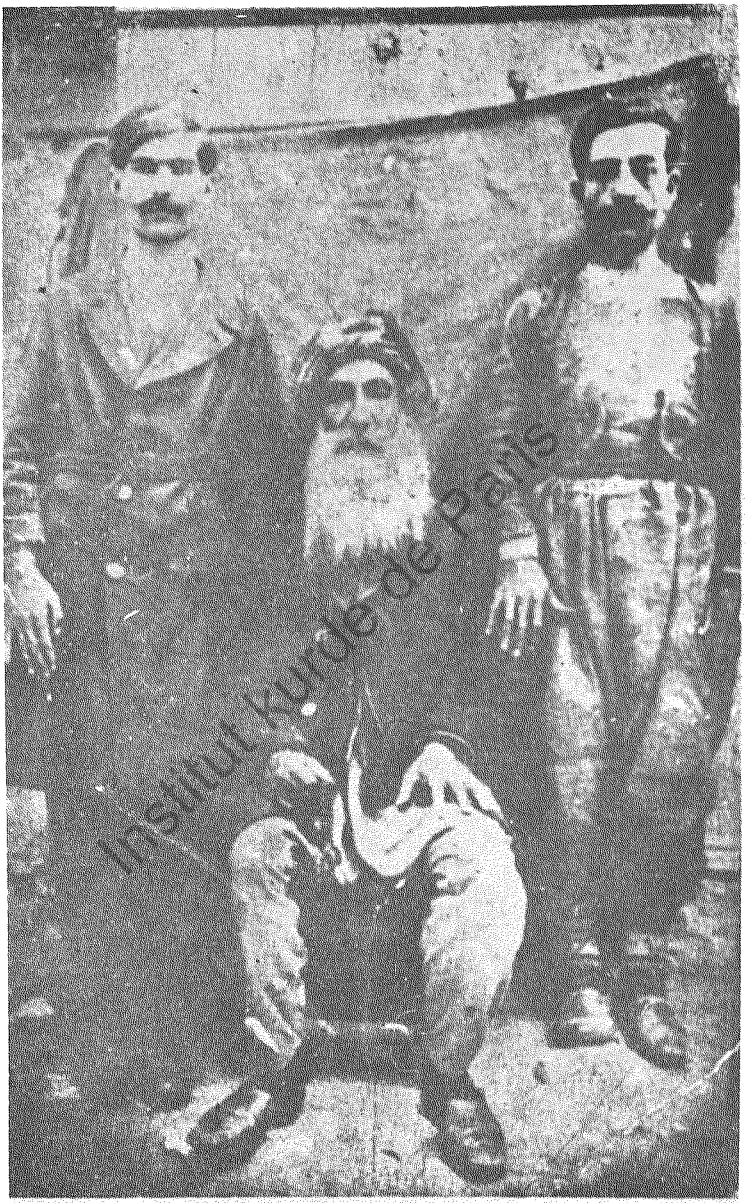

Seyid Rıza, Dersim ağalarından Rehber ve arkadaşları arasında

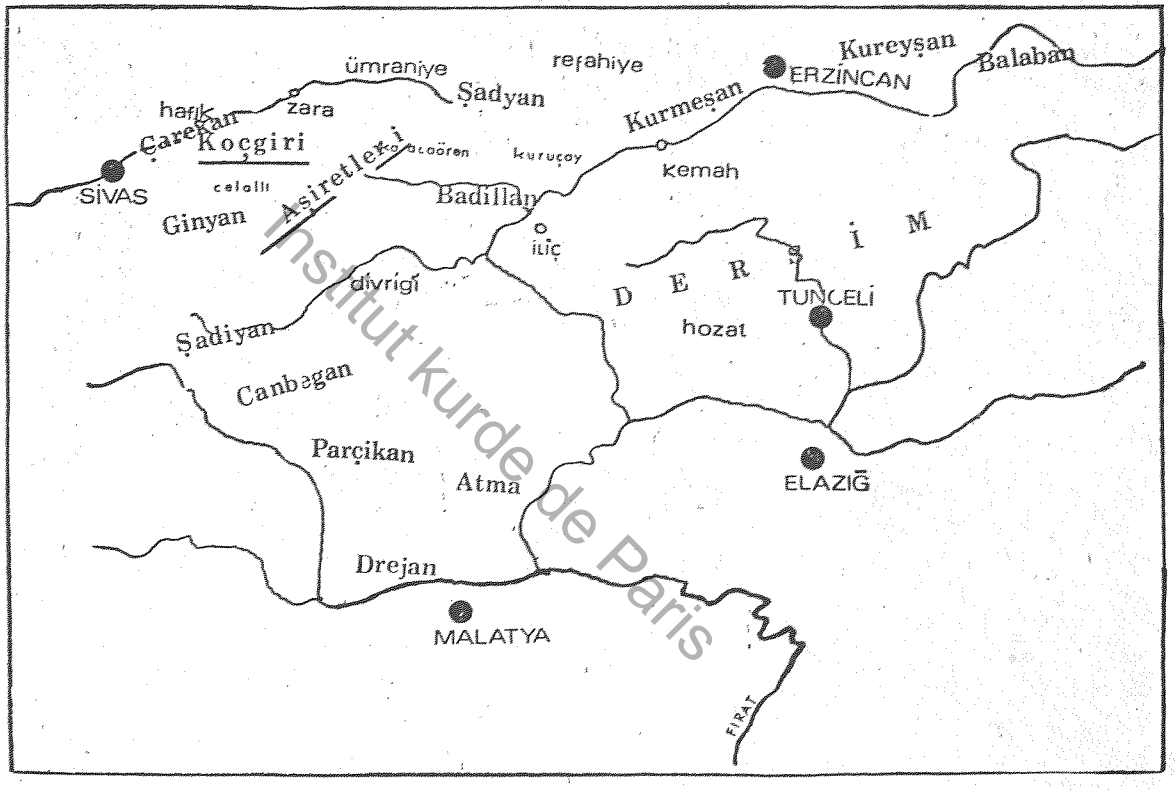

Institut kurde de Paris

Institut Kurde de Paris

Büyük feylesof Dr. A. Cevdet.

Omer beg Cemil paşa
Hêvi cemiyet'nin ilk mes'ul Katibi.

Institut kurde de Paris

Ekrem Cemil paşa

Hetav gazetesi mes'ul müdürü Hemze beg.

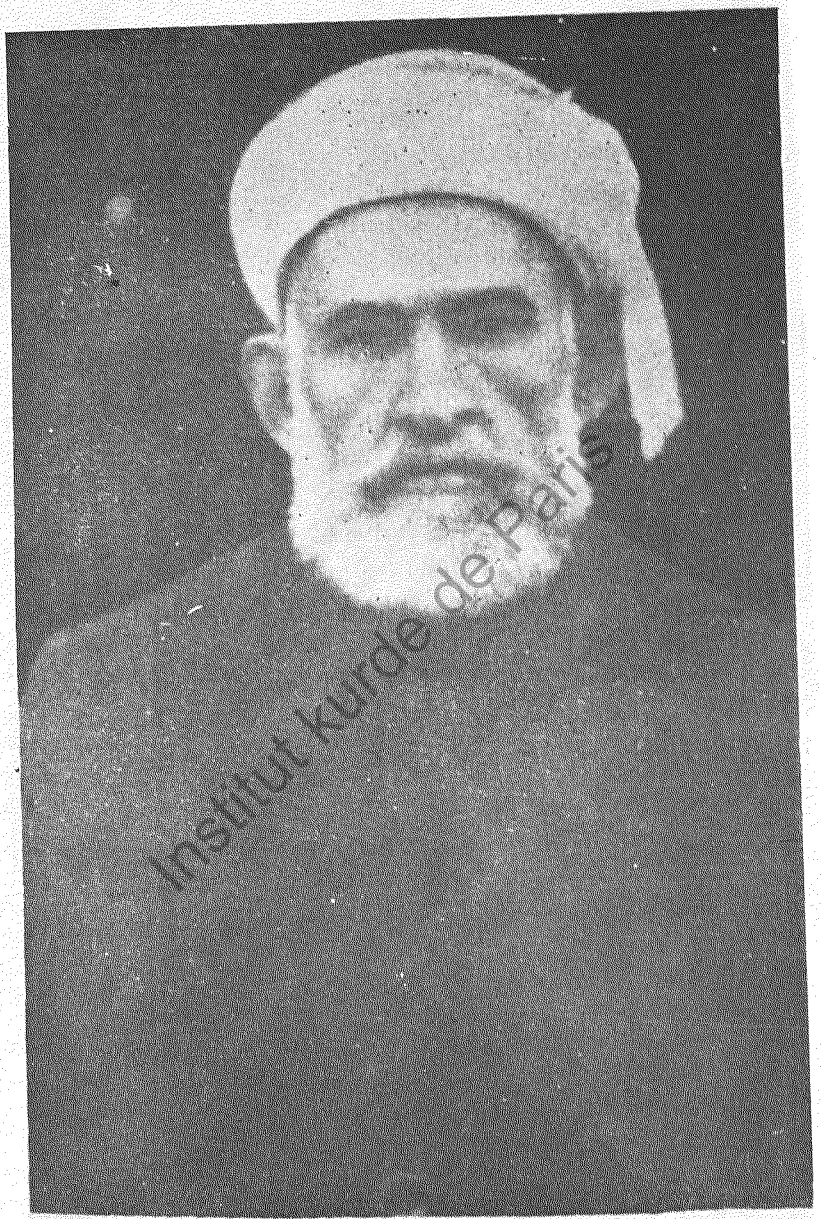

1908 Tarihinde Teşekkül eden Kürd Tarakki ve tavun cem'iyeti
'eisi : seyyit Abdülkadir

Institut kurde de Paris

DİYAP AĞA: Osmanlı'lara yıllarca ecel terleri döktüren bir aşiret reisi idi. Meço Ağa'nın peşinden I. Meclis'e katıldı. Mustafa Kemal'in yakın dostluğunu kazanmıştı. Koçgiri başlarken "ateşli bir ihtiyardı". I.Meclis'te ise "Koca kavuklu" Dersim mebusu...

MEÇO AĞA : Hozat Muhtırası'nı Dersim Mutasarrıfı, Rıza'ya verdiği zaman, "Bu muhtıraya 24 saat zarfında cevap getirmezsen gözlerini oyarım" demişti.. Daha sonra I. Meclis'te mebus oldu. Koçgiri tenkilini "muvafık" görenler arasında adı geçer..

kurde de Paris

HASAN HAYRİ: Osmanlı'ların binbaşısı idi. I.Meclis'te mebusken, "Türklerle Kürtlerin öz kardeş olduklarını ve hiçbir zaman biribirlerinden ayrılmayacaklarını" savunuyordu. İttihad'çıların ırkçılığı hükümet kademelerinde egemenlik kazanınca "Terakkiperver Fırkası"nın saflarında yer aldı. Bu muhalefet sindirilince Seyit Rıza'ya sığındı. Şeyh Sait olayı sırasında Elazığ'da asıldı.

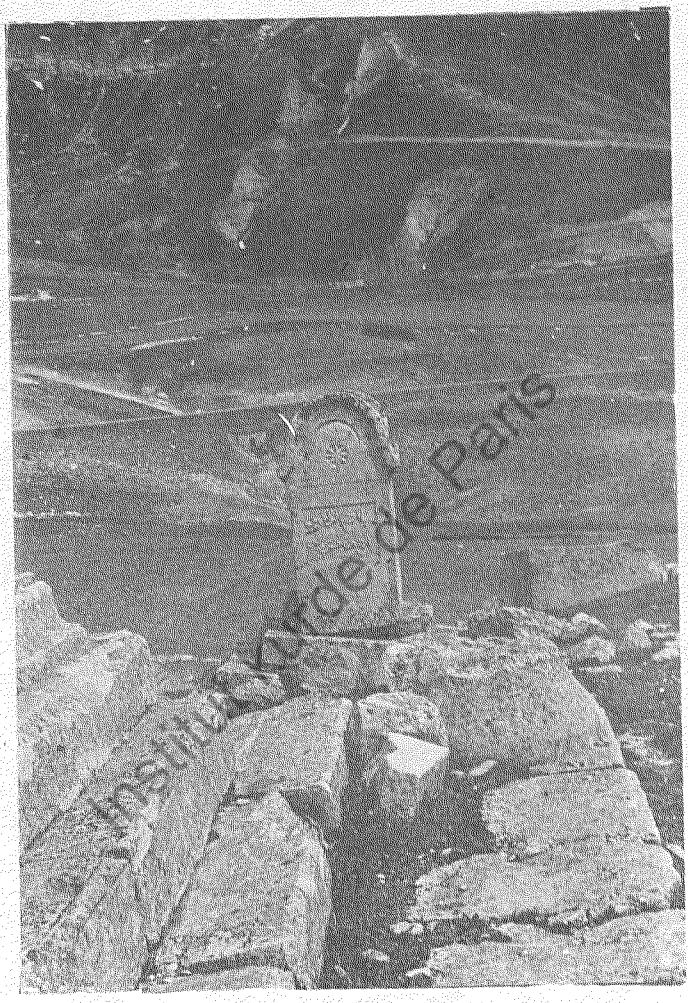
Institut Kurde de Paris

Koçgiri hareketi önderlerinin tahrip edilen mezarları... Tarihe ve direnişe duyulan öfke. */Fotoğraf: Abdurrahim Özmen/*

Koçgiri Halkı: Dünden bugüne.. */Fotoğraf: Abdurrahim Özmen/*

Institut kurde de Paris

çapkırın • weşandın • belavkırın

KOMAL

basım • yayım • dağıtım

Osmanlılar başeğdiremedikleri Kürt beylerine *"yerel özerklik"* vererek ; birbirlerini boğazlaya boğazlaya, İmparatorluk bünyesinde *uydulaştırmaya* çabalamışlardı. Ve bu uygulamaları kısmen başarı ile sonuçlanmıştı.

Cumhuriyet hükümetleri de " Milli Yönetime" yönelen *Milliot* ve *Demokrat* unsurları ezip sindirdikten sonra, *emperyalist dünya sistemi içinde* işbirlikçi Türk Burjuvazisinin kontrolü altında ve o'nun uydusu olarak varlıklarını sürdürmelerine ve gelişmelerine imkân sağladı.

1880'ler de Osmanlılara ecel terleri döktüren *Ubeydullah Nehri'* nin oğlu *Seyit Abdülkadir*, Osmanlılara Şûrayı Devlet Reisi olacaktır.

Bunun gibi meşhur *"Hozat Muhtırası"* nı Dersim Mutassarrifına verince "bu muhtıraya 24 saat içinde cevap getirmezsen gözlerini oyarım" diyen *Meço Ağa*, Koçgiri tenkilini "Muvafık" gören I.Meclis'in üyeleri arasında "Kürdistan Mebusu" olarak yer alacaktır. Bu gün bu uygulamaların uzantılarına *"Doğulu Milletvekilleri"* deniliyor.

O günlerden bu yana Millet Meclislerini "Şereflendirenler", bir toplum adına halkın katliamı için, sömürü ve baskı altında tutulması için alınan bütün kararlara katılmışlar, merkezi otoritenin asimilasyon ve jenosid politikası için birer tampon görevi görmüşlerdir, gördürülmüşlerdir. Koçgiri, bu "Meclis Şereflendirmelerini" hıyanet ve jurnal örneklerini belgelemektedir. Uydu bir varlıklar takımının nasıl ortaya çıkarıldıklarını açıkça anlatmaktadır.

Institut Kurde de Paris

IKPLIV105768

15000